

טבת תשנ"ב - דצמבר 1991

ספרות ילדים ובילדים

שנה שמונה עשרה
חוברת ב' (70)

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים.

עיון ומחקר

תמונת המציאות בעין המצלמה:

מפגשים בין לשון הקולנוע ללשון השיר בשיריה של נורית זרחי

מאת אילנה כהן

על רבים משיריה של נורית זרחי נסוך פיתוחי, וכל מי שניתן בסגולה לפותח, ומודע ליכולת הכיפוף שבו ולסכנת שבגידה, הם מושיטים בעדינות, בקריצה מנומנמת לכאורה, אצבע מזמינה - וטומנים לקורא המוקסם פת ליפול בו הקורא, השבויו ביופיה של השירים, קורא להם בשם, מנסה לשייך אותם לעולם משוגים מסויים ולאמצים כך לעצמו - ומוצא עצמו לכוד נבדך בין ההגדרות שניסה לקבוע. שבוי ברשמי הצלילים ובדימויים העולים מן השיר הוא נמצא חסר הגנה מול המכה, הניחתת עליו בליטוף, כך, למשל, נדמה כי השיר הוא שיר ילדים, אגדה חביבה, צליל פעמונים ענוג. "מזמן מזמן, אחור-אחור, /הייתי פעם נדי שחור!" הנה, אומר הקורא, שיר - מעשית, שיר ילדים עם פתיחה קלאסית, רחל הילדה והגדי הם מעין "למדי היה שה קטן" פסטוראלי ביורסה המקראית; אך סופו של השיר מעורר בקורא צלילים, שהרחיקו נודד מכרי הדשא של החזקה הקטנה. "והיא ליטפה והיא חביבה/ והיא נשקה לי בפנים/ אחרת איד היו עוברות עליה שבע השנים!"

תמונת הילדות נעלמה. נותרה הטיגריד של האשה הצעירה, המתנתמת בגדי-תינוק עד שתיתנו לאהובה. שהייה האחרונה של השיר קורעת את צעיף האגדה. קורא העכביש העדינים, שיהרו קודם בשמש מסוגלים גם לחבוך ולהמית. השיר נותר בחרוזיו, במבנהו הפשוט, עם התמונה הילדותית לכאורה ועם הדמות התמימה של הגדי הדובר- אך התמונה המתוארת כבר חצתה עולמות, וממוקמת עכשיו בעולמו של הקורא המבוגר, הרחק מהתמונה המצוירת בספר הילדים. בבנים משיריה של זרחי מהססים הגיבורים בין ארבע או שיטואציה מצאוותיים לבין מצבים "חלומיים" או אגדיים. הם מקפלים בתוכם הזמנה לסיוע בעולמות רגוניים, שהגולות בנייהם עדינים ונחצים בפתאומיות מכרבלות בגדי הקטיפה והמשי החום העתיק, נותרות המלכות והנסיכות שבשיריה של זרחי ילדות עוצבות, וילדים מקוננים בצער "מבוגר" על כלב אובד או על חבר שאינו מבין ללבם.

87 | 72
2 | 10
1991

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המודר לספרות ילדים
קורן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוד (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
ד"ר אסתר טרסי-גיניא, אביבה לוי, דליה שטיין

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המודר לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-293801/2

ISSN 0334 = 276 X

רפוס חורב יד עזרה רח' עזרי 3 ירושלים טל: 814690 829688 02

עיון ומוחקר

תמונת המציאות בעין המצלמה:

ממטים בין לשון הקולנוע ללשון השיר בשינוי של נורית זרחי

מאת איה כהן

על רבים משיריה של נורית זרחי נסוד פיתוי, וככל מי שניתן בסגולה לפתות ומודע ליכולת הכיבוש שבו ולסכנה שבפידה, הם מושיטים בעדינות, בקריצה מנוממת לכאורה, אצבע מזמינה - וטומנים לקורא המוקסם פח לפול כן. הקורא, השבוי ביופנים של השירים, קורא להם בשם, מנסה לשייך אותם לעולם מושגים מסויים ולאמצעם כד לעצמו - ומוצא עצמו לכוד נבון בין התגדרות שניסה לקבוע. שבו ברשמי הצלילים ובדימויים העולים מן השיר הוא נמצא חסר הגנה מול המכה, הניחחת עליו בליטוף כד, למשל, נדמה כי השיר הוא נמצא ללדים, אגדה חביבה, צליל פעמונים ענוג. "מוזן מוזן, אחור-אחור, הייתי פעם גדי שחור!" הנה, אומר הקורא, שיר - מעשיה, שיר ילדים עם פתיחה קלאסית, רחל הילדה והגדי הם מעין "למרי הזה שה קטן" פסטוראלי בגריסה המקראית, אך סופו של השיר מעורר בקורא צלילים, שחרחיקו נודד מכרי הדשא של הרועה הקטנה. "והיא ליטפה והיא חיבקה/ והיא נשקה לי במננם/ אחות איד היו עוברת עליה שבע השנים!"

תמונת הילדות נעלמה. נותרה חטי'גדיה של האשה הצעירה, המתחממת בגדי-תינוק עד שתניתן לאחובה. השי'ה האחרונה של השיר קורעת את צעיף האגדה. קורי העכביש העדינים, שי'הו קודם בשמש' משוגלים גם לחבוק ולהמית, השיך נותר בחרוגו, במבנה, הפשוט, עם התמונה הילדותית לכאורה ועם הדמות התנוממת של הגדי הדובר - אך התמונה המתוארת כבר חצתה עולמות, וממוקמת עכשיו בעולמו של הקורא המבוגר, הרחק מהתמונה המצויירת בספר הילדים. ברבים משיריה של זרחי מתחסים הגיבורים בין אירוע או סיטואציה מציאותיים לבין מצבים "חלומיים" או אנדיים הם מקפלים בתוכם הזמנה לטיול בעולמות רבגוניים, שהגבולות ביניהם עדינים ונחלים בפתאומיות. מבורבלות בבגדי הקטיפה ומנשי החום העתיק, נותרות המלכות והנסיכות שבשיריה של זרחי ילדות עצובות, וילדים מקוננים בענן "מבוגר" על כלב אבד או על חבר שאינו מוכן ללבים.

87/172
2/10
1991

החינוך והתרבות, המנהיגות הפדגוגיות, המדור לספרות ילדים
מדור ספריות לילדי ישראל מוסודה של רחל ינאית בן-צבי

ג'רשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוד (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו

ד"ר אסתר טרסינגיא, אביבה לוי, דליה שטיין

כל הזכויות שמורות.

רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-293801/2

ISSN 0334 = 276 X

דפוס חורב יד עזרה רח' ערנני 3 ירושלים טל: 829688 814690 - 02

ספרית
המחלקה לחינוך
ע"ש דוד ילין
3

שירים "מבוגרים" מתגבשים אל בין דפי הכריכה המאוירת והמוקדת המצחיקה על "ספר ילדים", ומצטנפים בצד השירים ה"ילדיים" - בודאי לא ילדותיים - יותר. יש בין שיריה מתווים, המשטרטטים תמונה יומיומית, שבה מופיעים ירקות בגינה או כלי מטבח, כלבלב מתחמם בתוך כתם האור שעל הדיצפה או ילד המתנמנם מתחת לשולחן - שרטוט רגיש ומפתיע, המחביא בין קוויו צביטה חשאית ולעתים קרובות פתאומיות של צער.

התמונה נפרשת, מוכרת ומציאותית - והצגתה בשיר משווה לה תחושה של נוכחות בעולם אחר המוחלפת דוקא משום שהתמונה המציאותית, שממנה יצא השיר, פרוזה וקלה לזיהוי ולהדהות. התמונה קיימת בסביבה הקרובה, "מצלמים" אותה, נצמדים אליה - ובו בזמן מסננים את צביעה ב"פילטרים" של עולמות אחרים. המרכיב הנצמה בעולם המציאות לעולם אינו שיקוף מציאות של ממש, לפעמים נדמה שהתלמות הם מה שקורה באמת. בחירת הדימויים, זוויות ההסתכלות וקישור העולמות האסוציאטיביים מחריפים את ההיפוכים והמעברים שבים התחומים, ויוצרים סביבה שירית חדשה, הדבקה ב"צילום" המציאות, ובו בזמן מפרשת אותה.

תחושת טשטוש הגבולות שבין העולמות העולה מן השירים, מהמעברים והקישורים המפתיעים בין עולמם של ילדים ומבוגרים ועד למעברים שבין עולם המציאות לעולם הדמיון, ובעיקר תחושת התמועה המצויה ברבים מהם, מפתה (עם כל הסיכונים האמורים הכרוכים בפיתויו) להתבונן בשיריה העשירים של זרחי פפהצה פתוחה לממש עם לשון אחרת, שאף היא המקפלת בתוכה מעברים מיוחדים בין עולמות שונים.

דרך בטויו כאן, שבה יוצא הטקסט האומנותי מתוך תמונה המוכרת מן המציאות, כשהמוקד הוא דוקא בהבטים ה"כישופיים", ההיזיוניים של התמונה הנמסרת, והחזיתבוננות במעברים שבין מצבים של ערנות וחלום, מתקשרת עם לשון הקולנוע והיחס כלפי אומנות זו בראשית דרכה. בשל עוצמתה האור קולית של לשונו הואשם הקולנוע "בהיפנוט" הצופה ובגרידתו לאמונה בעולם בדיוני עשיר, ה"מתחפש" למציאות, אך כולו אשלייה הדגשת זוית הראיה, בחירת זוית הצילום המביעה אמירה מסוימת בדרך הצגת התמונה היא אבן השפה הראשונית של לשון הצילום. לשון ההצגה וזואלית. אופן הפירוש של התמונה המוצגת נתון בידי הצלם, הבוחר בתאורה, בזוית הצילום, בשעת היום, שבה הוא מצלם את האובייקט - ומכל אלה הוא מעצב את האמירה האמנותית העולה מחתצלום המוגמר.

כאשר זרחי מתבוננת בשיריה בכתם האור, בירקות שבגינה או בטיפות הגשם מתוך זוית הסתכלות נבחרת, היא נותנת ל"תצלום המציאות" איכות מיוחדת,

המתורגמת למלה. פירח החרצית הוא השתקפות פני השמש שהצטלמה; מראה הרחוב דרך השמש הרטובה נקלט בתנועה חטופה, מקוטע כפי שהוא נתפס ב"עישת המצלמה" של המשרורת. החתול שישב על הגדר, נעלם ממנה ושב אליה "בלע את עצמו" במעין הילוך חוזר קולנועי, המנומק במסגרת של מעבר מעבר מטושטש בין ערנות לחלום.

בסרט אין מראים סתם "עציץ פרחים", אלא את הבית שהעציץ הוא מוקדו, את פינת החדר המוארת שבאפלולית שבה מסתמן הכד, תקריב של ידי הגיבורה, המשקה את הפרחים; תלתליה נוגעים בעלים. המצלמה מתמקדת בעציץ, כי בתמונה מאוחרת יותר נגלה את הסכין שהרצח הסתיר בין גבעולי הפרחים. מראים לנו את הפרח נובל, כי אי שם, הרחק ממקום החתרשות, טובעת ספינתו של האחוב, שדמותו נקשרת בפרח - ואנו צופים בתמונות מקבילות של הפרח ושל הספינה הטובעת.

מוקד החזיתבוננות הוא במה שרואים ובמה שבוחרים לראות, בזוית הצילום, בקירבה למראה המתואר, בפרטים "המכריזים על קיומם" בשעה שהמצלמה נעה על פני החדר, מתקרבת ומתרחקת. מתמקדת ומגדילה. התאורה משתנה, פס הקול מעורר אידיה אחרת. נקודת המוצא היא אותה תמונת מציאות - החדר והחפצים שבו - אך ה"מילים" האור-קוליות שבהן מדבר אלנו הקולנוע הן שיקבעו את הרושם שבו תופיע לפנינו התמונה, והן שיקבעו את הייחוד שיוענק לפיסת המציאות המוכרת שברגיל נחלוף על פניה משועממים.

עיקרון זה, של הענקת ההבט המיוחד למוכר, והפיכתו למרכיב חיוש ויחודי באמצעות הלשון האמנותית מצוי כמובן בכל תחומי האמנות: בציר, במחול, בפרוזה ובשירה.

שיריה של זרחי משמשים לנו כאן, כאמור, כמציגים להפחות מהתקת בין לשון השיר לבין "דאייתו בפתח" של תמונות מציאות בהתבוננות כמו קולנועית. משחקי ה"תרגום" בין הכתוב והנראה מעמידים בפנינו את שתי הלשונויות - כל אחת ועולמה, כל אחת ותחומיה - ומדגישים את הקרבה שביניהן ואת המעברים ביניהן. תרגיל ההתבוננות שיוצג להלן מוצע כרעיון להעשרת לימודי הספרות, על ידי שילוב לימוד היצירה הכתובה עם הארת נקודות בשפת הצילום והקולנוע. בחרתי בשלושה משיריה של זרחי, שניתן לערוך אנאלוגיה בינם לבין החזיתבוננות מביע לעדשת המצלמה, ולעמוד באמצעותם על הקשר שבין לשון הצילום והקולנוע לבין לשון השיר, כפי שהוא מתגלה בכלי הביטוי ובפרשנות לתמונת המציאות במלה ובמצלמה.

המתורגמות למלה. פרח החורצית הוא השתקפות פני השמש שהצללמה; מראה הרחוב דרך השמשות הרטובה נקלט בתנועה חטופה, מקוטע כפי שהוא נתפס ב"עדרשת המצלמה" של המשוררת. החתול שישב על הגדר, נעלם מפניה ושם אלה "בולע את עצמו" במעין הילוך חוזר קולנועי, המנומק במסגרת של מעבר מעבר מטושטש בין ערנות לחלום.

בסרט אין מראים סתם "עציץ פרחים", אלא את הבית שהעציץ הוא מוקדו, את פינת החדר המוארת שבאפלטלית שבה מסתמך הכד, תקריב של ידי המינורה, המשקה את הפרחים; תלתליה נוגעים בעלים. המצלמה מתמקדת בעציץ, כי בתמונה מאוחרת יותר נגלה את הסכין שהוציא הסותר בין גבעולי הפרחים מראים לנו את הפרח נובל, כי אי שם, הרחק ממקום ההתרחשות, טובעת ספינתו של האחות, שדמותו נקשרת בפרח - ואנו עופים בתמונות מקיבלות של הפרח ושל הספינה הטובעת.

מוקד ההתבוננות הוא במה שרואים ובמה שבוחרים לראות, בזוית הצילום, בקירבה למראה המתואר, בפרטים "המכריזים על קיומם" בשעה שהמצלמה נעה על פני החדר, מתקרבת ומתרחקת, מתמקדת ומגדילה. התאורה משתנה, פס הקול מעורר אהרה אחרה. נקודת המוצא היא אותה תמונת מציאות - החדר והחפצים שבו - אך ה"מילים" האור-קוליות שבין מדבר אלינו הקולנוע חן שיקבע את הדגש שבו תופיע לפנינו התמונה, וכן שיקבעו את הייחוד שיוענק למיטת המציאות המוכרת שברגיל נחלוף על פניה משועממים.

עיקרון זה, של הענקת הדגש המיוחד למוכר, והפיכתו למרכיב חדש ויחודי באמצעות הלשון האמנותית מפוי כמוון בכל תחומי האמנות: בצור, במחול, במרצה ובשירה.

שיריה של זרחי משמשים לנו כאן, כאמור, פמאזיזים להפרדת מרחקת בין לשון חשיך לבין "דיאגנון" פפת" של תמונות מציאות שהתבוננות פמו קולנועית. משתקף ה"תרגום" בין הכתוב והנראה מעמידים בפנינו את שתי הלשוניות - כל אחת ועולמה, כל אחת ותחומיה - ומדגישים את הקרבה שביניהן ואת המערכים ביניהן. תרגיל ההתבוננות שיוצג לחלף מוצע כרעיון להעשרת לימודי הספרות, על ידי שילוב לימוד הצורה הכתובה עם הארת נקודות בשפת הצילום והקולנוע. בחרתי בשלושה משיריה של זרחי, שניתן לערוך אנאלוגיה בינם לבין ההתבוננות מפני לעדשת המצלמה, ולעמוד באמצעותם על הקשר שבין לשון הצילום והקולנוע לבין לשון השיר, כפי שהוא מתגלה בכלי המסוי ובפרשנות לתמונת המציאות במלה ובמצלמה.

יגרים "מבוגרים" מתגנבים אל בין דפי המריכה המאוואורד והמנוקדת המצוהרד - על "ספר לילדים", ומצטנפים בצד השירים ה"ליליים" - בודאי לא ילדותיים - ויותר. יש בין שיריה מתחילים המשוררים תמונה יומיומית, שבה מופיעים יקות המבגינה או כלי מטבח, כלכל מתחמם בתוך כתם האור שעל הריצפה או ילד המתנמנם מתחת לשולחן - שרטוט רגיש ומפתיע, המחביא בין קוויו צביטה חשאית ולעתים קרובות פתאומיות של צער.

התמונה נפרשת, מוכרת ומציאותית - והצגתה בשיר משווה לה תחושה של נוכחות בעולם אחר המורחפת זיקא משום שהתמונה המציאותית, שממנה יצא חשיך, בודדה וקלה לזיהוי ולזיהוה, התמונה קיימת בסביבה הקרובה, "מצלמים" אותה, נמצאים אליה - ובו בזמן מסניגים את צביעה ב"פללרים" של עולמות אחרים. המרכיב העצמה בעולם המציאות לעולם אלו שיקוף מציאות של פמש, לפעמים נדמה שהחלומות הם מה שקורה באמת בחירת הדימויים, זוויות ההסתכלות וקישור העולמות האסוציאטיביים מחרפים את הדימויים והמערכים שבגם התחומים, ויוצרים סביבה שירית חדשה, הדבקה ב"צילום" המציאות, ובו בזמן מפרשת אותה.

תחושת טשטוש הגבולות שבין העולמות העולה מן השירים, מתועברים והקישורים המפתיעים בין עולמם של לילדים ומבוגרים ועד למעברים שבין עולם המציאות לעולם הדמיון, ובעיקר תחושת התנועה המצויה ברבים מהם מפתה (עם כל הסיכונים האמורים הכרוכים בפרטיות) להתבונן בשיריה העשירים ורחי פפתעה פתחה למפגש עם לשון אחרה, שאף היא המקפלת בתורה מעצבים מיוחדים בין עולמות שונים.

דרך ביטוי כזו, שבה יוצא הטקסט האומנותי מתוך תמונה המוכרת מן המציאות, כשהמוקד הוא זיקא בהבטים ה"לשופיים", החזיקתיים של הדמיונה הנמסרת, וההיתבוננות במעברים שבין מצבים של עדרות וחלום, מתקשרת עם לשון הקולנוע והיחס כלפי אומנות זו בראשית דרכה. בשל עוצמתה האור קולית של לשוני הואשם הקולנוע "בהיפנוטי" הצופה ובמרידתו לאמונה בעולם דיילי עשיר, ה"מתפתח" למציאות, אך כולו אשלייה. הדגשת זיות הראית, בחירת זית הצילום המביעה אמירה מסוימת בדרך הצגת התמונה היא אכן השפה הראשונית נתון לשון הצילום. לשון ההצגה ויזואלית, אופן הפירוש של התמונה המצלמת נתון בדי הצלם, הבורח במראה, בזוית הצילום, בשעת היום, שבה הוא מצלם את האובייקט - ומכל אלה הוא מעצב את האמירה האמנותית העולה מהתצלום המוגמר.

כאשר זרחי מתבוננת בשיריה ככתם האור, בריקות שביניה או בטיפות הגשם מתוך זוית הסתכלות נבחרת, היא נותנת ל"תצלום המציאות" איכות מיוחדת

1. שיר השמש ² ( )
 השמש הצטלמה -
 תוכלו לראות
 את פניה בפני החרציות.
 וכשהיא נוסעת לארץ אחרת
 יש לי תמונה שלה למארכת.
 גם כשבחוף כבר חשכה
 אצלי השמש עוד פתוחה.
2. שהשמשות בוכה ³ ( )
 כשהשמש בוכה
 אני מנגב לה את הלחי
 כמו מנהרה בתוך הבכי,
 ומה נחשף?
 חצי הבית שממול,
 רבע עמוד טלגרף,
 אנשים רצים ונקצצים,
 הוף, דרורים בעף אותה חוצים
 ובדמעות ארוכות
 ממשיכה עוד השמש לבכות
 והמנהרות
 בכבי נמתקות.
3. החתול בלעם ⁹ ( )
 על הגדר משועמם
 ישב חתול בלעם,
 פהק פיהוק נפלא
 ואת עצמו בפהוק בלע.
 ופתאום על הגדר
 שום דבר לא ישב -
 לא כפות
 לא שפם
 לא זנב
 החתול בלעם
 נעלם.
 החתול נרדם.
 חלום חלם.
 ובחלומו
 קם לפניו חתול בלעם,
 פהוק אדיר פהק
 ומפיו החתול זינק -
 כפות,
 זנב,
 שפם.
 על הגדר מושלם
 ישב חתול בלעם

בשלושת השירים מופיעים מרכיבים, שניתן להתבונן באמצעותם בתהליך המקשר בין צילום תמונת המציאות, הפעולה ה"כימית" של הדמיון על סרט הצילום - השיר, ועד ל"הדפסה" של התמונה המתוארת באבני הבנין של השיר. פרח החרצית הוא השתקפות פני השמש שהצטלמה; מראה הרחוב דרך השמשה הרטובה נקלט בתנועה חטופה, מקוטע כפי שהוא נתפס ב"עזשת המצלמה" של המשווררת. החתול שישב על הגדר, נעלם ממנה ושב אליה "בלע את עצמו" במעין הילוך חוזר קולנועי, הממומק במסגרת של מעבר מטושטש בין ערכות לחלום. בשיר הראשון, "השמש הצטלמה" מופיעה אמירה על הצילום בכלל: דברים עלהקשר שבין הצילום לזכרון, בין האקט החד פעמי של פעולת המצלמה לבין התחושות השבות ונשנות שמעורר התצלום באיש הצופה בו.

בשיר השני, "כשהשמש בוכה" נמסר תאור של מראה דינמי, המשתנה במהירות מבעד למסגרת ראייה צרה קבועה - כעדשת המצלמה קבועה - והקורא יתמקד בפרשנות האישית שבשיר; ואילו בשיר "החתול בלעם" נעשה שימוש במעין "הילוך חוזר" קולנועי, המתבונן בהקבלה שבין המעברים בין מציאות לדמיון ובין המעבר מערנות לחלום.

נביע כאן על התהליך הקושר בין מספר מרכיבים: התמונה נצפית במציאות, היא נקבעת באכרון, ואנו מתבוננים במעברים שבין קליטת תמונת המציאות לבין עיבודה בלשון השיר - תוך התמקדות באמירה על הצילום "ובתרגום" ללשון השיר של מונחים מוכרים משפת הצילום ומעולם הקולנוע.

מונחים לפנינו מספר תצלומים, שנושאים מוכרים מן המציאות היומיומית: החרציות - השיר אינו אומר מה מספרן, ואם הן פורחות בגינה, בכד או בעציץ; תצלום היה פותר שאלות אלה בקביעה שרירותית; השיר מותיר אותן פתוחות. מראה ברחוב המשקף מצעד לשמש ביום גשום, כפי שנקלט בפרק זמן קצר ביותר במצלמה (אולי נכון יותר לומר כאן: כמה שניות בסרט, כשהמצלמה נותרת קבועה מול השמשה); וסדרת תמונות הנתפסות כאמירה אחת: תמונה המראה חתול היושב על הגדר; ואותה גדר עצמה, הפעם ללא "אורחים" - ושוב, תמונת החתול היושב על הגדר.

שיר שמש

שיר זה ישמש כמבוא למפגש שבין המלה למצלמה - באמצעות הקישור האסוציאטיבי, שבסיסו בדמיון הוויזואלי שבין שתי תמונות. אנו מתבוננים בחרצית הצהובה; פניה עגולות ומעוטרות בעלעלים. ציור פשוט של הפרח ידמה מאד לציור השמש, כפי שמצוירים אותו ילדים - עגול צהוב המוקף בקווי קרניים. הדמיון הצורני והצבעוני, "החרצית דומה לשמש", אם כן, הוא בסיסו של הקישור בין השמש לפרח. מכאן יוצאת זרתי להתבוננות במראה, שיש בו הומור - וגם ניסיון לפיצוי על צער. השמש מופיעה ונעלמת - ומותרת אחריה חושך, פחד וגעגועים לאור ולחום - בדומה לפרידה מחבר. תמונתו של חבר שנסע תציע פיצוי על הפרידה, ולעתים תבטיח שהפרידה זמנית: אני עדיין כאן, אומרת העינים שבתמונה, אני אשוב. השמש נעלמת למשך הלילה; פניה ה"מצולמים" בחרצית מנחמים על העלמה. מובן, שבלעדי תוספת ידע העולם שלנו אין בתצלום כדי להעניק נחמה מלאה; אנו יודעים, שהחבר עומד לשוב. אנו מכירים את מחזור היממה, ויודעים כי מחר תשוב השמש לזרוח, גם אם העלמותה נראית בכל יום סופית. התצלום הוא חיזוק של ידע העולם שלנו, ואינו יכול לבוא כפיצוי מלא על אבדן.

אך בתצלום ישנו מסר מורכב יותר. הוא מנציח רגע; הרגע הזה חופך לבן אלמוות - אך התצלום גם מנציח משהו שכבר מת, שלא ישוב עוד. החבר נראה בדיוק כך רק פעם אחת בחייו, ולא עוד. הנצחת הרגע מבטיחה השארות של המראה, משכפלת רגע במציאות - אך נותרת גם בגדר שכפול של דבר שכבר איננו. השמש נעלמה; החרציות נשארו איתנו - אך גם הן יבלו. גם התצלום הנחמה, הוא ארעי. נוכל לשמור על מראה השמש בחרציות רק אם נצלם אותו במצלמה; בכך יוותר בידינו תצלום של תצלום, החוק כפלים מן המקור החמקמק. אנתנו יודעים שהחרציות יבלו - אנתנו גם יודעים, שהשמש תשוב לזוהר. לכן קיים בצד הפחד שבשיר גם הצד ההומוריסטי של התמונה המוצגת בו. השמש יושבת כמו לידה מול המצלמה, ובעליל שובב של הטבע מנציחה את עצמה בפני הפרח. ארעיותו של הפרח אינה מפחידה אותנו, כי אנו מכירים את מחזור הטבע: השמש תוסיף לזרוח, פרחים חדשים יפרחו. תחושת הכליון והבטחת המשך מצויים זה בצד זה בדימוי פני השמש המצלמים בפרח. ומהי המצלמה, שבה מצטלמת השמש? רק השמש עצמה, כמוהו. הרי אי אפשר "לצלם שמש" ללא עזרים טכניים מיוחדים, והתוצאה בודאי לא תראה כחרצית. השמש, אם כן, מטביעה את פניה בפני החרצית כשהמצלמה נמצאת ב"מצב אוטומטי" ומשכפלת את עצמה לפרך הזמן הקצר שבו יפרח הפרח.

אקט הצילום יוצר זהות מוחלטת בין השמש לפרח: "גם כשבחוץ כבר חשכה / אזלי השמש עוד פתוחה". החרצית היא השמש עצמה, לא תצלום שלה. המשוררת, המתבוננת בפרחים, "לכדה" את השמש בתצלום ומחזיקה בה, וכך היא מתגברת על הפחד מפני החשיכה. הנחמה שבצילום היא גם בלכידת האובייקט המציאותי הנחשק (וזו גם הסיבה לאמונתם של בני שבטים פרימיטיביים, כי המחזיק בתמונת האדם מחזיק גם בנשמתו), והיא קיימת למרות המודעות לעובדה, שמדובר בשכפול של אובייקט, שנראה כפי שהוא נראה בתמונה רק לחלקיק שניה בר חלוף, ושאינו יכול לבוא במקום האובייקט עצמו: התמונה מתוארת בשיר, שמקורה בדמיון שבין השמש לחרצית, מעלה שורה של הרהורים על מהות התצלום בכלל, ועל הקשר שבינו לבין הכרת העולם, לבין הנצחי והחולף, לבין המוות והאלמוות השוכנים בו זה בצד זה. הרהבה מרתקת על נושאים אלה מובאת בספרו של רולאן בארת, "מחשבות על הצילום".⁵

כשהשמש בוכה

בשיר זה מודגשת עמדתו הסטטית של הזובר מול המראות המתחלפים לנגד עיניו. "עדות המצלמה" פתוחה וממוקדת בנקודה קבועה מול שמש החלוף, ומדווחת על קווי התנועה הזורמים מולה. הזובר עומד ליד החלוף, מנקה באצבעו

את השמש הרטובה ומתבונן ברחוב. התנועה מסתמנת בשני כיוונים: תנועת טיפות הגשם הזורמות על החלוף מלמעלה כלפי מטה, ותנועת האנשים והדרורים החוצים את הרחוב הגשום לרחוב השמש-היא מסגרת התמונה. טיפות גשם מטשטשות את המראה הנשקף, חילך מנקה אותו, חושף לפרך זמן קצר את המראה, והטיפות שבות ומטשטשות אותו. שוב, מדובר בתמונה מציאותית מוכרת - ההסתכלות הכפולה בטיפות הגשם שעל השמש, ובמראה הרחוב הגשום. אך עמדת הצלם המתעז שבה בחרה המשוררת, משמשת אותה כאן לתיאור מגמתי עצוב וקשה של הרחוב שדה הדימויים שנבחר עצוב מלכתחלה: נושא השיר אינו הגשם היורד - כי אם השמש הבוכה. הדמיון היוצאלי בין טיפת הגשם לדמעה יקבע את תחושת הצער שבשיר. השמש בוכה, הזובר מנגב לה את הלחי - כמו לילד בוכה; למעשה, את לחיו של הזובר עצמו, שמראה הרחוב הגשום מצער אותו. חלקת השמש שהילד מנקה ביזו היא "מנהרה בתוך הבכי" - שוב, דימוי קשה: מנהרה מתקשרת עם מעבר חשוך מתחת לאדמה, עם פחה, עם דבר שנחב במאמץ; יש כאן בחירה מכוונת במילה טעונה - לפעולה שבמציאות היא תנועה קלה של אצבע. פעולת ניקוי השמש - "חמירת המנהרה", חושפת - שוב, מילה "כבדה" - את המראה, המצולם בנאמנות באותו פרך זמן קצר, שבו קולטת אותו עדשת המצלמה ומדווחת עליו. "חצי הבית" "רבע עמוד סלגרף" - אנשים רצים ונקצצים "הופ, דררים אותה בעיף חוצים". השימוש בתיעד מנקודת ההסתכלות הקבועה בונה תמונה מאיימת: צפיה במעין אברים קטועים של רחוב, ואנשים ש"רצים ונקצצים". השמש ממשכה לבכות, ובעדשת המצלמה נקלטות הדמעות הארוכות, ומה שנחשף נמוך בדמעה.

בבחירת עמדת הצלם שבשיר נקבעת אמירה על שיקוף חלק המציאות בתצלום, ועל הפרשנות העולה מהמראה שנקלט. ברגע נתון; פרשנות, שהיא תגובה של המסתכל במראה שנקלט בעין המצלמה, בדיוק כפי שמוסגר בעין העדשה ובזווית הצילום, תנאי התאורה ושאר התנאים הטכניים של הצילום; ומצד שני - פרשנותו של הצלם האמן לתמונת המציאות, בחינת הדרכים שבהן נקט כדי לצלמה בדרך מסוימת, המביעה רעיון.

כדי לעמוד על הפרשנות השונה שעשוי לקבל אותו מראה עצמו, מאותה זווית צילום, ניתן להשוות את שירה של זרחי לשירו של א.א. מילן, "גשם בחלון".⁶ שבו מתאר הילד תחרות בין שתי טיפות גשם הזולגות על השמש. כאן הגיבורות המאנשות של השיר הן הטיפות עצמן - והשיר שובב ועליז. שני תצלומים שונים ברוחם של מראה רחוב בגשם עשויים להמחיש את ההבדלים ולאיר את הקשר שבין הטיפות התמונה ופרשנותה בדברי השיר.

החתול בלעם

שיר זה פותח פתח להתבוננות בשני הבטים הקשורים בקולנוע: הקשר שבין הקולנוע לבין החלום, והשימוש המאגי בהילוך החוזר. תחושת האשליה שיוצרים הן הקולנוע והן החלום, והצפיה בסרט באולם החדש הובילו להשוואות רבות בין שני התחומים. סרטי קולנוע רבים עוסקים בתלומות או משלבים חלום בעלילה, אם בהקשר של סרטי מתח ואם בתאור של מצבים פסיכולוגיים או ביצירת תחושה של קסם ומעבר לעולם אגדי. ישנם סימנים מוסכמים לחלום בקולנוע - כמו "טשטוש" פני החולם - ומעברים מוסכמים מן ההחלום אל המשך העלילה שבה הגיבור ער. יכלתו הטכנית של הקולנוע מאפשרת לו גם להמחיש מצבים שאינם אפשריים במציאות - וכך לברוא לחלום מציאות נוכחת משלו, לפחות על המשך.

ההילוך החוזר נותן תחושה של נצחון על הזמן. אם אפשר לעצור תהליך, ללכת אחורה בזמן ולשחזר אותו במדויק - בודאי אפשר גם לשנות את הנעשה: כאן, כמובן, האשליה - הבניה מחדש, בשידור מהלך במשחק כדורגל, למשל, היא תמיד שחזור של אותו התהליך; בקולנוע, העוסק בתהליכים בדיוניים, משנים ומשחזרים את התהליכים שהוצגו ובראים מציאות עלילתית אחרת תוך כדי אקט של חזרה לכאורה.

החתול יושב על הגדר משועמם. הוא מפנה, בולע את עצמו ונעלם. הוא שיאב את עצמו פנימה, כעין חור שחור, הופך כל כולו לפיהוק גדול (תמונה מוכרת בסרטי אנימציה) ומעלים את עצמו. בבית השני מופיע החתול שוב - והפעם הוא ישן וחולם, כיצד הוא חוזר על הפיהוק ומזנק מושלם מפני שלו.

השיר נתון במסגרת: "על הגדר משועמם / יש חתול בלעם" ... "על הגדר מושלם / יש חתול בלעם / משועמם". את ההרפתקה המפחידה של ההעלמות והשיבה - המצויה גם בחלום וביקצה ממנו, עבר החתול בשלום - ובשמנון; אין זה תאור מפתח. המבנה המקביל מצוי גם בשני הפיהוקים - הפיהוק ה"נפלא" שבבית הראשון והפיהוק ה"אדיר" שבבית השני. "ההילוך החוזר" שבשיר מומחש בסדר אבריו של החתול, הנעלמים ושבים: "לא פמות/לא שפם/לא זנב..." "פמות, זנב, שפם". הסדר שונה אך האברים כולם נמנים. התעלומה שבשיר טמונה בחלום. האם חלם החתול את הסיפור כולו - כולל הבליעה העצמית? האם "השיב את עצמו" רק בחלום, ובמציאות נותרה הגדר ריקה עדיין? האם עצם פעולת החלום השיב את החתול למציאות? החתול התנמנם על הגדר. האם העביר אותו הנמנום למציאות אחרת, והוא הפך לבריה שיש לה קיום רק בעולם החלומות? ואולי באמת ביקר במחוז אחר ושם ממנו: השאלות הללו: אין נפתרות בשיר. הצופה בסרט יודע שהוא נמצא בקולנוע אם כי הוא משקיע את עצמו במצב דמוי חלום,

ומשעה את חוסר האמון שהוא מורגל בו לגבי הצגה "לא אמירה" של המציאות. החולם, לעומתו, אינו יודע שהוא חולם - ועד שאינו מתעורר, אינו יודע באיזו מציאות הוא חווה את חוויותיו. היכן נמצא כעת החתול בלעם?
התבוננות בשיר זה, אם כן, תאיר התבוננות בקשרים שבין הקולנוע לבין החלום, בתכנית ההילוך החוזר, וממנו - ההתייחסות אל הדרך שבה מוצג הזמן בקולנוע. נזכיר כאן את חתול הצ'שיר המחייך המופיע ב"עליסה בארץ הפלאות", המסוגל להעלים את עצמו עד שנתר ממנו חיובו בלבד; זה, אולי, החיידק הטמון בפיהוק של החתול בלעם, שהעלים את עצמו ושם אל הגדר, והוא ערדנו משועמם.

נגענו, אם כן, במספר מפגשים אפשריים בין הצילום והקולנוע לבין זיזת ההסתכלות והפירוש היוזאלי של התמונה בלשון השיר. נוסף לסיום, שמלים רבות היו במקורן תמונה, עד שהצטמצמו למערכת סימני האלף בית ונוצרו מחדש בהוויתם המסוכנת באותיות; מפגש מעין זה שתארנו, מחזיר אותנו לקשר הראשוני ולדיאלוג שבין התמונה למילה, כפי שהוא מודגם בשיריה של גורית דרזני, ששוררתיים פתוחות לעולמות רבים ומגוונים.

הערות

- 1) גורית דרזני, "שבע", בתוך: תמלך. פטריה ותמלך פטר, עם עובד, 1971.
- 2) גורית דרזני, שיר "שמי", בתוך: הנמר שמתחת למיטה מסדה, 1976.
- 3) גורית דרזני, "כשהשמש בוכה", בתוך: פס על כל העיר מסדה, 1975.
- 4) גורית דרזני, "החתול בלעם", בתוך: הנמר שמתחת למיטה מסדה, 1976.
- 5) רולאן בארד, מחשבות על הצלום, תרגום: דוד גיב, כתר, 1988.
- 6) א.א. מילן, גשם בחלון, בתוך: אנתנו שנינו, תרגום: יעקב אורלנד, מתברת לספרות, 1971.

ומשעה את חוסר האמון שהוא מורגל בו לגבי הצגה "לא אמינה" של המציאות החולים, לעומתו, אינו יודע שהוא חולה - ועד שאינו מתעורר, אינו יודע באיזו מציאות הוא חווה את חוויותיו. היכן נמצא כעת החתול בלעם?

התבוננות בשיר זה, אם כן, תאיר התבוננות בקשרים שבין הקולנוע לבין החלום, בתכנית ההליד החורף, וממנו - החתייחסות אל הדרך שבה מוצג הזמן בקולנוע. נזכיר כאן את חתול הצשייר המחזיק המופיע ב"עליסה בארץ הפלאות", המסוגל להעלים את עצמו עד שנותר ממנו חיוב בלבד; זה, אולי, החייד הטמון בפתיחה של החתול בלעם, שהעלים את עצמו ושם אל הנדר, והוא עורגנו משועמם.

נגענו, אם כן, במספר מפגשים אפשריים בין הצילום והקולנוע לבין זיית ההסתכלות והפירוש הויזואלי של התמונה בלשון השיר. נוסף לסיום, שמלים רבות היו במקורן תמונה, עד שהצטמצמו למערכת סימני האלף בית ונוצרו מחדש בהוויותם המסוככות באותיות; מפגש מעין זה שתארנו, מחזיר אותנו לקשר הראשוני ולדיאלוג שבין התמונה למילה, כפי שהוא מודגם בשיריה של נורית זרחי, ששורותיהם פתוחות לעולמות רבים ומגוונים.

הערות

- 1) נורית זרחי, 'שבע', תלד: פסירת המלך ספר עם עובד, 1971.
- 2) נורית זרחי, 'שיר שמש', בתוך: 'תמר שמתחת למיטה', מסדה, 1976.
- 3) נורית זרחי, 'לשהשמש בוכה', בתוך: 'פס על כל העיר', מסדה, 1975.
- 4) 'נורית זרחי, 'החתול בלעם', בתוך: 'תמר שמתחת למיטה', מסדה, 1976.
- 5) רולאן בארט, 'מחשבת על הצילום', תרגום: זוד ניב, כתר, 1988.
- 6) א.א. מילן, 'גשם בחלון', בתוך: 'אחת שינוי', תרגום: יעקב אורלנד, מחברות לספרות, 1971.

החתול בלעם

שיר זה פותח פתח להתבוננות בשני הבטים הקשורים בקולנוע: הקשר שבין הקולנוע לבין החלום, והשימוש המאני בהליד החורף. תחושת האשליה שיצרים חן הקולנוע וזן החלום והצפייה בסרט באולם החשוד הובילו להשוואות רבות בין שני התחומים. סרטי קולנוע רבים עוסקים בחלומות או משלבים חלום בעלילה. אם בהקשר של סרטי מתי ואם בתאור של מצבים פסיכולוגיים או ביצירת תחושה של קסם ומעבר לעולם אנדי, ישנם סימנים מוסכמים לחלום בקולנוע - כמו "טשטוש" פני החולם - ומעברים מוסכמים מן ההחלום אל המשך העלילה שבה הגיבור ער. נכלתו הטכנית של הקולנוע מאפשרת לו גם להמחיש מצבים שאינם אפשריים במציאות - ובכך לברוא לחלום מציאות נוכחת משלו, לפחות על המסך.

ההליד החורף נותן תחושה של נצחון על הזמן. אם אפשר לעצור תהליך, ללכת אחורה בזמן ולשחזר אותו במדויק - בראי אפשר גם לשנות את התעשה; כאן, כמובן, האשליה - הבניה מחדש, בשידור מהלך במשחק כדורגל, למשל, היא תמיד שחזור של אותו ההליד; בקולנוע, העוסק בתהליכים בדינמיים, משנים ומשחזרים את התהליכים שחוצנו וברואים מציאות עלילתית אחרת תוך כדי אקט של חורף לכאורה.

החתול יושב על הנדר משועמם הוא מפתק, בולע את עצמו ונעלם. הוא שואב את עצמו פנימה, קעין חור שחור, הופך כל כולו לפיתוח גדול (תמונה מוכרת בסרטי אנימציה) ומעלים את עצמו. בבית השני מופיע החתול שוב - והפעם הוא ישן וחולם, כיצד הוא חוזר על הפיתוח ומזנק מושלם מפני שלו.

השיר נכון במסגרת: "על הגדה משועמם/ ישב חתול בלעם..." "על הגדה משועמם/ ישב חתול בלעם/ משועמם", את ההסתהקה המפחדת של החתולנות והשיבה - המצויה גם בחלום ובקיצה ממנו, עבר החתול בשלום - ובשמנון; אין זה תאור מפתח. המבנה המקביל מצוי גם בשני הפיתוחים - הפיתוח ה"לפלא" שבבית הראשון, הפיתוח ה"אדיר" שבבית השני. "ההליד החורף" שבשיר מומש בסדר אבריו של החתול, העלמים ושבים: "לא פתח/לא שמש/לא זנב...", "פנתו, זנב שפם". חסד שונה אך האברים כולם נמנים. התעלמה שבשיר טמונה בחלום האם חלם החתול את הסיפור כולו - כולל הבליעה העצמית; האם "דשיב את עצמו" רק בחלום, ובמציאות נותרה הגדר ריקה עדיין; האם עצם פעולת החלום חשיב את החתול למציאות; החתול התנמנם על הנדר. האם העביר אותו התנמנם למציאות אחרת, והוא הפך לכריה שיש לה קיום רק בעולם החלומות; ואולי באמת בקר במחוז אחר ושם ממנו; השאלות הללו אין נפתרות בשיר. הצופה בסרט יודע שהוא נמצא בקולנוע אם כי הוא משקיע את עצמו במצב דמוי חלום.

עיצוב מחדש - הן מבחינת הצורה והתוכן, ובמיוחד מבחינת המסר. אנדרסן עצמו בסידרת הערות - הסבר שכתב למעשיותיו, סיפר מהו המקור שהיה בבסיס הסיפור.

"זו דרך העולם"
סיפור בשם זה הופיע בקובץ סיפורים מן המאה ה-14. זה היה מבחר סיפורים מבוסס על ספרות יהודית וערבית, שנכתבו ע"י הנסיך דון חואן מנואל. אנדרסן קרא את הסיפור בתוך קובץ נובלות גרמני, שערך ע"י אדוארד פון בילוב, שיצא ב-1835 וכך מתחיל הסיפור:

שלושה נובלים ערמומיים באו אל אחד ממלכי המאורים (מוסלמים) ואמרו לו שהם בקיאים באומנות אריגת כדים, אך במיוחד הם יודעים להכין אריג מסויים, שיש לו תכונה מיוחדת: **יכול לראות אותו רק מי שהוא באמת בנו של אביו**. לעומת זאת, מי שאינו כזה לא יוכל להבחין באריג. המלך מתלהב מן ההמצאה הזו, ומספק לנובלים ארמון שיוכלו לעבוד בו, וכן כסף וזהב ומשי. כשמזמינים אותו הנובלים לראות את האריג, חושש המלך ושולח אחד מחצרניו, שכמוכן אינו רואה דבר, אך חושש להודיע בכך. וכן קורה גם למלך היודע שהגילוי יגרום לכך שיאבד את ממלכתו, שהרי **איינו** יירשו החוקי של המלך הקודם. המלך שולח גם את ראש הווזרים ועוד אחד ממקורביו. כדי לבחון את האריג: וכן הצליחו הנובלים לרמות את כל העולם, כי לאיש לא היה האומץ להודות בפומבי בעיוורונו כביכול:

עפ"י עצת יועציו מחליט המלך ללבוש את הבגד כיום חג גדול. הנובלים כאילו מלבישים אותו, ובשזיה לביש בצורה זו, עלה על סוסו ורכב דרך העיר. **למזלו הליה זה בתקופת הקיץ**: החמון, שמילא את החובות, לא העז גם הוא להודות שאינו רואה דבר, ואז ניגש אליו סיים כושי ואמר: הוד מלכותו אחת היא לי אם תחשוב שאני בנו של אותו אדם המכונה אבי, או שאני בנו של אחר. ולכן אני אומר לך בגלוי: **"אני משוכנע שאתה רוכב עירוט"** בתחילה מסרב המלך להאמין. אבל השמועה מתגלגלת, וכל הקהל חוזר על דברי הכושי.

וכך התגלגלו וחזרו עד שהמלך והאחרים השתחררו מספקותיהם. ונכחו לדעת מהי האמת, וכיצד הצליחו שלושת הנובלים להעלים עליהם. הם חיפשו עתה את הנובלים ככל מקום, אך לא מצאו אותם, כי אלה הצליחו לברוח ועמם כל מה שהצליחו לגנוב מן המלך!

נערך עתה השוואה בין הסיפור מימי הביניים ובין סיפורו של אנדרסן: מה הותיר מה השמיט ומה שינה?

בגדי המלך הישנים והחדשים

מאת מנחם רגב

"מאמר שנכתב בלי רישיון" הוא שמו של מאמר שתפרסם לאחרונה ב"הארץ" (25.10.91) אותנו מעניינת פתיחתו:

פעם אחת הפסו שני עסקנים מלך אחד ואמרו לו: הג'וב הזה קטן עליך עם

כמה אינטריגות אנתנו תופרים לך חליפה של נשיא המדינה או ישבדרדאש

הכנסת או משונו כזה. את החליפה הזאת יראו רק עסקנים בפנייה או

חברי מנסה. אמר להם המלך: עשינו עסק. הלכו העסקנים הכסיתו, מרחו.

שיקריריצאה חליפה שעין לא ראתה, והמלך התמנה לנשיא המדינה או ליושב

ראש הכנסת או שר האוצר ומשונו כזה, והיה מקבל גדולים וחשובים ונואם

בטקסים ונוסע לחו"ל ואוכל ארוחות חינום. בקיצור: היה מכוסס. **רק לך אחד**

אמר: **הרי המלך הוא עיזום**. מאש ילד מודשע, עתונאי, (התגשה שלי - מ"ר)

מחבר המאמר, אריה פסמי, הניח, בצדק, שקוראיו המוטנציאליים מכירים את

"בגדי המלך החדשים" של אנדרסן, ולכן לא יקשה עליהם לעמוד על מהות

הסאטירה בפרודיה שבה בחר לפתוח את מאמרו. אך כשפי עשה עוד משהו: הוא

לא הסתפק בסיום המעשייה האוניברסלי של המעשייה, אלא מיד הדביק לה

את הנמשל שהוא נושא מאמרו: דמותו של **עתונאי** בחברה זו אינה אלא

זוגמא אחת מני רבות המראה עד כמה הפך סיפורו זה של אנדרסן לנכסי צאן

ברזל של הוודעה התרבותית והחברתית של מלויני קוראיו בעבר ובהווה. לא

זאת אף זאת: אין ספק, שרבים נתקלים במושג "המלך הוא עירום", בהקשרים

שונים, עוד פספס קראו את הסיפור. ומותר להניח שהשימוש בביטוי נעשה ע"י

רבים שכלל לא קראו את הסיפור.

"בגדי המלך החדשים" הוא אחד מ-256 הסיפורים שאנדרסן פירסם. והוא שייד

לאותה קבוצה מצומצמת של סיפורים מתוך הקובץ הגדול, שניתרגמו כמעט לכל

שפות העולם. כיצד נולד סיפור-מעשייה זה, ובמה כוחו גדול זהו נושא מאמרנו.

ביגוד לדעה המקובלת, הרי רק מעטות ממעשיות אנדרסן הן עיבודים ישירים

של מעשיות יזועות ששמע או קרא. "בגדי המלך החדשים" היא אחת מהם.

ולמרות הדמיון שבינה ובין "המקור" שלה, ראוי שבמקום "עיבוד" נאמר שזהו

עיצוב מחדש - תן מבחינת הצורה והתוכן, ובמיוחד מבחינת המסר.
אנדרסן עצמו בסדרת הערות - הסבר שכתב למעשיותיו, סיפר מהו המקור
שהיה בבסיס הסיפור.

"אן דרד העולם"

סיפור בשם זה הופיע בקובץ סיפורים מן המאה ה-14. זה היה מבחר סיפורים
מבוסס על ספרות יהודית וערבית, שנכתבו על ידי הנסיך דיון הואן מנואל, אנדרסן
קרא את הסיפור בתוך קובץ נובלות גרמני, שנערך על ידי אדוארד פון בילוב, שיצא
ב-1885. וכך מתחיל הסיפור:

שלושה נופלים ערמוניים באו אל אחד ממלכי המאורים (מוסלמים) ואמרו לו
שום בקאים באומנת אריגת ברזים, אך במיוחד הם יודעים להכין אריג
מסויים. שיש לו תכונה מיוחדת: יפול לראות אותו רק מי שהוא באמת פט
של אבני. לעומת זאת, מי שאינו כזה לא יוכל להבחין באריג. המלך מחלטה
מן המצאה הזו, ומספק לנוכלים ארמון שיוכלו לעבוד בו, וכן כסף וזהב ומשי.
כשמממנינים אותו הנוכלים לראות את האריג, חושש המלך וישלח אחד
מתצרניו, שנמוכו אינו רואה דבר, אך חושש להודות בכך. וכך קורה גם למלך
היודע שתגילי יגרום לך שיאבד את ממלכתו, שהרי איני יודע החוקי של
המלך הקדום המלך שלח גם את ראש הוודיים ועוד אחד ממקורביו. כדי
לבחון את האריג: וכך הצליחו הנוכלים לרמות את כל העולם, כי לאיש לא
היה האומץ להודות בפומבי בעיוורונו כפיכיל.

עפי" עצת יעצו מחליט המלך ללבוש את המנר ביום תג גדול, הנוכלים
כאילו מלישיבים אותו: וכשהיה לכוש בצורה זו, עלה על סוסו ורכב דרך העיר.
למצול היה זה בתקופת הקיץ: החמון, שמילא את החוכות, לא העז גם הוא
להודות שאינו רואה דבר, ואז ניגש אליו סייס כושי ואמר: הוד מלכותו אחת
היא לי אם תחשוב שאני כנו של אותו אדם המכונה אני, או שאני כנו של
אחר, ולכן אני אומר לך בגלוי: "אני משוכנע שאתה רוכב עירום!"
בתחילה מסרב המלך להאמין, אבל השמועה מתגלגלת, וכל הקהל חוזר על
דברי הכושי.

וכך התגלגלו וחזרו עד שהמלך והאחרים השתחררו מספקותיהם, ונכחו לדעת
מהי האמת, וכיצד הצליחו שלושת הנוכלים להערים עליהם. הם חיפשו עתה
את הנוכלים בכל מקום, אך לא מצאו אותם, כי אלה הצליחו לברוח ועמם כל
מה שהצליחו לגנוב מן המלך.

נערוד עתה השוואה בין הסיפור מומי הביניים ובין סיפורו של אנדרסן:
מה הותיר מה השמיט ומה שנתח?

בגדי המלך הישנים והחדשים

מאת מ. ג. ג. 5

"מאמר שכתב בכל הישין" הוא שמו של מאמר שנתפרסם לאחרונה ב"הארץ"
(25.10.91) אותנו מעניינת פתחתו:

פעם אחת תפסו שני עסקנים מלך אחד ואמרו לו: הגזב הזה קטן עליך עם
כמה אינסטיגנט אהנו תופרים לך חליפה של נשיא המדינה או יושב ראש
הכנסת או משהו כזה. את החליפה הזאת יראו רק עסקנים בפנים או
חברי פנחס. אמר להם המלך: עשינו עסק, הלכו העסקנים הבטיחו, מרחת.
שיקדו ויצאה חליפה שענין לא ראתה, והמלך התמנה לנשיא המדינה או ליושב
ראש הכנסת או שר האוצר ומשהו כזה, והיה מקבל גדולים וחשובים ונאם
בטקסים וניסע לחיל ולכל ארוחת חינום. בקיצור: היה מכוסה, ורק ללך אחד
אמר: הרי המלך הוא עירום. ממש ילד מיתשע. עתונאני, וההגשה שלי - מיד.)

מתבר המאמר, אריה פספי, הנית, בצדק, שקוראני הפוטנציאליים מכילים את
"בגדי המלך החדשים" של אנדרסן, ולכן לא יקשה עליהם לעמוד על מהות
הסאטירה בפרודיה שבה בחר לפתוח את מאמרו. אך כספי עשה עוד משהו: הוא
לא הסתפק בסיום המעשייה האנוכרסל של המעשייה, אלא מיד הדביק לה
דוגמה אחת מני רבות המראה עד כמה הפד סיפור זה של אנדרסן לנכסי צאן
ברזל של התודעה התרבותית והחברתית של מלויני קוראיו בעבר ובהווה. לא
זאת אף זאת: אין ספק, שרבים נתקלים במושג "המלך הוא עירום", בהקשרים
שונים, עוד כ-50 שנים קראו את הסיפור, ומותר להניח שהשימוש בפלסטי נעשה על ידי
רבים שכלל לא קראו את הסיפור.

"בגדי המלך החדשים" הוא אחד מ-256 הסיפורים שאנדרסן פורסם, והוא שייך
לאותה קבוצה מצומצמת של סיפורים מתוך הקובץ המדול, שניהדגמו כמעט לכל
שפות העולם. כיצד נולד סיפור-מעשייה זה, ובמה כוחו גדול, אנו נושא מאמרנו.
בניגוד לדעה המקובלת, הרי רק מעטות ממעשיות אנדרסן הן עיבודים ישירים
של מעשיות ידועות ששמע או קרא "בגדי המלך החדשים" היא אחת מהם
ולמרות הדמיון שבניה ובין "המקור" שלה, ראוי שבמקום "עיבוד" נאמר שזוהו

שמו של הסיפור מימרה"ב מקבל בתוכו השקפת עולם ריאליסטית ופסימית: זה טבע בני האדם. אחד מוכן לרמות את השני תמורה כצע כסף, והאחרים מוכנים להיות מרומים הן מחמת דעת הקהל, והן מתוך קונפורמיות עם סמכות כלשהי. בני האדם מוכנים להשלות את עצמם ובלבד שלא ייחשפו בחולשתם. עפ"י הכותרת יודע הקורא שיש לו עניין עם סיפור מוסר-חברתי שרוצה ללמד אותו לקח מן החיים.

כותרת סיפורו של אנדרסן, לעומת זאת, אינה מרמזת על המסר שבסיפור. מבחינה זו קריאת הסיפור עד סופו יוצרת הפתעה הרבה יותר גדולה. הכותרת מעוררת סקרנות באשר לתוכן הסיפור. יש בכוונת יסודות מוכרים מעולם הפולקלור (מעשה במלך), שנוסף להם הידוע (בגדים חדשים) שהוא ריאליסטי וילדי כאחד.

2. הפתיחה

"שלושה נוכלים ערמומיים באו אל לפני שנים רבות חי מלך שבה אהב אחד ממלכי המאורים ואמרו לו שהם בגדים חדשים ונאים, עד שאות כל בקיאים באמנות אריגת בדים" ממונו הוציא על מלבשי הדך. הוא לא מצא עניין לא בצבאו, לא בתיאטרון ולא במסעות ברחבי ארצו, אלא אפ התפזר להראות את בגדיו החדשים. בגדים שונים היו לו לכל שעה משעות היום, ולכן, כמו שאפשר לומר על מלך שהוא כנצא בחדר הישיבות, כך אומרים היו תמיד על המלך הזה: הוא נמצא בחדר המלכתה. משעשעים עד מאד היו החיים בעיר, שבה גר המלך. אנשים זרים היו מגיעים אליה בלי הרף. יום אחד הגיעו אליה שני נוכלים שהעמידו פניהם שהם אורגים" וכו'.

החבל בין שתי הפתיחות הוא גדול והן נועדו ליצור ציפיות שונות אצל הקורא. הסיפור הספרדי מכניס אותנו מיד לעיקרו של הסיפור. המלך הוא מלך מאור

רגל שממלא את התפקידים המוטלים עליו. אבל העיקר הוא שמגיעים שלושה נוכלים. והקורא רוצה, כמובן, לדעת במה כוחם גדול, ואת מי ינסו לרמות, והאם יצלחו :

אנדרסן הולך בדרך אחרת לגמרי: הוא מתאר מלך אוהב בגדים שמעורר את דמיונו וצחוקו. זהו מין מלך של אופרטה שחי בעיר משעשעת. לעומת האורה הרצינית של הסיפור העתיק. כאן הכל קליל ומשעשע. בפתיחה הארוכה והדמיונית הזאת, כבר מפני הסופר את התשתית למה שעניד לבוא. לאור "תעודת הזחות" של המלך, לא ישתומם הקורא בהמשך, על דרכי התנהגותו ותגובתו של המלך. לבד מן תעובדה שמספר הנוכלים בגירסה הראשונה הוא שלושה, ובאחרת-שנים - הרי אין כל סימנים מזהים לגבי האורגים, לבד מן התואר: נופלים. צמצום תאורי זה הוא באמת אחד ממאפייני המעשייה, ואנדרסן לא הוסיף עליו.

3. המלפוזות

"אך במיוחד הם יודעים להכין אריג ..." אלא שלבגדים העשויים מן האריג מסוים שיש לו תכונה מיוחדת: יפול שלהם היתה תכונה מיוחדת: הם לא לראות אותו דק מי שהוא באמת בנו נראו לעיני אדם, שאינו ראוי למשרתו של אביו, לעומת זאת, מי שאינו כזה או שהוא טיפש גמור. ודאי נפלאים לא יוכל להבחין באריג. הדבר מצא חן בעיני המלך כי חשב שבאמצעות הבד אילו היו לי כאלה, אז יכולתי לבדוק הזה הוא יגלה כמה גברים בממלכתו מי מן המדינאים אשר לי אינו ראוי הם באמת בניס לאבותיהם, ואילו למשרתו, וכן להבדיל את הפיקחים מן גברים אינם כאלה. המלך ראה הטיפשים. כן, חשוב שיארגו לי מן בהתנה זו יתרון גדול, כי על פי האריג החוא."

חוקי המאורים לא יכול בן, שאינו בן אמיתי, לרשת את אביו." שני המלכים מתפתים מיד להצעה, כי הם חושבים שהיא תסייע להם לחזק את שלטונם האבסולוטי. אלא שבמקרה הראשון מדובר על חוק ירושה יבש ומדוע המלך מעוניין כל כך במבחן חוקיות הבן? כי ע"פ החוק, דבר שהיה יודע לקורא בימרה"ב, כל רכוש שאין לו יורשים עובר המלך. הסיפור של אנדרסן בולטת המקמה האוניברסלית של הסיפור: האריג מבחין בין פיקחים לטיפשים, וכך ייקל על המלך-שבין כה וכה אינו מקדיש הרבה לשלטונו לבחור בקלות שרים ועוזרים יעילים, שיעשו את המלאכה במקומו ובשמו. ובניתיים, עשוי הקורא להרהר, יוכל המלך להקדיש את עיתותיו ביתר שאת לתאוות חיו: הבגדים.

רגל שממלא את התפקידים המוטלים עליו. אבל העיקר הוא שמגיעים לשלוש נפלים והקורא רוצה, כמובן, לדעת כמה כוחם גדול, ואת מי ניסו לרמות, והאם יעליחו ?

אנדרסן הולך בדרך אחרת לגמרי: הוא מתאר מלך ארוב בנידים שמעורר את דמיונו ונחמקו. זהו מין מלך של אופיסה שחי בעיר משעשעת. לעומת האוירה הרצינית של הסיפור העתיק, כאן הכל קליל ומשעשע. בפתחה הארוכה והדמיונית הזאת, כבר מפץ הסופר את התשתית למה שעתיד לבוא. לאור "תעודת הזהות" של המלך, לא ישתומם הקורא בהמשך, על דרכי התנהגותו ותגובתו של המלך. לבד מן העובדה שמספר הנפלים בגירסה הראשונה הוא שלוש, ובאחרת-שנים - חרי אין כל סימנים מזהים לגבי האורגים, לבד מן התואר: מופלים. צמצום תאורי זה הוא באמת אחד ממאפייני המשעשע, ואנדרסן לא הוסיף עליו.

3. המלפזות

"אך במיוחד הם יודעים להכין ארנג ..." אלא שלבנידים העשויים מן הארנג מסוים שיש לו תכונה מיוחדת: יפול שלחם, חיתה תכונה מיוחדת: הם לא לדאות אותו רק מי שהוא צאמת פנ של אפני, לעומת זאת, מי שאינו כזה לא יוכל להבחין בארנג הדב מצא חן בעיני המלך כי חשב שבאמצעות הדב הזה הוא יגלה כמה נבזים בממלכתו. מי מן המודיאנים אשר לי אינו רואי הם באמת פנים לאבותהם, ואילו למשרתו, וכן להבדיל את הפיתקים מן נבזים אינם כאלה. המלך ראה הטיפשים. כן, חשב שיארטו לי מן כהנתה זו יחרון גדול, כי על פי חוקי המאורים לא יכול פן, שאינו בן אמיתי, לרשת את אביו."

שני המלכים מתפתים מיד להצעה, כי הם חושבים שהיא תשיע להם לחזק את שלטונם האבסולוטי. אלא שבמקרה הראשון מדובר על חוק ירשה יבש ומדוע המלך מעוניין כל כך במבחן חוקיות הפן ? כי "פי החוק", דבר שהיה ידוע לקורא ב"מח"ב, כל רכוש שאין לו יורשים עובר לאוצר המלך. בסיפור של אנדרסן בולטת המקמה האנטיגוויסטית של הסיפור: הארנג מבחן בין פיתקים לטיפשים, וכך ייקל על המלך-שבין כה וכה אינו המלאכה במקומו וכשמו. וביתיים, עשוי הקורא ועוזרים יעילים, שיעשו את המלאכה במקומו וכשמו. וביתיים, עשוי הקורא לחרה, יוכל המלך להקדיש את עיתותו בחר שאת לתאוות חייו: הבגדים.

1. שם המשעשע

שמו של הסיפור מינה"ב מקפל בתוכו השקפת עולם ריאליסטית ופסימית: זה טבע בני האדם, אחד מוכן לרמות את השני תמורה בצע כסף, והאחרים מוכנים להיות מרומים תן מחמת דעת הקהל, והן מותו קונפורמיות עם סמכות כלשהי. בני האדם מוכנים להשלות את עצמם ובלבד שלא ייחשפו בחולשתם. עפ"י המתרת יודע הקורא שיש לו עניין עם סיפור מוסר-דחבתי שרוצה ללמד אותו לקח מן החיים.

כותרת סיפורו של אנדרסן, לעומת זאת, אינה מרמזת על המסר שבסיפור. מבחינה זו קריאת הסיפור עד סופו יוצרת הפתעה הרבה יותר גדולה. הכותרת מעוררת סקרנות באשר לתוכן הסיפור. יש בכותרת יסודות מוכרים מעולם הפולקלור (משעה במלך), שנוסף להם חידוש (בנידים חדשים) שהוא ריאליסטי וילדי כאחד.

2. המתחיה

"שלושה נפלים ערומיים באו אל לפני שנים רבות חי מלך שכה אתה אחד ממלכי המאורים ואמר לו שהם במוני הוציא על מלבושי הדר. הוא לא מצא עניין לא בעבאו, לא בתאטרון ולא במסעות ברחבי ארצו, אלא אם תתפון להראות את בגדיי החדשים. בנידים שונים היו לו לכל שעה משעות חיים, ולכן, כמו שאפשר לומר על מלך שהוא נייצא בחדר הישיבות, כך אומרים היו תמיד על המלך הזה הוא נמצא בחדר המלחה. משעשעים עד מאד היו החיים בעיר, שבה גר המלך: אנשים זדים היו מניעים אליה שני בלי חרף. יום אחד הגיעו אליה שני נפלים שהעמידו פנים שהם אורגים" וכו'.

ההבדל בין שתי הפתחות הוא גדול, והן נועדו ליצור ציפיות שונות אצל הקורא. הסיפור הספרדי מניח אותו מיד לעיקרו של הסיפור. המלך הוא מלך מאור

4. מסימנים מזהים לאוניברסליות

מלך מאורי (מוסלמי) וזרים, מלך שאהב בגדים, שרים, פקידים, סייס בוש, ילד.

הסיפור העתיק מעוגן בסביבה מסוימת מאד, שיש לה מערכת חוקים ידועה, שעל אחד מהם אנתו שומעים. אנדרסן סילק את כל הסימנים האלה, והעלה את סיפורו על מישור אוניברסלי, שגם מקל על הקורא לצאת ממסגרת הסיפור אל מערכת אין סופית כמעט של נמשלים.

5. הדדגת הקורא

"וכך הצליחו הנוכלים לרמות את כל "בגדי המלך החדשים" אין הערה כזו העולם, כי לאיש לא היה אומץ על משמעות הסיפור וליקחו. אף כי להודות בפומבי בעוורו כביכול". הוא נותן מקום להרחרי המלך "הוא הבין שאכן האדם שחשבו עד כשנכתב שאינו רואה את האריג, עתה לאביו אינו כזה. אך לא פחות ומעיר גם על הסיבה שהעם לא העז הטרידה אותו העובדה שכל כבודו לכפור בכוחו של האריג. מונח על כף המאזניים". ולכן לא התגלה הסוד, כי כל אחד שמר אותו בקירבו".

במיוחד בהערה הראשונה בסיפור העתיק בולט הקו המוסרדידקטי של הסיפור. אנדרסן מניח יותר לקורא להגיע למסקנות. אך גם כשיש הערות הסבר בסיפורו של אנדרסן, הן מנוסחות בצורה אחרת לגמרי. על כך נעמוד בסיכום המאמר.

6. דוגמא אמת

"עד אשר כושי אחד, שהיה מטפל "אבל אין לו בגד לבשרו, קרא לפתע בסוסו של המלך, ואשר לא היה לו מה ילד קטן". להפסיד-ניגש אל המלך ואמר: הוד מלכותו! אחת היא לי אם תחשוב שאיני בנו של אותו אדם המכונה אבי או שאני בנו של אחר. ולכן אני אומר לך בגלוי: אני משוכנע שאתה רוכב עירום!"

רק מי שאין לו מה להפסיד, ומי שהוא תמים - מוכן לומר את האמת ללא היסוסים. הן הכושי והן הילד אינם חושבים שהם אמיצים בתשיפה הזאת. כל

אחד מהם חי מחוץ למערכת החברתית שיש בה חשש מסמכות, תנופת ו"ש" לי ואשמור לך. אלא שבסיפור הראשון יש לדובר האמת סימנים חברת מובהקים: הן מבחינת מוצאו (כושי) והן מבחינת מקצועו (סייס) הוא עובד בתחנת הסולם החברתי, בתורה שאין בה כל מובילות. הוא גם אומר הדברים בפירוש ובגלוי. הילד, לעומת זאת, אינו מנמק את דבריו, כדרכו של הוא מגיב על מה שהוא רואה ללא כל הרחור או היסוס. הוא עדין אינו מ- את צביעותה של החברה, הקורא עשוי להרחיק: מה יקרה לילד כשיגדל וייע לחלק מאותה חברה מבוגרת שאותה חשף עתה בקלונה ?

7. הסיים

"הם חיפשו את הנוכלים בכל מקום, אך "המלך נבדד עד מאד, כי חשב שש לא מצאו אותם. כי אלה הצליחו לברוח צדקו בני עמו. אך משום מה א- ועימם כל מה שהצליחו לגנוב מן המלך". בלבו: עלי להמשיך עכשו עד ה- בתהלוכה. והוא הזדקף בגאון, ב שרי חצרו צועדים אחריו ונושא את השובל שאיננו".

המלך המאורי נוחג כמו שליט אמיתי: הוא רצה לתפוס את הנוכלים ולהענישם אלא שהם מצליחים להימלט ועימם כל הכסף והזהב שהצליחו לסחוט מ- הסיום מתאים לכותרת הסיפור: לא די שהעולם מלא נוכלים, אלא ש- מצליחים לברוח עם שלם ולהימלט מכל עונש. אך אין בסיפור העתיק דבר תגובתו האישית של המלך שחושם ללעג ולקלס.

סיפורו של אנדרסן מסתגים בצורה אחרת לגמרי: המלך מצוי במבוכה גדולה, אינו יכול להרשות לעצמו להודות בפיתונו. ועל כן הוא מתגלה - בניגוד לתי- דמותו הטיפשית לאורך הסיפור כולו-דוקא בסוף הסיפור כאדם בעל גא- עצמית: הוא ימשיך בתהלוכה עד סופה: גם כאן עשויה להיזר בלבו של הק- שאלה מעינית. האם ישאר המלך על כס המלוכה? ואם כן-האם יהיה מלך ש- ואמיתו או ישאר "מלך של בגדים" כפי שהיה בראשית הסיפור?

שני סימנים

בגירסה הראשונה של בגדי המלך החדשים היה הסיים אחר. "עלי ללבוש את הבגדים האלה כשאצטע בתהלוכה או כאשר אופיע בפני אנשים, אמר המלך. וכל העיר דיברה על בגדיו החדשים והמופלאים".

לאחר ששלח את כתב - היד למדפיס כבר היו לאנדרסן ספקות לגבי הס- הזה. ימים אחדים לאחר מכן ב-25 במאי 1837 הוא כתב לאדוורד קולין שט- בהנחות, ושלח לו את הסיים המוכר לנו כיום. בדדסדורף, שמספר על כך בסי-

אחד מהם חי מחוץ למערכת החברתית שיש בה חשב מסמכות, תנועת "שמור לי ואשמור לך. אלא שבסופו הראשון יש לדובר האמת סימנים חברתיים מובהקים: הן מבחינת מוצאו (כנשי) והן מבחינת מקצועו (סייס) הוא עומד בתחזית הסולם החברתי, בחברה שאין בה כל מוביליות. הוא גם אומר את הדברים במידוש ובגלוי. הילד, לעומת זאת, אינו מנמק את דבריו, כדרכו של ילד הוא מגיב על מה שהוא רואה ללא כל הרחוק או היסוס. הוא עדיין אינו מוכיח את צבעינתה של החברה, הקורא עשוי להרחיק: מה יקרה לילד כשיגדל ויעשה לחלק מאותה חברה מבוגרת שאותה חשף עתה בקלונה ?

7 תסיים

"הם חיפשו את הנוכלים בכל מקום, אך "המלך נבדד עד מאד, כי חשב שאכן לא מצאו אותם. כי אלה הצליחו לברוח צדקו בני עמו. אך משום מה אמר ועימם כל מה שהצליחו לגנוב מן המלך". בלבי: עלי להמשיך עכשו עד הסוף בתחלופה. והוא הזדקף בגאות, בעד שרי תצרו צעדים אחריו ונשאם את השובר שאיננו".

המלך המאורי נוהג כמו שליט אמיתי: הוא רוצה לתפוס את הנוכלים ולהענישם. אלא שהם מצלחים להימלט ועימם כל הכסף והזהב שהצליחו לטחוט ממנו. הסיים מתאים לכותרת הסיפור: לא די שהעולם מלא נוכלים, אלא שהם מצלחים לברוח עם שללם ולהימלט מכל עונש. אך אין בסיפור העתיק דבר על תגובתו האישית של המלך שהישים ללעג ולקלס.

סיפורו של אנדרסן מסתיים בצורה אחרת לגמרי: המלך מצוי במבוכה גדולה, אך אינו יכול להרשות לעצמו להודות בפתיחתו. ועל כן הוא מתגלה - בנגוד לתנאי דמוותו הטיפשית לאורך הסיפור כולידזוקא בסוף הסיפור כאדם בעל גאווה עצמית: הוא משיך בתחלופה עד סופה גם כאן עשויה להוצר בלבו של הקורא שאלה מענינת האם ישאר המלך על כס המלוכה? ואם כן דהאם יהיה מלך שונה ואמיתי או יישאר "מלך של בגדים" כפי שהיה בראשית הסיפור?

שני סיפורים

במרחק הרחוקה של בגדי המלך החדשים היה הסיים אחר: "עלי ללבוש את הנגדים האלה כשאצטר בתחלופה או כאשר אופיע בפני אנשים. אמר המלך. וכל העיר דיברה על בגדיו החדשים והמופלאים".

לאחר ששלת את כתב - היד למדפיס כבר היו לאנדרסן ספקות לגבי הסיים הזה. ימים אחדים לאחר מכן ב-25 במאי 1837 הוא כתב לאנדרסן קולין שטיפל בתחנות, ושלה לו את הסיים המוכר לנו כיום. בדרסדורף, שמספר על כך בסיפור

4. מסיימים מזיהים לאוניברסליות

מלך שאהב בגדים, שרים, פקידים, ילד.

סיים פוש. הסיפור העתיק מעוגן בסביבה מסויימת מאד, שיש לה מערכת חוקים ידועה שעל אחד מהם אנתנו שומעים. אנדרסן סילק את כל הסיימים האלה, והעלה את סיפורו על מישור אוניברסלי, שגם מכל על הקורא לצאת ממסגרת הסיפור. אל מערכת אין סופית כמעט של נמשלים.

5. הדדפת הקורא

"וכך הצליחו הנוכלים לרמות את כל "בגדי המלך החדשים" אין הערה כזו תעלים, כי לאיש לא היה אומץ על משמעות הסיפור ולקחתו. אף כי להודות בטומבז בעורונו כביכול". הוא נותן מקום להרחיק המלך כשנוכח שאינו רואה את האריג "הוא הבין שאכן האדם שתשבו עד ומעיר גם על הסיבה שהעם לא העי עתה לאביו אינו כזה. אך לא פחות לכפור בכוחו של האריג הטרידה אותו העובדה שכל כבודו מונח על כף המאזניים".

ולכן לא התגלה הסוד, כי כל אחד שמר אותו בקיבוץ".

- במיוחד בהערה הראשונה בסיפור העתיק בולט חקו המוסרי-דידקטי של הסיפור. אנדרסן מניח יותר לקורא להגיע למסקנות. אך גם כשיש הערות הסבר בסיפורו של אנדרסן, הן מנוסחות בצורה אחרת לגמרי. על כך נעמוד בסיכום המאמר.

6. דובר אמת

"עד אשר כושי אחד, שהיה מטפל "אבל אין לו בנד לכשרו, קרא לפתע בסוסו של המלך, ואשר לא היה לו מה ילד קסן". להפסיד-יגיש אל המלך ואמר: חוד מלכותו אחת היא לי אם תחשוב שאני בני של אותו אדם המכונה אבי או שאני בני של אחר. ולכן אני אומר לך בגלוי: אני משוכנע שאתה רוכב עירום".

- רק מי שאין לו מה להפסיד, ומי שהוא תמים - מוכן לומר את האמת ללא היסוסים. הן הכושי והן הילד אינם חושבים שהם אמליצים בתשיפה האמת. כל

על אנדרסן, כותב: זהו הסיום שכנראה נוצר לאחר שאנדרסן קרא את הגישה הראשונה באוזני ילד - שהעניק ליצירת מופת זו של אנדרסן את הסיום הראוי: סיום זה, שעושה את הילד לנציגם של כל אלה המוכנים ללכת נגד הזרם, ולקדוע את מסכת השקרים והאשליות שהחברה מטפחת - הוא שהופך את הסיפור לאוניברסלי ועל-זמני.

דעת הקהל ההפוכה

ברבים מסיפוריו וכן בכתביו האוטוביוגרפיים מרבה אנדרסן לדבר על דעת הקהל, שאי אפשר לסמוך עליה. "בגדי המלך החדשים", באווירתו האירונית והביקורתית, אינו אלא פן נוסף בנושא שהעסיק את הסופר במיוחד באשר להכרה המאוחרת ביצירתו בארצו שלו, דנמרק.

בסיפור "הזמיר" מתפעל הקיסר מקולו של הזמיר האמיתי: "ואחרי-כן שב הזמיר והשמיע עוד פעם את קולו הערב". גבורות החצר והמשרתים שבעצם אינם מבינים את שירת הזמיר, מגיבים:

"מי זה ראה מעורו סילסולי נימוסים שכאלה!" אמרו הגבירות אשר סביב, והן הלכו ומילאו פיומן מים, כדו לגרוג ולסלסל כאשר ידבר אליהן איש. כן, סבורות היו שתוכלנה גם הן להיות זמירים. אפילו המשרתים והמשרתות הביעו את קוררת-רוחם - ובזאת אנו אומרים הרבה, שהרי יותר מכל קשה לספק את רצונם של אלה. אין כל ספק, הזמיר זכה להצלחה גדולה.

מול ערלי-האוזניים. מעמיד אנדרסן, בבגדי המלך החדשים את "ערלי העיניים": "ברחובות ובחלונות אמרו הכל: ריבון העולמים! בגדי המלך החדשים נאים מכל אשר היו לו מעודו. איזה שוכל נפלא! אינו חליפה נהדרת! איש לא חשב שאין הוא יכול לראות מאומה. כי דבר זה פירושו שאין הוא רואי למשרתו או שטיפש הוא עד מאד. מעולם לא זכו בגדי המלך להצלחה אשר כזאת."

הקהל ב"הזמיר" הוא בעצם אותו הקהל שב"בגדי המלך החדשים": אלה לא רוצים להודות בכך ששירת הזמיר אינה אומרת להם דבר, (כדאי להיזכר בסצינה שבה מחפשים התצנים, עפי' דרישת הקיסר, את הזמיר. ובדרך החיפוש הם טועים לחשוב שגעיית פרה וקירקור צפרדעים הם הם קולו של הזמיר...)

ואלה אינם מוכנים להודות בכך שאינם רואים דבר.

ראוי לציין שאנדרסן מסיים את שתי הסצינות כמעט באותו משפט סרקסטי האומר את הכל:

אין כל ספק. הזמיר זכה להצלחה גדולה.

מעולם לא זכו בגדי המלך להצלחה אשר כזאת.

על אנדרסן, כותב: זהו הסיום שכנראה נוצר לאחר שאנדרסן קרא את הגישה הראשונה באוזני ילד - שהעניק ליצירת מופת זו של אנדרסן את הסיום הראוי: סיום זה, שעושה את הילד לנציגם של כל אלה המוכנים ללכת נגד הזרם, ולקדוע את מסכת השקרים והאשליות שהחברה מטפחת - הוא שהופך את הסיפור לאוניברסלי ועל-זמני.

דעת הקהל ההפוכה

ברבים מסיפוריו וכן בכתביו האוטוביוגרפיים מרבה אנדרסן לדבר על דעת הקהל, שאי אפשר לסמוך עליה. "בגדי המלך החדשים", באווירתו האירונית והביקורתית, אינו אלא פן נוסף בנושא שהעסיק את הסופר במיוחד באשר להכרה המאוחרת ביצירתו בארצו שלו, דנמרק.

בסיפור "הזמיר" מתפעל הקיסר מקולו של הזמיר האמיתי: "ואחרי-כן שב הזמיר והשמיע עוד פעם את קולו הערב". גבורות החצר והמשרתים שבעצם אינם מבינים את שירת הזמיר, מגיבים:

"מי זה ראה מעורו סילסולי נימוסים שכאלה!" אמרו הגבירות אשר סביב, והן הלכו ומילאו פיומן מים, כדו לגרוג ולסלסל כאשר ידבר אליהן איש. כן, סבורות היו שתוכלנה גם הן להיות זמירים. אפילו המשרתים והמשרתות הביעו את קוררת-רוחם - ובזאת אנו אומרים הרבה, שהרי יותר מכל קשה לספק את רצונם של אלה. אין כל ספק, הזמיר זכה להצלחה גדולה.

מול ערלי-האוזניים. מעמיד אנדרסן, בבגדי המלך החדשים את "ערלי העיניים": "ברחובות ובחלונות אמרו הכל: ריבון העולמים! בגדי המלך החדשים נאים מכל אשר היו לו מעודו. איזה שוכל נפלא! אינו חליפה נהדרת! איש לא חשב שאין הוא יכול לראות מאומה. כי דבר זה פירושו שאין הוא רואי למשרתו או שטיפש הוא עד מאד. מעולם לא זכו בגדי המלך להצלחה אשר כזאת."

הקהל ב"הזמיר" הוא בעצם אותו הקהל שב"בגדי המלך החדשים": אלה לא רוצים להודות בכך ששירת הזמיר אינה אומרת להם דבר, (כדאי להיזכר בסצינה שבה מחפשים התצנים, עפי' דרישת הקיסר, את הזמיר. ובדרך החיפוש הם טועים לחשוב שגעיית פרה וקירקור צפרדעים הם הם קולו של הזמיר...)

ואלה אינם מוכנים להודות בכך שאינם רואים דבר.

ראוי לציין שאנדרסן מסיים את שתי הסצינות כמעט באותו משפט סרקסטי האומר את הכל:

אין כל ספק. הזמיר זכה להצלחה גדולה.

מעולם לא זכו בגדי המלך להצלחה אשר כזאת.

⁶ המובאות מסיפורי אנדרסן הן על-פי: אגדת אנדרסן בת-זמננו, אהרן אמור "מסדה" 1985

ואדם בעל סמכות ומעמד שבדאי להיות ביחסים טובים איתו) ומיד: "הכל אמור כי משכמימים הם איתו בחתוליו" יש רק יוצא מן הכלל אחד: "אבל הדייג המסכן, ששמע בזמן את הזמיר האמיתי, אמר: הצליל אינו גרוע כלל - דומה מאוד לצופר - ובכל זאת חסר משהו".

הדייג המסכן (כמו נערת המטבח באתו סיפור) הוא הוא הסייס הכושי בזו דרך העולם והוא גם הילד הקטן בבגדי המלך המלך החדשים. שלשתם הם מוחץ למערכת, ושום דבר-לבד מן האמת הפשוטה שהם מבחינים בה - אינו מתייב אותם. בתחילה נודחם הקהל למשמע דבריו המרדניים של הילד הקטן. אך לאט לאט מסתבר שהילד הוא שמשחרף את דעת הקהל מכבלי האשליה: "דבר הילד עבר בלתישה משה לפה, ובקהל התחילו קריאות: אין לו בגד לבשרו ילד קטן אחד אומר שאין לו בגד לבשרו".

"בגדי המלך החדשים" והמקור

גאונותו של אנדרסן מתבטאת בכך שראה את הפוטנציאל הטמון בסיפור הספרדי. הוא לא שיעה את המסר המרכזי אלא הרחיב אותו לכלל סיפור שיכול להתרחש בכל זמן ומקום. קוראי הסיפור חשים מיד שהסיפור מתכוון גם אליהם. יש לנו עדויות רבות על כשרונו הגדול של אנדרסן כמספר מעל-פה. הכל מעניינים את יכולתו להחיות את הטקסט ולהרבות בדבורו ישיר של הדמויות. וזהו גם דרכו כאן. הסיפור הספרדי מסופר כולו מגוף שלישי. הדבר מצא תן בעיני המלך, הוא שלח את אחד החצרנים כדי שיתבונן בארגו, וכביכול תלבישו אותו בגדים חדשים וכו'. ב"בגדי המלך החדשים" מקבלים הקטעים האלה חיות ועצמים עזים, חודות לשמנוש פדיגושי שישו שמשווה לסיפור גם אופי של מוחזק:

"דאי נפלאים הם הנבגדים האלה", אמר המלך בליבו וכו'. "אשלח אל האורגים את ראש השרים הזקן והישיר", אמר המלך בליבו, "כל אחד משניהם (האורגים) חושבי זרועו כמחזיק בדבר-מה ואמר: הנה המכשניים: הנה הגלימתו; הנה האדרתו; קליס הם כקורי עכביש, כמעט שלא תחוש שלובש אתה דבר-זוהו כעצם יופיים".

השינוי החשוב הוא בטקסט, שממנו קיבל אנדרסן את השראתו, הוא שהופך את הסיפור לטקסט הקרוה לעולמם של ילדים. הדיבור הישיר הוא הרי גם אמצעי נפוץ בדרך שבה ילדים מספרים על חוויותיהם.

עיצובו של אנדרסן הופך את הטקסט לסיפור חדש שיש בו לפחות שני רבדים, והפונה בעת ובעונה אחת הן לילדים והן למבוגרים.¹⁹

¹⁹ המבאות מסיפורי אנדרסן הן על-פי אודות אנדרסן בת-ג'ים אודן אמור "מסדר" 1985

על אנדרסן כותב: זהו הסייס-שכנראה נוצר לאחר שאנדרסן קרא את המיסה הראשונה באוזני ילד - שהעניק לעצירת מופת זו של אנדרסן את הסיים הראוי סיים זה, שעושה את הילד לנציגם של כל אלה המוכנים ללכת נגד הורם, ולקרוע את מסכת השקרים והאשליה שהחברה מטפחת - הוא שהופך את הסיפור לאנונימלי ועל-זמנו.

דעת הקהל התפצפת ברכים מסיפוריו וכן בתבני האוטוביוגרפים מרבה אנדרסן לזכר על דעת הקהל, שאי אפשר לסמוך עליה. "בגדי המלך החדשים", באווירתו האורנית והביקורתית, אינו אלא פן נוסף בנושא שהעסיק את הסופר במיוחד כאשר להכרה המאוחרת ביצירתו בארצו שלו, דנמרק.

בסיפור "הזמיר" מתפעל הקיסר מקולו של הזמיר האמיתי: "ואחר-כך שב הזמיר והשמיע עוד פעם את קולו הערב". גבירות החצר והמשוררים שבעים אינם מבינים את שירת הזמיר, מניבים: "מי זה ראה מעודו סילסולי נמוסים שכאלה!" אמרו הנבירות אשר סביב, והן הלכו ומללאו מלון מים, כדי לרגר ולסלסל כאשר יזכר אליהן איש כן, סבורות היו שתכלנה גם הן לחיות זמירים. אפילו המשוררים והמשוררות הביעו את קורדרותם - ובאות אנו אומרים הרבה, שהרי יותר מכל קשה לספק את רצונם של אלה. אין כל ספק, הזמיר זכה להצלחה גדולה".

מול ערלי-האוזניים מעמיד אנדרסן, בבגדי המלך החדשים את "ערלי העניינים" "ביחודות ותחלנות אמור הכל: ריבון העולמים בגדי המלך החדשים נאים מכל אשר היו לו מעודו. איזה שוכל נפלא! איזו הליפה נהדרת! איש לא חשב שאין הוא יכול לראות מאומה, כי דבר זה פירדשו שאין הוא ראוי למשרתו או שטיפש הוא עד מאד. מעולם לא זכו בגדי המלך להצלחה אשר כזאת".

הקהל ב"הזמיר" הוא בעצם אותו הקהל שב"בגדי המלך החדשים" אלה לא רוצים להודות בכך ששירת הזמיר אינה אומרת להם דבר, (כדאי להיזכר בסצינה שבה מהפכים החצרנים, עפי' דרישת הקיסר, את הזמיר. ובדרך החיפוש הם טועים לחשוב שנגיית פדה וקוזקור צפרדעים הם הם קולו של הזמיר...)

ואלה אינם מוכנים להודות בכך שאינם רואים דבר ראוי לציון שאנדרסן מסיים את שתי הסצנות כמעט באתו משפט סרקסטי האומר את הכל:

אין כל ספק, הזמיר זכה להצלחה גדולה מעולם לא זכו בגדי המלך להצלחה אשר כזאת.

אבל אותו קהל עצמו, בשני הסיפורים, מוכן לשנות את דעתו מן הקצה אל הקצה. ב"הזמיר" הוא שומע על מעלותיו של הזמיר המלאכותי מפני שר הנגינות

"אשים את לחיי / אל תעלים הרבים / ורסיסי הטל הזבים / העוברים אל שפתי."⁵
הזוחות והאמפיתיה שהוא חש אליהם - תעלים והפרחים - והם 'אשים' אליו,
נותנים לו את הרגשת ההבנה והתמיכה שאינו מקבל מה'גדולים'.
אגב - מעניין להשוות את יחס ה'גדולים' לטבע בשרי זה עם השיר "משורר"
לואב, בו הוא מתאר כיצד האדם העובר יום יום ליד אילן אינו חש כלל
בצמיחתו (שם 166)

2. **הטבע כקתדרזיס בלתי וורדלי**
דוגמא נפלאה לפרוצת מעצורי הלשון ולאפשרות להביע את עוצם הרגש, את
ההתפעלות וההתפעמות של ילדה קטנה ("מיכל"), אשר "ירדה לדבר עם השדות"
נמצא בשיר "מיכל ירדה לדבר עם השדות ושתקה" (שם). היא כל כך רצתה
להשיח את אשר בליבה. היא רצתה להגיד: "השדה..."

"איך אתה מפאור את החוץ בזה הירוק הרטב, הגשום, המזהיר, ואולם - 'הדברים'
גשאור בליבה כמו שיר".
משחו עוצר בעדה מלהשתפך ולצוק את מלותיה רגשותיה במשפטים ומילים.
האם צעירה ורכה היא מכדי למצוא את המילים...?
האם נסערת ונפעמת היא מן היופי המופלא של: "דיח גשם", "אור מופלא", "רוח
בראשית"?

המשורר לא פירש. אך הדימוי שבחר בו "כמו שיר" מרמז על חוויה פיזית עזה
שעברה הילדה מול השדה והטבע. ועל כן הילדה אך מלטפת - ממששת, מרוחק,
את העלים, בשתיקה:

"מעל לעלי העשב ידה הרעידה / ומאום לא הגידה"
גם דימוי הקשר מיכל - והשדה, מרמז לנו על עומק הקשר הרגשי של מיכל אל
השדה.

היא "צמדה" בגופה "אל עשבי השדות", ונתנה ל"רוח" (שוב אחד מאיטני הטבע)
לפנק את שערך - "פנקת שערך ברוח נושבת"
ועדיין אין המילים, פרי תרבותו וקידמתו של האדם, באות לפיה:

"לא אמרה: 'אני אוהבת'..."⁶
הטבע מעורר במיכל רגשות יופי והתפעלות.

הוא מעורר בה רגשות אימהיים.
הוא אפילו הופך למעין 'אמא גדולה' ומלטפת.

ומיכל נרגשת ונפעמת, ואולם נבצר משפתיה להביע נפשה.
ואז פוצה הטבע את פיו ומשמיע דברו בברקים ורעמים, והקטנה חשה אל אימא
ומלה לה את אשר לחש לנו ליבנו לאורך כל השיר:

הטבע כתיראפיה

עפ"י שירי אהרן זאב ("פרחי ברי")¹

מאת שו"ת א"ת 1

מאז ומתמיד שימש הטבע פינת מרגוע וקונטמפלציה, מקום התבודדות לשם
התבוננות, ושימש כעין "משעול" לאדם בדרך אל עצמו.
אנו מכירים זאת בשירה העברית אצל רחל, ובספרות העולם אצל וורדסוורת',
ויטמן ולונגפל.

אנו מבקשים להתמקד כאן בקשר שבין ילד (או נער) לטבע, ובמשמעות הנפשית
של קשר זה.

א. **הטבע כתיראפיה בשירת זאב**²

1. הטבע כפיצוי או נחמה (על אי הבנה ובדידות)
לילד שאינו רוצה כלל וכלל להיות ולהידמות לגדולים:
"כולם רוצים להיות גדולים -
אני לא!

טוב לי להיות קטן."³
מדוע כה שונה ילד זה מכל הקטנים והזאטוטים, שכל הישקם הוא להיות
ולהידמות לגדולים? האם זה משום שהוא "מלקט את רסיסי הטל" 'טוענת'
אחותו הגדולה כי "נמוג הוא ביד", ואינה מבינה כי החוויה עבורו היא
שאצבעותיו "נוטפות טל"? זו האחות אשר מלגלת וצוחקת לו כאשר הוא 'מוצא',
ומצלח, סוף סוף, 'לשחק' בכדורו הדמויני?⁴

או אולי משום שבשהוא מביט אחרי "ציפור במרום", "כיצד תנמקף בכנפיה"
ורואה "שבל באויר", "כתלחל ומזהיר".

אחיו הגדול מסביר לו ש"אין שבלים בשחקים הגבוהים", וחוא אינו יודע כי
הסיבה לכך הוא שהוא אינו רואה כי "לגדולים אין זמן". על כן הילד הדובר בשרי
שלפניו, מעדיף להישאר קטן. ולא להתערב בקהל ה'גדולים'... ובכל זאת... איזה
הפיצוי או הנחמה על אי היכולת למצוא נפש מבינה? את הפיצוי והנחמה מוצא
ילד זה בטבע.

"אשים את לחיי / אל העלים הרבים / רסיסי חטל הזכים / העובדים אל שפתי"⁵
החזרות והאמפתיה שהוא חש אליהם - העלים והפרחים - והם 'אשים' אליהן
ונתנה לו את הרגשת ההבנה והתמיכה שאינו מקבל מה'גדולים'.
אגב - מעניין להשוות את יחס ה'גדולים' לטבע בשיר זה עם השיר "משורר"
לואב, בו הוא מתאר כיצד האדם העובר יום יום ליד אימן אינו חש כלל
בפנימיותו. (שם 166)

2. הטבע כקתגוריס בלתי 2171

דוגמה נפלאה לפרויקט מעצורי הלשון ולאפשרות להביע את עוצם הרגש, את
ההתפעלות וההתפעמות של ילדה קטנה ("מילכל"), אשר "יודעה לדבר עם השדות"
נמצא בשיר "מילכל יודעה לדבר עם השדות ושחקה" (שם). היא כל כך רצתה
להשיח את אשר בליבה, היא רצתה להגיד: "השדה"
"איך אתה מפאך את החוץ בזה הירוק הרטוב, המשום, המזוהר, ואולם- 'הדברים
שאר' בליבה כמו שיר".

משהו עוצר בעדה מלהשתפך וליצוק את מלוחיה רגשותיה במשפטים ומילים.
היא צעירה ורכה היא מכדי למצוא את המילים...
היא נסערת ומעמדת היא מן היופי המופלא של "ריח גשם", "אור מופלא", "רוח
באשית"?

המשורר לא פירש: אך הדימוי שברחו בו "כמו שיר" מרמז על הווייה פיזית עזה
שעוברת הילדה מול השדה והטבע, ועל כן הילדה אך מלטפת - ממששת, מרחוק,
את העלים, בשתיקה.

"לעל לעל העשב ידה חלעידה / ומאום לא הגידה"
גם דימוי הקשר מובל - והשדה, מרמז לנו על עומק הקשר הרגשי של מיכל אל
השדה.

היא "צצמדה" בנופה "אל עשבי השדות", ונתנה ל'רוח' (שוב אחד מאותני הטבע)
לפיק את שערך - "פנקה שערך ברוח נשבת"
ועדיין אין המילים, פרי תרבותו וקידמתו של האדם, באות לפיה:
"לא אמרה: 'אני אוהבת'..."⁶

הטבע מעורר במיכל רגשות יופי והתפעלות.
הוא מעורר בה רגשות אימהיים.
הוא אפילו הופך למעין 'אמא גדולה' ומלטפת
ומיכל נרגשת ונפעמת, ואולם נכצר משפתיה להביע נפש.
ואי מוצה הטבע את פיו ומשמיע דברו בברקים והעגמים, והקטנה חשה אל אימא
ומלכה לה את אשר לחש לנו ליבנו לאורך כל השיר.

הטבע כתיאוריה

עפ"י שירי אהרן זאב ("פרחי בל")¹

מאת ש ל ה א י ת 1

מאז ומתמיד שימש הטבע מינת מרגע וקונטמפלציה, מקום התבודדות לשם
התבוננות, ושימש כעין "משעול" לאדם בדרך אל עצמו.
אנו מכירים זאת בשירה העברית אבל רחל, ובספרות העולם אצל וורדסוורס,
ויטמן ולונגפלד.
אנו מבקשים להדגמק כאן בקשר שבין ילד (או נער) לטבע, ובמשמעות הנפשית
של קשר זה.

א. הטבע כתיאוריה בשירה זאב²

1. הטבע כפינוי או נחמה (על אי הבנה ובדידות)
לילד שאינו רוצה כלל וכלל להיות ולהדמות לגדולים.
"כולם רוצים להיות גדולים -
אני לא

טוב לי להיות קטן."³

מדוע כה שונה ילד זה מכל הקטנים והזואוטוטים, שכל חשקם הוא להיות
ולהדמות לגדולים? האם זה משום שהוא "מלקט את רסיסי הטל" 'טוענת'
אחרת? הגדולה כי "נמוג הוא בילד", ואינה מבינה כי החוויה עבורו היא
שאצבעותיו "נוטפות טל"? זו האחות אשר מלגלגת וצוחקת לו כאשר הוא 'מוציא'
ומצלצלת, סוף סוף, לשחק' בכדור הדמוי...?⁴

אז, אולי משום ש'שהוא מביט אחרי "ציפור במרום", "כיצד תנפקי בכפלה"

ורואה "שביב באויר", "כחלחל ומחרר"
אחיו הגדול מסביר לו ש"אין שבלילים בשחקים הגבוהים", והוא אינו יודע כי
הסיבה לכך הוא שהוא אינו רואה כי "לגדולים אין זמן". על כן הילד הדובר בשיר
שלפנינו, מעדיף להישאר קטן... ולא להתערב בקהל ה'גדולים'...ובכל זאת...איה
הפינוי או הנחמה על אי היכולת למצוא נפש מבינה? את הפינוי והנחמה מוצא
ילד זה בטבע.

עד כמה חסרה שמחה זו ליושבי הכרכים נוכל ללמוד משירו של זאב "מכתב מניו-יורק"⁹
כאן, ב"ניו-יורק", "הבתים" הם כ'תחנות רוח בלי ננפים';
"הגג" - "ריק";

אך, הגרוע מכל:
האדם -

"אדם עובר את הערפל במעוף, עד חדר אחרון/ בלי כנפים" (ל...)
אותם "כנפים" לחם הוא שר שיר מזמור בשירו המוקדש לבוני- גינוסר "מתי צמחו להם כנפים"¹⁰ אינם במצא כאן, ב"ניו-יורק"...

ובמקום זאת -
"מכונה אלמת" פועלת ו"האיש" - הוא מחד ומצמצם בעינים';
ו"מליונים, מליונים דבורים-אנשים" -

הם -
"חופאים, זורסים ועורבים וחשים
לעשות דבש/דבש/דבש...", "ובלי כנפים/בלג"
ה"מכונה" היא "אלמת" וכן "האיש" לידה, אך קולמוסו של זאב אינו אולם כלל וכלל והוא רוחש וגועש בקצב, ברצף של פעלים, במלים נרדפות, במטפורה ובאירוניה, בחרוז ובמיקצב, בעימוד גרפי משלו, במצלול ובאונטופיאה ("דורסים" ו"דבש"), ואף - בשבירת כל כללי הדקדוק והפיסוק (10)
הוא מסיים במילה האחרונה "בלג", ללא נושא או מושא, וללא נקודה או כל סימן פיסוק בו מקובל לסיים משפט ולא כל שכן שיר, כאילו התיאש באמצע מלחוסיו ולפרט את קטנותו וחוסר ישעו של האדם בכך...
והוא שאין זה מקרה שהמילה האחרונה (היא 'תפארת חסיון' המשאירה את הטעם אליבא דמשוררי ספרד) היא דווקא המילה השוללת: "בלג", העומדת 'יתומה' בשורה...

אך יותר מזאת:
הקטע כולו הוא קריאת- תגר ענקית על ה"בלי כנפים" של האנוש בכרכים. תחושת ניכור זו בין קירות הבטון והאבן, מקום הטבע כמו נכפה קומתו והוא בקושי מבצבץ בפיסת ירק או כנף ציפור נמחדת, אנו מוצאים גם בשירתו של דוד אגמון¹¹

ה"בנין הענק" וה"מוצק" - "מסתיר שמים צוחקים";
בני האדם שאצל זאב הפכו ל"דבורים אנשים", הינם "קטנים" "בלי שחוק, בלי גל אצים- רצים";
העצוב מכל:

מיכל לא עמדה אילמת ונאלמת מול הדר הטבע ויפיוזי החיפך הוא הנכון...?
"דך בנואה אל האם, כשהבריק הברק..."
אמרה:

דברתי בלשון השדות המובסים
באין קול".

הטבע הפך למיכל לפה ולראי לנפשה;
הטבע איפשר לה, בקשר הבלתי וורבלי, ליצור עימו מין שפה של "אין קול", שהיא אולי השפה העמוקה והישירה ביותר.
כשאדם מגיע אל האפשרות של לשוחח באין קול' הרי הגיע אל נפשו פנימה, מקום התרמיות והכעסים פגו ופינו מקומם לשלמות ושלוה גדולה שאליה בעצם נכספות כל התיראפיות.

3. הטבע כפרטנד ל'דיאלוג'.

פריצה אחרת של הלשון, לא על-ידי "שתיקה מדברת" אלא על-ידי צחוק ילדי רעון, יש בשיר: "הגשם על גגנו".⁷

"אמני" אומר האח הקטן - והוא מספר:
"טוב לי לשמוע את קול הגשמים..."

אך המילים לא מספיקות לו והוא מלווה את קולות הגשם בקולותיו הוא:
"הגשם דופק,
ואמי צוחק".

זהו צירוף של שתי שורות קצרות החוזרות בסוף כל בית בשיר, כאילו 'פזמון' הבא לספר לנו על מין 'קאנון' בשני קולות':
"הגשם דופק" - (אנו שומעים תיפוף תופים, כביכול)

"ואמי צוחק" - (סלסולי חלילית, עולים כמו קול שני)

4. הטבע כמקור שמחה - ודווחה

הנביטה של -

"עלה קט וירק" כשעוד - "טרם אד- לילה ימוג" "מנביטה' שמחה ורינה בלב הלד-הגון, שמחה טהורה המרינה ומזככת -

"היום לבי בי רך/בבט לי בגן"⁸

זהו קריאת שמחה הבאה לאחר חרדה של: "האם כמוהם לטפח לא זדעתי?"
ולאחר תפילה: "והתמללתי לגשם וירד- ולמה גני לא נבטו?"

קריאת שמחה הפותחת את השיר ומסיימת אותו כשהיא מקיפה אותו כהילה עגולה של רינה.

עד כמה חסרה שמחה זו ליושבי הכרכים נזכר ללמוד משירי של זאב "מכתב

מנני-יורק"⁹

כאן, בלני-יורק", "הפתים" הם כ"תחתות רוח בלי נפיים!"

"הגג" - "ריק!"

אך, הגרוע מכל

האדם -

"אדם עובד את הערפל במעוף/עד חדר אחרון/בלי נפיים" (ג.)

אותם "נפיים" להם הוא שר שיר מזמור שירי המוקדש לבוני- גיטור "מתי

צמתו להם נפיים" ¹⁰ אינם בנמצא כאן, בלני-יורק..."

ובמקום זאת -

"מכונה אילמת" פועלת ו"האיש" - הוא "דק מחד ומצמצם בעיניים",

ו"מליונים, מליונים דבורים-אנשים" -

הם -

"חפאים, זורסים ועוברים וחסים

לעשות דבש/דבש, דבש", "ובלי נפיים/בלי"

ה"מכונה" היא "אילמת" וכן "האיש" לידת, אך קולמוסו של זאב אינו אילם כלל

וכלל והוא רוחש וגועש בקצב, בדרך של פעלים, במילים נרדפות, במטפורה

ובאירוניה, בחרוז ובמקצב, בעמוד גרפי משלו, במצלול ובאווטומטפיה

(ו"זרסים" ו"דבש"), ואף - בשבירת כל כללי הדקדוק והמיסוק (ו)

הוא מסיים במילה האחרונה "בלי", ללא נושא או מושא, וללא נקודה או כל

סימן פיסוק בו מקובל לסיים משפט ולא כל שכן שיר, כאילו התיאש באמצע

מלהיסוק ולפרט את קטנתו וחוסר ישעו של האדם בכך...

ודאי שאין זה מקרה שהמילה האחרונה (היא תפארת חסידים) המשאירה את

הטעם אלבבא דמשוררי ספרד) היא דוקא המילה השלילת: "בלי", העומדת

'יתומה' בשורה...

אך יותר מנאות:

הקטע כולו הוא קריאת- תגר עסקית על ה"בלי נפיים" של האנוש בכרכים

תחושת ניכור זו בין קירות הבטון והאבן, מקום הטבע כמו נכפה קומתו והוא

בקושי מצבץ בפיסת ירק או כנף ציפור נפתדת, אנו מוצאים גם בשירתו של דוד

אמנון¹¹

ה"בני הענק" וה"מוצק" - "מסתגר שמים צוחקים",

בני האדם שאצל זאב הפכו ל"דבורים אנשים", הינם "קטנים" "בלי שחוק", בלי

ניל אצנים- רצום",

והעצוב מכל:

מכיל לא עמדה אילמת ונאלמת מול החדר הטבע ויפיו: ההלפד הוא הנכון...כי:

"דק בבואה אל האם, כשהבריק הברק..."

אמרה:

דברתי בלשון השדות הטובשים

באין קול"

הטבע הפך למיכל לפה ולדאי לנפשהו

הטבע איפשר לה, בקשר הפלתי וורבל, ליעור עימו מין שפה של "אין קול", שהיא

אולי השפה העמוקה והישירה ביותר.

כשאדם מגיע אל האפשרות של "לשוח באין קול" הרי הגיע אל נפשו פנימה,

מקום החרמיות והכעסים פנו ופיו מקומם לשלמות ושלוח גדולה שאילה בעצם

נכספות כל החרמיות.

3. הטבע פפרטגל לידיאליו:

פריצה אחרת של הלשון, לא על-ידי "שתיקה מדברת" אלא על-ידי צחוק ילדי

רענו, יש בשיר: "המשם על גגו"⁷

"אמלי" אומר האח הקטן - והוא מספר:

"טוב לי לשמוע את קול הגמלים..."

אך המילים לא מספיקות לו והוא מלווה את קולות הגמם בקולותיו הוא:

"הגמם דופק,

ואני צוחק".

זהו צירוף של שתי שורות קצרות החוזרות בסוף כל בית בשיר, כאילו 'פאנון'

הבא לספר לנו על מין 'קאנון' בשני קולות:

"המשם דופק" - (אנו שומעים תלפוף תופים, כפינבל)

"ואמני צוחק" - (סלסולי חלילית, עולים כמו קול שני)

4. הטבע כמקור שמחה - וריחה

הנביטה של -

"עלה קט ורק" כשעוד - "טרם אד- לילה ימוג"..." מנביטה' שמחה ורינה בלב

הילד-הגון, שמחה טהורה המרננה ומוכנת -

"היום לבי בי רך/נבט לי בוק"⁸

זוהי קריאת שמחה הבאה לאח חרדה של "האם כמותם לטפה לא ידעתני"

ולאחר תפילה: "והתפללתי לנשם וירד- ולמה נני לא נבטי"

קריאת שמחה הפותחת את השיר ומסיימת אותו כשהיא מקיפה אותו כחילה

עגולה של רננת.

ב'תפאורה' מנוכרת זו כשהשמים - מוסתרים, האנשים - בלי גיל ועץ הבהוש -
הינו זעיר, נאטם גרונה של ציפור השיר ושם - "חוחית (תשיר) באלם שיר..."
האוקסימורון (דבר והיפוכו) של ה'אלם' וה'שיר' ממחיש את אומללות הציפור
ואומללות המצפה לשירה, אילו נסגר גרונה של הציפור ואבדה שירתה, בכך,
היה אולי עדיף, אך היא - מוסיפה לשיר... מין כמיהה טרגית להוסיף ולהשמע
קולה...
משחו מוסיף להתנגן ולהתרוגן בציפור (ציפור נפשו של המשורר?), אבל אינו
מוצא מוצא... כי החוץ הוא אדיש וזר, החוץ מנוכר וקר: "בני אדם קטנים כל כך"
- בהשוואה ל"בני ענק" - "בלי צחוק, בלי גיל אצים רצים"... (גם אגמון כזאב
מדגיש במציאות של הכרך את ה"בלי"...

5. הטבע כגשור - וקשר בין אדם לאדם (מהמחשה וכסמל לרגשות)
כאשר יש לאחותו האהובה יום חולדת¹², הילד - הזוכר אינו טורח ולו לרגע
לחשוב מה יקנה או מה יביא לה שי
כי בעולמו שלו, עולם בו לטבע זכות הבכורה, והוא המבע ליופי, חום - נפש
והאהבה, ברור ומובר כי אין כזר פרחי שדה להמחיש את רגשות הלב... אומר
הילד על אחותו:
"אני אהבתי מאד" / ולכן - "השכמתי אל הגן / פרחים ללקט".

גם פה, כמו בשיר "נבט לי בגן" ("טרם אד- לילה ימוג") השעה המתאימה
להתייחד ולהתמזג עם הטבע היא השעה בה העולם עדין גם (אנו נזכרים ב"כל
העולם ישן הס, גם תפוח ואגס" של חג. ביאלק).
ובזמן ש-

"הפרחים / עוד עוצמים עלעל אל עלעל" / הוא קוטף לאחותו, גם - "פרח נם על
הטל" / וגם - "פרח ער / בשבל הזר"..."
הילד שוקע - טובע בעדנת- הטבע, עד כי אינו חש כלל בזמן החולף:
"והלכתי הלך וקטוף/ הלך ואסוף/ ולא ידעתי כי היום נוטה לערב..."
ופתאום - "השמש בקצה השמים" / החגיגה החלה... ו - "איכבה אענד / את
הזר לראש האחות"..."

אך השג, שכולו טבע שנבחר, נקטף ונשזר בהרבה רטט לב ועדנה עשה את
'שליחותו':
"ולא ידעתי איך - / הזר שלי / בראש אחותי"
גם כאן, כמו בשיר על מיכל, ממלא הטבע את מקומו של מילים ואולם הפעם
הוא גם בא כהמחשה וכסמל לרגשות.

זר פרחי שדה שקטף ילד קטן הופך לזר- נהרה לאחותו! ופליאת- האת דריות תום

24

הילדות:
"ולא ידעתי איך -"
מותירה גם אותנו לא 'ידעיים', אבל מאד נפעמים למול ה'קשר הפורח' שנוצר,
לעינינו, בשיר, בין האח והאחות.

נוספי כי מערכת יחסים זו, בה הטבע משמש כחוליה מקשרת בין אדם לאדם,
חוזרת ומופיעה (בין הילד לאחותו) גם בשיר: "בשלו הפירות בגני"¹³

"קול הצחוק" (וכמה שונה הוא מ"צחקה אחותי הגדולה" בשיר "הכדור האדום")
"זוג עינים, ויד", הלחש: "טוב לאסוף פרות" ו"שתי גומות בלמים" ש"צוחקות".
ה"באלט" בו הוא מתקרב אליה, ה"יד" שהיא "שולחת" אליו (כמו מעבירה אליו
את אהבתה), ה"עינים" שהיא "נשאת" אליו (כמו מניפה אליו את התרגשותה),
ה"גומות" ... וה"מקפים" בהם פותח זאב את שאלת- האחות, בסוף השיר -
"מקפים", שבאים לומר כמה גואה בה ליבה, וכמה לא מוכנה עדין בפייה שפת
המילים -

כל אלה הופכים את השאלה כביכול:
האיך רואה- / הפרז כבר בשל" - להכרזה של שיתוף בין האח והאחות. שיתוף
בהתרגשות ובהתפעמות: מן הטבע, מפריחתו והבשלתו, ומן ההתמזגות עימו, עם
קולו לחלוחיתו, ועם חווית איסופו ולקוטו... חוויה ושיתוף שהם הרוחק מעבר
למילים

6. הטבע - ה'התנסות- מנתקת' (לאי אלימות)
בשיר "אינני רודף לטאות"¹⁴ מספר לנו זאב על אשר "י-מים" (שבירת' המילה
של המשורר) ישב וארב לטאות.

יש לפנינו תיאור נפלא של ילד שיגשו יוצאת לתפוס לטאות, והוא כה שקוע
במירדפיו אחרי הלטאות, עד יגער אינו מודע אפילו לפגיעת ידו.
והנה הוא מצליח להגשים: "יוג משאת- ליבו ותופס לטאה..."
אבל לא "סתם" לטאה, אלא:
"פ-ל-אה" (שוב, 'שבירת' המילה במקור).

כאילו צ'רה' המילה מהכיל את 'מלאותה' של הלטאה עד שיופיה 'בוקע' את
המילה.
והילד מפרט:

"אורכה כנחש - צבעה כדבש" / ואז- במיזד או בשוגג:
"הזנב - נשאר בידו, / מתפתל כמו חי"..."
הטראומה שהילד עובר מתוארת מאד במצומצם. ה"כמו", המבדיל כאן בין
החיים ובין המוות הינו 'פגו' רב עוצמה אלא שניצירתו' עדיין 'נעולה'.

25

הילדות.

"ולא ידעתי איד -"

מותרת גם אותנו לא יודעים, אבל מאד נפעמים למול הקשר הפרו' שנוצר לעינינו, בשיק, בין האח והאחות.

נסיף כי מערכת יחסים זו, בה הטבע משמש כחוליה מקשרת בין אדם לאדם, חוזרת ומופיעה (בין הילד לאחותו) גם בשיק. "בשלו הפירות בני"¹²

"קול הצחוק"¹³ (כמה שונה הוא מ"צחקה אחותי הנזולה" בשיק "הכדור האדום") "זוג עיניים, ויד", הלחש: "טוב לאסוף פרות" ו"שתי גומות בלחיים" ש"צחקות".

ה"באלט" בו הוא מתקרב אליה, ה"יד" שהיא "שולחת" אליו (כמו מעבירה אליו את האהבתה), ה"עיניים" שהיא "נשאת" אליו (כמו מניפה אליו את התרגשותה), ה"גומות" ... וה"מקפים" בהם פותח זאב את שאלת-האחות, בסוף השיק -

"מקפים", שבאים לומר כמה גואה בה ליבה, וכמה לא מוכנה עדין במיה שפת המילים -

כל אלה חופכים את השאלה כביכול:

האינד רואה: / הפרד כבר בשל" - להכרזה של שיתוף בין האח והאחות. שיתוף בהתרגשות ובהתפעמות: מן הטבע, מפרויקטיו והבשלתו, ומן ההתמזגות עימו, עם קולו, לחלוותו, ועם חוויות איסופו וליקוטו... חוויה ושיתוף שהם הרחק מעבר למילים.

6. הטבע - צ'התפשות - מנתקת' (לאי אלימות)

בשיק "אינני רודף לטאות"¹⁴ מספר לנו זאב על אשר "י-מים" (שכבר' המילה של המשורר) ישב וארב ללטאות.

יש לפעול תיאור נפלא של ילד שיגשו יוצאת לתפוס לטאות, והוא כה שקוע במיקודו אחרי הלטאות, עד יגיד אינו מודע אפילו לפגיעת ידו.

והנה הוא מצליח להגשים: יגיד משאת-לב ותופס לטאה.

אבל לא "סתם" לטאה, אלא:

"נפל-אח", (שוב, 'שכבר' המילה במקור).
כאלו 'צרה' המילה מהכיל את נפלאותה של הלטאה עד שיפיה 'נזקע את המילה.

והילד מפרט:

"ארובה כחש - צבעה כדבש" / ואז- במימד או בשוגג
"הגב- / נשאר בידך / מתפתל כמו חר" ...
הטראומה שהילד עובר מותארת מאד במצומצם: ה"כמו", המבדיל כאן בין החיים ובין המוות הינו פגיו רב ועוצמה אלא שניצטו' עדיין 'לעולה'.

תפאורה' מנוכרת זו, כשהשמים - מוסתרים, האנשים - בלי גול, ועץ הכרשי -

יינו זעירי-גודל, נאטס גרונה של צפור השיר ושם- "חוחית (תשיר) באלם שיר" ...

אוקסימורון (דבר והיפוכו) של האילם וה'שיר' ממחיש את אומללות הצפור

האומללות המצפה לשירה, אילו נסבר גרונה של הצפור ואבדה שירדה, בכרד, ייתה אולי עדיף. אך היא - מוסיפה לשיר... מין כמיהה טרגית להוסיף ולהשפיע

ולקח" ...

הטבע פגש - וקשר בין אדם לאדם (כהמחשה וכסמל לרגשות)

האשר יש לאחותו האהובה יום הולדת¹⁵, הילד - הדובר אינו טורח ולו לרנע

להחשוב מה יקנה או מה יביא לה שי

לגל בעולמו שלו, עולם בו לטבע זכות הכבודה, והוא המבע לופי, חום-נפש

האהבה, ברור ומומן כי אין כוז פרחי שדה להמחיש את רגשות הלב... אומר

הילד על אחותו:

"אני אהבתיך מאד" / ולכן - "השכמתי אל הני / פרחים ללקט".

גם פה, כמו בשיק "עב לי בנ" ("טום אד- לילה ימור") השעה המתאימה

לעולם ישן הסי, גם תפוח ואפי" של חגי ביאלק).

הוא קוטף לאחותו, גם - "פרח גם על

הטל" / וגם - "פרח ער / בשביל הז".

הילד שוקע-טובע בעדנת-הטבע, עד כי אינו חש כלל בזמן החלוף.

"הלכתי הליך וקטוף/ הליך ואסוף/ ולא דעתי כי היום נוטה לערוב"¹⁶
ופתאים / "השמש בקצה השמים" ... / החגיגה החלה... ו- / "אינכה אענד / את הזר לראש האחות"¹⁷
אך השי, שכולו טבע שנבחר, נקטף ונשזר בהרבה רטט לב ועדנה עישה את 'שלאחות'.

"ולא ידעתי איד- / הזר שלי / בראש אחותי"¹⁸
גם כאן, כמו בשיק על מופל, ממלא הטבע את מקומו של מילים ואולם הפעם הוא גם בא כהמחשה וכסמל לרגשות.

זר פרחי שדה שקטף ילד קטן הופך לזר- נהרה לאחותו ופליאת- האח רווית תום

זוהי ללא ספק טראומה קשה שבעיקבותיה נודד הילד לא לרדוף יותר אחר לטאות. הוא אף מחרף את הנדר (הוא לא נודד לא לפגוע בלטאות אלא עושה לעצמו מין, סייג ומחליט אפילו לא לרדוף אחריהן).

מה עובר על הילד וביצד בדיק הגיע אל החלטתו זו - זאב אינו מפרט. הוא משאיר זאת לדמונו או לדמיון הילד הקורא (ואולי להתערבותו של התייראפיסט).

מכל מקום לא רק עפי' תוכן השיר אנו למדים על החלטתו זו, החלטה שאף נתנה לשיר את כותרתו; ועל כך שהילד עבר חוויה מועזת; וכי הוא הצליח לצאת ממנה כמוחיה או התנסות מתקנת...!

אלא שגם בבניית המילים, חלוקתן לשורות וצורתן השכיל זאב להעביר אלינו את קושיה, עומקה וחשיבותה של ההחלטה ואת הסערה הנפשית אשר עברה על הילד:

בשעה שהמילים "אינני רודף לטאות" מופיעות גם בכותרת וגם בשורה הראשונה, כתובות בשורה אחת, כלומר כאילו נאמרות בשתימה אחת - הרי המילים הללו עצמן בבואן בסוף השיר (במהחזרה מאוחרת) - כתובות הן בצורה שונה - כל מילה בשורה נפרדת:

"אינני
רודף
לטאות"

כאילו שומעים אנו את הילד - המספר מתנשם בכבודות ואולי אפילו מתייחס בין מילה למילה, מעוצם ההתרגשות החוויה.

בכותרת, ובראשית השיר הוא משחזר את החוויה. הוא מספר על העבר ועל כן איננו נסער. ואילו בסיום השיר, הוא חווה מחדש, כביכול, את החוויה, בעת שפרש וגולל לפנינו את סיפור המעשה.

מעגן שאבב חש בצורך לשנות את עימוד השורה האחרונה, ממחזרה למחזרה... לפנינו אירוע דרמטי, אולי טרגי אפילו, שארע לילד הרפתקן ("יש דם, אין דם/ אני תופש /ואוחז"...), ילד נמרץ, חובב טיולים ולטאות והנה במקום שהאירוע הזה יעבור אצלו ל"סדר היום", בלי להניד עפעף, כמו שהיינו מצפים מתאורו - האירוע מזעזע אותו... מפשיר בליבו איזו חמלה-

איזו תחושה שהכאב של הזולת הוא גם כאבך שלך... ואז הוא מגיע אל מיסגת ההחלטה לא לחזור על כך שנית.

כאמור, גם ללא שאבב יפרט לנו את השלבים התייראפויטיים, יש לפנינו כאן דוגמא לחוויה או התנסות - מתקנת בעזרת שיר, שהיא אחד מפניה של הביבליותראפיה.

לסיום הבאנו כאן דוגמאות לכמה וכמה אספקטים של הטבע כתייראפיה בשירת זאב הסתייענו לשם כך באחדים משיריו ואולם ניתן לומר כי כמעט בכל שיר משירי זאב ניתן למצוא אמירות, תמונות או רמזים, לכות- המרפא, או לכות - ההחלמה שבטבע.

ממש כמו מילת הקסם "אלואה" המצויה בשירי¹⁵ החופנת בתוכה גוונים לרוב אוצרת בתוכה את היופי ("ולא ידע להגידי:יופי/ ואמר: 'אלואה'") את הטוב ("ולא ידע להגידי: טוב/ ואמר: 'אלואה'"), את הידידות, את השלום ("ולא ידע להגידי:שלום/ ואמר: 'אלואה'"), ואת השמחה - כן שירת זאב אוצרת בתוכה את הטבע, על כל גווניו: העוצמה, השתיקה, ההתפעמות, היופי, הכאב והחמלה, ותחושת השלווה, השיתוף והשייכות הנוכחים ועולים למולו בלב ובנפש האדם. -שלווה, שיתוף ושייכות שהם מיסודותיה של התייראפיה.

- 1 זאב "פרחי בר", הוצ' "הקיבוץ המאוחד", תש"ז
- 2 המאמר נכתב על פי עבודה שהוגשה לדר. מרים וינברגר במסגרת לימודי הביבליותראפיה באוניברסיטת בר אילן, בתשנ"א
- 3 "פרחי בר", עמ' 9
- 4 שם עמ' 106
- 5 שם עמ' 166
- 6 עמ' 211
- 7 עמ' 8
- 8 שם עמ' 23
- 9 עמ' 16
- 10 עמ' 76
- 11 דרד אגמון "טל ועלעל" הוצ' זירעאל ת"י: השיר "בנין ענק", עמ' 18
- 12 שם עמ' 44
- 13 עמ' 28
- 14 עמ' 54
- 15 עמ' 177

לסינים

הבאנו כאן דוגמאות לכמה וכמה אספקטים של הטבע כתיאופיה בשירת זאב השתייענו לשם כך באחדים משריו ואולם ניתן לומר כי כמעט בכל שיר משרי זאב ניתן למצוא אמירות, תמונות או רמזים, לכוף- המרפא, או לכוח - ההחלמה שבטבע.

ממש כמו מילת הקסים "אלואה" המצויה בשרי⁵ החופנת בתוכה ווונים לרוב אוצרת בתוכה את היופי ("ולא ידע להגיד/יפני/ ואמר: 'אלואה'"), את הטוב ("ולא ידע להגיד: טוב/ ואמר: 'אלואה'"), את הידידות, את השלום ("ולא ידע להגיד: שלום"/ ואמר: 'אלואה'"), ואת השמחה - כן שירת זאב אוצרת בתוכה את הטבע, על כל גווניו: העוצמה, השתיקה, ההתפעמות, היופי, הכאב והתמלה, ותחושת השלווה, השיתוף והשייכות הנוכחים ועולים למולו בלב ובנפש האדם. -שלווה, שיתוף ושיוכות שהם מיוסודותיה של התיאופיה.

- 1 זאב, "פרחי בר", חצי, "הקבוצ המאוחד", תשל"ז.
- 2 המאמר נכתב על פי עבודה שהושגה לדר. מרים ונברגר במסגרת לימודי הביבליותראפיה באוניברסיטת בר אילן, בתשנ"א.
- 3 "פרחי בר", עמ' 9.
- 4 שם עמ' 106.
- 5 שם עמ' 166.
- 6 עמ' 211.
- 7 עמ' 8.
- 8 שם עמ' 23.
- 9 עמ' 16.
- 10 עמ' 76.
- 11 דוד אגמון "טל ועלעל" חצי ירחיעאל ת"י, השיר: "בנין ענק", עמ' 19.
- 12 עמ' 44.
- 13 עמ' 28.
- 14 עמ' 54.
- 15 עמ' 177.

זוהי ללא ספק טראומה קשה שבעיקבותיה נודד הילד לא לרדוף יותר אתר לטאות. הוא אף מחריף את הנדד (הוא לא נודד לא לפגיע בלטאות אלא עושה לעצמו מין סיני, ומחליט אפילו לא לרדוף אחריהן).

מה עובר על הילד וכיצד בדיק הגיע אל החלטתו זו - זאב אינו מפרט. הוא משאיר זאת לדמינו או לדמיון הילד הקורא (ואולי להתערבותו של התיאופיסט).

מבל מקום לא רק עפ"י תוכן השיר אנו למדים על החלטתו זו, החלטה שאף נתנה לשיר את כותרתו; ועל כך שהילד עבר חוויה מאעזת: וכי הוא הצליח לצאת ממנה כמחוויה או התנסות מתקנת ו...!

אלא שגם בבניית המילים, חלוקתן לשורות ושורות השכיל זאב להעביר אלינו את קושיה, עומקה וחישיבותה של ההחלטה ואת הסערה הנפשית אשר עברת על הילד:

בשעה שהמילים "אינני רדף לטאות" מופיעות גם בכותרת וגם בשורה הראשונה כתיבות בשורה אחת כלומר כאילו נאמרות בשמה אחת - הרי המילים הללו יעצמן בבואן בסוף השיר (במהדורה מאוחדת) - כתיבות הן בצורה שונה - כל מילה בשורה נפרדת:

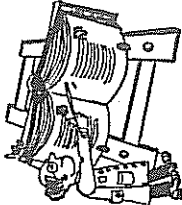
"אינני
רדף
לטאות"

כאילו שומעים אנו את הילד- המספר מתנשם בכבדות ואולי אפילו מתייפח בין מילה למילה, מעוצם ההתרגשות החוויה.

בכותרת, ובראשית השיר הוא משחרר את החוויה. הוא מספר על העבר ועל כן איננו נסער. ואילו בסיום השיר, הוא חווה מחדש, כביכול, את החוויה, בעת שפרט וגלגל לפנינו את סיפור המעשה.

מענין שזאב חש בצורך לשנות את עומד השורה האחרונה, מהדורה למחודרת... לפניו אירוע דרמטי, אולי טרגי אפילו, שארע לילד הפתקן (יש דם, אין דם) /אני תופש /ואוהי"... ילד נמרץ, חובב טיולים ולטאות והנה במקום שהאירוע היה יעבור אצלו ל"סדר היום", בלי להגיד עיפה, כמו שהיינו מצפים מתיאורו -

האירוע מוצע אותי... מפשיר בליבו איזו חמלה-
איזו תחושה שהכאב של הזולת הוא גם כאב שלי... ואז הוא מגיע אל פיסתה
ההחלטה לא לחזור על כך שנית.
כאמור, גם ללא שזאב יפרט לנו את השלבים התיאוראטיים, יש לפנינו כאן דוגמה לחוויה או התנסות - מתקנת בעזרת שיר, שהיא אחד מפניה של הביבליותראפיה.

מחירה

נושא גידוש ספרד ותוצאותיו בשני ספרים לילדים של דורית אורגד

עיון והערות לקריאה מונחית

מאת לאה חובב

פתיחה
הטראגדיה שעברה על קהילת היהודים בספרד, רדיפות הנצרים אותם, גירושם ועינויים בדי האינקוויזיציה, מצאו ביטוי ספרותי בספרים שונים, ביניהם גם ספרים לנוער. ידועים הספרים שנכתבו זה מכבר, "עמק הארזים" לרייס אגילר,¹ "בת מונטסומה" להרד² ועוד. בשנת 1984 פרסמה דורית אורגד את הספר "הנער מסיבליה"³, ובסוף שנת תשנ"א פרסמה את המשכו, "פרידה אחרונה מקורדובה"⁴. שני הספרים מביאים לפני הקורא את מצבם של האנוסים היהודים במאה ה-17. כמאתם שנה לאחר הגירוש, הן בספרד והן מחוצה לה, כפי שיפורט להלן.

ספרים אלה עוסקים בשאלת הזהות היהודית של נערים ונערות בגולה תוך התמודדות יום-יומית עם הקשיים להשתייך ללאום היהודי. בעיות אלה אינן מציקות לנוער הישראלי היושב על אדמתו. אולם לנוער החילוני שאינו שומר מצוות קשה לעיתים לחבין את גודל מסירות הנפש, ואת ההקדבה תוך גבורה שנדרשו מן האנוסים כדי לשמור בستر על מצוות דתם. הסיפורים המתארים את סכנת האינקוויזיציה האורבת למתייהדים, יכולים להמחיש לקוראים את הערך הרב של שמירת המסורת היהודית אפילו בستر, תוך סכנת נפשות. עובדת היות הגיבורים לילדים ונערים, מקרבת אף היא את העלילה לקוראים הצעירים המזדהים עם בני גילם על אף השוני שבמצבם.
במאמר זה נביא עיון רחב בספר "הנער מסיבליה" ותמיה למורה לקריאה מונחית בכיתה. הספר "פרידה אחרונה מקורדובה" ינתן כספר להשוואה עם הערות קצרות.

"הנער מסיבליה"

א. על הספר

דורית אורגד כתבה רומאן על רקע היסטורי, שאמנו המחצית הראשונה של המאה ה-17, ומקומו - העיר סיבליה שבספרד. גיבור הספר הם היהודים "האנוסים", המכונים במי שכניהם "הנוצרים החדשים", או בכינוי גנאי: "מאראנס" (חזירים) ו"חודאינסטה" (מתיהדים), על היותם שומרים את מצוות הדת היהודית במסתרים.
האנוסים נרדפו על ידי האינקוויזיציה⁵ ועושי דברה במשך מאות בשנים, סבלו משכניהם הנוצרים, שהלשינו עליהם על כל חשד קל, ופעמים מתוך נקמה אישית בלא שום עילה נראית לעין. שיאה של נקמת האינקוויזיציה היה "טקס האמונה"⁶ ה"אוטו-דה-פה", שבו היו מעלים את הנדונים על המוקד.

גיבור הספר, מנואל, נער כבן שתים-עשרה, מספר בגוף ראשון על הקורות אותו ואת משפחתו. עיקר הסיפור מעלה את ההקדבה וסכנת הנפשות שבהם היו נתונים האנוסים השומרים את מצוות התורה בستر. זה מקרוב נודע למנואל מפי אביו על היותו יהודי, והוא מלא אמונה ומוכן לעמוד בכל סכנה כדי לשמור את המצוות.

הסכנות האורבות למשפחה וליתר האנוסים מומחשות בספר בדרך בלתי אמצעית. הפחד המלווה את הגיבורים אינו מוסתר לחיפך הוא לגיטימי וטבעי, ומתגלה כמזדק בתנאים ובנסיבות שבעלילה. האינקוויזיציה מתגלה כאיום מתמיד.
העלילה מתרחבת וכוללת משפחה נוספת, משפחת זי-גוביאה, שכנים למשפחת מנואל נויס, הנפגעים קשות בדי האינקוויזיציה. הרחבה זו ממחישה את הסכנה הנשקפת לכלל האנוסים.

הקשרים בין הנוצרים לבין "הנוצרים החדשים", החמים בתורה בלי מחיצות, מביאים בדרך הטבע להתאהבות של הצעירים זה בזו. אהבה של נערה בת לאנוסים לנוער, מוליכה לטראגדיה, כאשר הוריה וזמנתגדים לקשר זה משיאים אותה ליחודי. נושא זה הוא מנוע מרכזי בעלילה שבספרנו.
הספר מציג את גבורת היהודים האנוסים, השומרים על אמונתם ומוסריהם עליה את נפשם. הקוראים הצעירים יכירו באמצעות סיפור מרתק זה את ההיסטוריה של עמנו בתקופה הנדונה ויזדהו עם גיבורי העם שהקדיבו את חייהם על אמונת אבותיהם.

ידיעה מסיביליקי

א. על הספר

דורית אורגד כתבה רומאן על רקע היסטורי, שיזמו המחצית הראשונה של המאה ה-12, ומקומו - העיר סיביליקה שבספרד. גיבורי הספר הם היהודים "האנוסים", המכונים בני שבניהם "הנוצרים החדשים", או בכינוי נגזר "מאראנוס" (חזירים) וחדואיסטנרה" (מתייהדים), על חייהם שומרים את מצוות חדת היהודית במסתרים.

האנוסים נרדפו על ידי האינזיזיציה⁵ ועושי זברה במשך מאות בשנים, סבלו משכניהם הנוצרים, שהלשינו עליהם על כל חשד קל, ופעמים מתוד נקמה אישית בלא שום עילה נראית לעין. שיאה של נקמת האינזיזיציה חיה "טקס האמונה" ה"אטו-דה-פה", שבו היו מעלים את הנדונים על המוקד.

וגבור הספר, מנואל נער, כבן שתים-ועשרה, מספר בגוף ראשון על הקורות אותו ואת משפחתו. עיקר הסיפור מעלה את ההקרבה וסכנת הנפשות שבהם היו נתונים האנוסים השומרים את מצוות התורה בסתר. זה מקרוב נודע למנואל מפי אביו על היותו יחודי, והוא מלא אמונה ומוכן לעמוד בכל סכנה כדי לשמור את המצוות.

הסכנות האורבות למשפחה וליתר האנוסים מומחשות בספר בדרך בלתי אמציעית. הסחד המלווה את הגיבורים אינו מוסתר להפך הוא לגימני וטבעי ומתגלה כמוצדק בתנאים ובסיבות שבעל-פה. האינזיזיציה מתגלה כאיום מתמיד.

העלילה מתרחבת וכוללת משפחה נוספת, משפחת די-נוביאה, שכנים למשפחת מנואל לנויס, הנמנעים קשות בידי האינזיזיציה. הרחבה זו ממחישה את הסכנה הנשקפת לכלל האנוסים.

הקשרים בין הנוצרים לבין "הנוצרים החדשים", החיים בחסות בלי מחציות, מובאים בדרך הטבע להתרחבות של הצעירים זה בזה. אהבה של נערה פת לאנוסים לנוצרי, מוליכה לטראגדיה, כאשר הוריה זומתנגדים לקשר זה משיאים אותה ליחודי. נושא זה הוא מניע מרכזי בעל-פה שבספרנו.

הספר מציג את גבורת היהודים האנוסים, השומרים על אמונתם ומסירים עליה את נשטם. הקוראים הצעירים יכירו באמצעות סיפור מרתק זה את החיזטוריה של נעמן בתקופת הנדונה ויזדהו עם גיבורי העם שהקריבו את חייהם על אמונת אבותיהם.

מיתודה

גנושא גיליש ספרד ותוצאותי
בשני ספרים לילדים של דורית אורגד

ועיניו והערוגה לקריאה מוהנית

מאת לאה חובב

פתחה

הטראגדיה שעברה על קהילת היהודים בספרד, רדיפות הנוצרים אותם, גרושים ועינויים בידי האינזיזיציה, מצאו ביטוי ספרותי בספרים שונים, בניניהם גם ספרים לנוער. ידועים הספרים שנכתבו זה מכבר, "עמק הארזים" לרייס אגילר, "בת מניסטורה" להנרד² ועוד. בשנת 1984 פרסמה אורגד את הספר "הנער מסיביליקה", ובסוף שנת תשל"א פרסמה את המשכו, "פרודה אחרונה מקורדובה"³ שני הספרים מביאים לפני הקורא את מצבם של האנוסים היהודים במאה ה-12. כמאתים שנה לאחר הגירוש, הן בספרד והן מחוצה לה, כפי שיפורט להלן.

התמודדות יום-יומית עם הקשיים להשתניד ללאום היהודי. בעיות אלה אינן ספרים אלה עוסקים בשאלת הזהות היהודית של נערים ונערות במולה תודת המגורדות יום-יומית עם הקשיים להשתניד ללאום היהודי. בעיות אלה אינן מציקות לנוער הישראלי היושב על אדמתו. אולם לנוער החילוני שאינו שומר מצוות קשה לעיתים להבין את גודל מסירות הנפש, ואת ההקרבה תודת גבורת שדרשו מן האנוסים כדי לשמור בסתר על מצוות דתם. הסיפורים המתוארים את סכנת האינזיזיציה האורבת למתייהדים, יכולים להמחיש לקוראים את חערך חרב של שמירת המסורת היהודית אפילו בסתר, תוד סכנת נפשות. עובדת היות הגיבורים ילדים ונערים, מקרבת אף היא את העלילה לקוראים הצעירים המזדהים עם בני גילם על אף השוני שבמצבם.

במאמר זה נביא עיון רחב בספר "הנער מסיביליקה" ותחיה למורה לקריאה מוהנית בביתה. הספר "פרידה אחרונה מקורדובה" יינתן כספר להשוואה עם הערות קצרות.

ב. נושאים מרכזיים

1. שמירת מצוות בהסת"ר

"נוצרים בגלוי ויהודים בסתר" - כך נהגו רבים מיהודי ספרד שנאנסו להמיר דתם מזמן גירוש ספרד (1492). במצב זה חיו היהודים בלידת ברירה ומתוך סכנה רבה. שמירת המצוות הייתה כרוכה בתחבולות שונות כדי להסתיר זאת מפני המשרתים שהתגוררו בבתי היהודים האמידים, מפני שכנים ומבקרים זרים שלחזי האינקוויזיציה המחפשים טרף. שמירת שבת, אי אכילה במי צום ותענית, ישיבה בסוכות, אכילת מאכלים כשרים ואי-אכילת חמץ בפסח, מצוות יסודיות בדת היהודית הנשמרות בטבעיות על ידי כל יהודי דתי, היו כרוכות כאן בסיכונים מרובים, ודרשו מן המקיימים אותם ערנות ותשוקה רבה. מחברת הספר רקמה עלילה שיש בה מתת רב סביב קיום המצוות, ונתנה לקורא לחוש את הסכנה האורבת לאדם המקיים מצווה.

התנדבות מנואל ללכת לשוחט, שאף הוא מן האנוסים, כדי לשחוט תרנגולת לכבוד שבת, פותחת את הספר. התקלותו בחבורת הנערים הורדפים אחריו, ממחשה את הסכנה שבה נתון "מותיקה" (עמ' 9). שמירת השבת על ידי משפחת הגיבור עוברת כמוטיב בספר (עמ' 9, 18, 36 - 38). מפה לבנה, בגדים נקיים, הדלקת נרות ואף ברכת האב את ילדיו, נוסכים תחושה של משפחה היודעת היטב את המסורת היהודית.

צום יום הכיפורים, המכונה "הצום הגדול", נשמר על ידי המשפחה כשם שנשמר "צום מלכת אסתר" (עמ' 13, 32, 86) על אף הימצא בבית המורה הנוצרי אנטוניו חג הסוכות נחוץ מחוץ לעיר, שכן אין כל אפשרות לקיימו בקרב הנוצרים. סביב חג זה רוקמת המחברת סיפור מתת, הקשור למגפת "הזבר השחור" שפרצה בספרד (עמ' 44-40). עובדת היות אבי המשפחה רופא, גורמת לפירוד, עם זאת, מצוות הישיבה בסוכה מצילה את המשפחה מן המגיפה בשל הימצאם מחוץ לסיביליה.

גם על חג הפסח מספר הדובר הצעיר (עמ' 133), ומדגיש את הזהירות מפני המשרתת מריה. מנואל הוא בעל תושיה, והוא מוצא תירוצים לאכול אוכל כשר גם בעת ביקורו בבית חבר נוצרי: "אני מפונק במאכלים, רק ירקות ודגים, פירות ועוגות אני אוהב" (עמ' 117). מצב זה העיקר על הגיבור הרצה לנהוג תוכו כבור (עמ' 133), ובסופו של דבר גורם המצב להימלטות המשפחה מספרד.

2. ספנת גילוי האמת והפחד המתמיד

הסכנה והפחד כרוכים זה בזה. בספר יש לכך ביטויים רבים בסיטואציות שונות, ואין איש מהגיבורים משורין מפני הפחד. הדובר מצויר מצב אנושי טבעי ומציאותי, ולכן פוקד הפחד את הילדים והמבוגרים גם יחד.

כל צעד בלתי זהיר כרוך בסכנה, כגון: הליכה לבית השוחט (עמ' 9), ילד קטן המפספט ומספר לתומו על מנהגי הבית, מסכן את כל המשפחה (עמ' 15). אחד מבני המשפחה הנתון לסכנת הלשנה (עמ' 22) מעמיד בסכנה את כל המשפחה המורחבת (עמ' 24). הדובר עד לאמצעי הסוואה ואף לשימוש בכתב סתרים, לבל יתגלה תוכנו של מכתב (עמ' 29-31). המשפחה כולה נתונה בסכנה חמורה כאשר אנטוניו, המורה הנוצרי, חושד בהם שהם חוגגים חג כלשהו (עמ' 88). הפחד מלווה את הגיבור מראשית הסיפור ועד סופו. יש כמה תאורים מוחשיים ביותר של השפעת הפחד על הגוף כולו (עמ' 59, 12). הפחד פוקד גם את המבוגרים. אמו ואחותו רמזאים פניחן לבנות כסיד כשפוקדים שוטרים את ביתם בשבת (עמ' 18). גם האב מודה בפחדו מפני חבורת הנערים (עמ' 91). מנואל מנסח זאת בשמועו אותם משוחחים על ה"אוטו-דה-פה": "פחד כזה שמכווץ אותך, מפני שאתה מרגיש שאתה שונה" עמ' 132.

ביטוי אחר לפחד הוא התלום. הדובר מספר על שלושה חלומות-סיט שפקדו אותו וכולם חוזרת תמות הרדיפה או חופעת השוטרים (גוארדס). חלומות אלה קשורים בקיום המצוות והם ביטוי להפגמת החרדה, הדחקתה ופירצתה בחלום (עמ' 42, 35). חלום דומה חולמת בת דודו מנסיה (עמ' 69) והם משתפים זה את זו בחוויה ופירקים את חרדתם. אחרי שחזה ב"אוטו-דה-פה" שבו נשרף שמעון פראזוס, חוזר המחזה בחלום סיט נוסף (עמ' 141).

מתוך לגיטימציה לפחדים של הילדים והמבוגרים גם יחד, הוא ערך מסיכולוגי חשוב שיש להדגישו, בצד האמת הפנימית שבתופעה עצמה.

3. דגימת האינקוויזיציה

המחברת פותחת את הספר בהקדמה קצרה שבה מובאות בפני הקורא הצעיר כמה ידעות היסטוריות, שבלעדיהן יקשה עליו להבין כראוי את הספר. כאן אנו קוראים הגדרה למושג "אינקוויזיציה": בית דין שהקימה הכנסייה הקתולית בימי הביניים באירופה המערבית, כדי לשפוט את הכופרים בנצרות, ולהענישם בעונשים אכזריים" (עמ' 7). וכמו כן מתוארים עינויים וה"אוטו-דה-פה" (עמ' 8). ההמתשה להם - בסיפור עצמו.

על מאורעות היסטוריים ממשיים שהתחוללו בשנת 1632, שומעים אנו מתוך שיחתם של חורי מנואל (עמ' 26), ועל עינויי האינקוויזיציה - מפני כן דודו ומפי אחותו (עמ' 36). מסתבר שבני משפחתו של מנואל נפגעו בעקיפין ואף ישירות בחקירה ובעינויי האינקוויזיציה (עמ' 54), והגרוע מכל פקד את סבו ושבתו מצד אמו, שהועלו על המוקד ושורפו חיים (עמ' 61). כך מתודוע הגיבור לקורות משפחתו וחש באורח בלתי אמצעי את הזועה והסכנה שבה הם נתונים. המצב הקיים חופך להיות חלק בלתי נפרד מגורל הדמויות הפועלות בסיפור, ובכך

נושאים מרפרייט

שמירת מצוות בהסתדר

צרים בגלוי ויחידים בסתר" - כך נהגו רבים מיהודי ספרד שנאנסו להמיר עצמם מזמן גירוש ספרד (1492). במצב זה היו היהודים בלידת ברירה ומתוך סכנה שמיירת המצוות הייתה כרוכה בתחבולות שונות כדי להסתיר את מניין המשפחה שהתגוררו בבתי היהודים האמורים, מפני שכנים ומבקרים זרים שעשורתי האינוקוויזיציה המחפשים טרף. שמירת שבת, אי אכילה במי צום ותענית, אי צדקה ליהודים, אכילת מאכלים כשרים ואי-אכילת חמץ בפסח, מצוות יסודיות לידת היהודית הנשמרות בטבעיות על ידי כל יהודי דתי, היו כרוכות כאן סיכונים מורכבים ודרשו מן המקיימים אותם ערנות ותשוקה רבה.

הספר מספר רקמה עלילה שיש בה מתח רב סביב קיום המצוות, ונתנה לקורא תחושה של חסכה האורבת לאדם המקיים מצוות.

תחושת חסכה האורבת לאדם המקיים מצוות. תכונות מנאל ללכת לשוחט, שאף הוא מן האנוסים, כדי לשחוט תרנגולת כבוד שבת, פותחת את הספר. התקלחותו בחבורת העולים הירודים אחריו, מתמיתה את חסכה שבה נתון "מתוידה" (עמ' 9). שמירת השבת על ידי משפחה עובדת כמנוסה בספר (עמ' 9, 18, 36 - 38): מפה לבנה, בגדים נקיים, דלקת נרות ואף ברכת האב את ילדיו, נוסכים תחושה של משפחה היודעת וזיטב את המסורת היהודית.

הצגת יום הכיפורים, המכונה "הצום הגדול", נשמר על ידי המשפחה כשם ששמר יצום מלכת אסתר" (עמ' 13, 32, 86) על אף המצאה בבית המורה הנוצרי אנטוניו תג הסוכות נהוג מחוץ לעיר, שכן אין כל אפשרות לקיימו בקרב הנוצרים. סביב תג זה רוקמת המחברת סיפור מותם, הקשור למגפת "הדבר השחור" שפרצה בספרד (עמ' 40-44). עובדת היות אבי המשפחה רופא, גורמת לפירוד, עם זאת, מצוות השיבה בסוכה מצילה את המשפחה מן המגיפה בשל הימצאם מחוץ לסביבה.

גם על תג הפסח מספר הדובר הצעיר (עמ' 133), ומדגיש את החליות מפני המשרתת מרת. מנאל הוא בעל תנועה, והוא מוצא תירוצים לאכול אוכל לשר גם בעת ביקורו בבית חבר נוצרי: "אני פוסק במאכלים, רק ירקות ודגים, פירות וועוגות אני אוהב" (עמ' 117). מצב זה העיקר על הגיבור הרצוף לחוג תוכו כבוד (עמ' 133), וכסופו של דבר גורם המעבד לתמללות המשפחה מספרד.

2. שפוט גילוי האמת והפחד

הסכנה והפחד כרוכים זה בזה. בספר יש לכך ביטויים רבים בסיטואציות שונות ואין איש מהגיבורים משרוין מפני הפחד. הדובר מציינ מצב אנשי טבע ומציאותו, ולכן פוקד הפחד את הילדים והמבוגרים גם יחד.

כל צעד בלתי אחיז כרד בסכנה, כגון: הליכה לבית השוחט (עמ' 9), ילד קטן המפספס ומספר לחמו על מנהגי הבית, מסכן את כל המשפחה (עמ' 15). אחד מבני המשפחה הנתון לסכנת הלשנה (עמ' 22) מעמיד בסכנה את כל המשפחה המורחבת (עמ' 24). הדובר עדי לאמצעי הסוואה ואף לשימוש במתב סתרים, לבל יתגלה תוכנו של מכתב (עמ' 29-31). המשפחה כולה נתונה בסכנה המורחב כאשר אסונו, המורה הנצרך, תושב בהם שהם הוגנים חג כלשחו (עמ' 88).

הפחד מלווה את הגיבור מראשית הסיפור ועד סופו. יש כמה תאורים מוחשיים ביוצרי של השפעת הפחד על הגוף כולו (עמ' 59, 62). הפחד פוקד גם את המבוגרים. אמר ואחותו רמדיים פניו לבנות כשיד כשפוקדים שוטרים את בתים בשבת (עמ' 18). גם האב מודה בפחדו מפני תבורת הנערים (עמ' 91). מנאל מנסח זאת בשומעו אותם משוחחים על ה"אטו-ד-פיה": "פחד כזה שמכיוץ אותך, מפני שאתה מרגיש שאתה שונה" (עמ' 132).

ביטוי אחר לפחד הוא התלום. הדובר מספר על שלושה חלומות-סיטו שפקדו אותו וכולם היוזרת תמונת הרדיפה או הופעת השוטרים (מוארדס). חלומות אלה קשורים בקיים המצוות והם ביטוי לתפגמות החרדה, החרקתה ופריצתה בחלום (עמ' 42, 35). חלום דומה חולמת בת דידו מנסיה (עמ' 49) והם משתפים זה את זה בחוויה ופורקים את חרדתם. אחרי שחזה ב"אטו-ד-פיה" שבו נשרף שפעון מראדו, חזרו המחזה בחלום סיטו נוסף (עמ' 44).

מחוץ לגימנאציה לפחדים של הילדים והמבוגרים גם יחד, הוא ערד פסיכולוגי חשוב שיש להדגישו. מצד האמת הפנימית שבתופעה עצמה.

3. האינוקוויזיציה

המתבררת מותחת את הספר בהקדמה קצרה שבה מובאות בפני הקורא הצעיר כמה ידיעות היסטוריות, שבלעדיתן יקשה עליו להבין כראוי את הספר. כאן אנו קוראים הגדרה למושג "אינוקוויזיציה": בית דין שהקדמה הכנסיה הקתולית במהרהבליים באירופה המערבית, כדי לשפוט את הכופרים בנצרות, ולהענישם בעונשים אכזריים" (עמ' 7). וכמו כן מתוארים עינויים וה"אטו-ד-פיה" (עמ' 8). התמחה להם - בסיפור עצמו.

על מאורעות היסטוריים ממששים שהתחוללו בשנת 1632, שומעים אנו מתוך שיחתם של הורי מנאל (עמ' 26). ועל עינויי האינקוויזיציה - מפי כן דודו ומפי אחותו (עמ' 36). משתבר שבני משפחתו של מנאל נפגעו בעקיפין ואף ישירות במקרה ובעינויי האינקוויזיציה (עמ' 54). והנרוע מכל פקד את סבו וסבתו מצד אמולשוהלעל על המוקד ונשרפו חיים (עמ' 61). כך מתודע הגיבור לקורות משפחתו והש באורח בלתי אמצעי את הזועה והסכנה שבה הם נתונים. המצב הקיים חופר להיות חלק בלתי נפרד מגורל הדמויות הפועלות בסיפור, ובכך

מקרבת הסופרת את הקוראים להדהות עם הגיבורים ועם גורלם המר. הרחבת העלילה למשפחה נוספת, ממחישה לקוראים עד כמה היו כולם נתונים לסכנת האינקוויזיציה. לאינור די-גוביאה ובעלה נאסרו ועונו במרתפי האינקוויזיציה, הקורא שומע על כך תיאורים מפורטים (עמ' 115-116). בספר בולט הניגוד הגדול בין התמון הנוצרי המתלהב ושמו לראות את הנשרפים על המוקד (עמ' 132, 136-140), ובין היגון המוקד את האנוסים. כאשר מועלה שמעון פראדוס על המוקד "הקיפה השמחה את כולם" בעוד הגיבור עומד ל"התעלף מן התדהה ומן הזוועה" (עמ' 140). שילוב מראות האינקוויזיציה בעלילה עצמה מפקע את המסופר מדיון לימודי יבש וממחיש את המאורעות בצורה חיה ומרתקת.

4. **אמונה ופסחון זה**
קיום המצוות תוך סכנת נפשות והקרבה הוא ללא ספק ביטוי של אמונה חזקה בה! אולם בספר זה שדוברו הוא נער צעיר, יש נוסף על כך ביטויים מפורשים של אמונה בה מתוך תמימות ואהבה.

אחד הביטויים לאהבת ה' הוא בתפילת הודה. כשנמלט מנאל מרדפני הוא נותן תודה לאלוקים, "זה האלוקים שהרגשתי בקיומו עוד לפני שאבא שוחח איתי עליו" (עמ' 13). גם אביו מגיב בדרך זומת: "עלינו להודות לאלוקינו הטוב אלוקי אבותינו, שהיה עם הילד בעת צרה" (עמ' 25). מנאל מביע ביטחון שעזרת ה' לעמו בנס פורס תימשך גם בסיביליה (עמ' 32). דודתו, קטלינה, תולה את עזרת ה' בקיום המצוות (עמ' 37). הקשר החזק בין קיום המצוות והאמונה בה, ניכר כאן בעליל.

המצוות המגינות על היהודים בעצם קיומן, מומחשות בעת המגיפה. החקפדה על נטילת ידים הביאה לכך, שפחות יהודים נפגעו במגפת הדבר השחור מאשר נוצרים (עמ' 55).

מנאל חוזר אמונה עמוקה, ותולה את הצלת דודו בידי ה': "אלוקינו מנע מאיתנו אסון. אם נמשך להאמין רק בו... נהיה בטוחים מכל רעה" (עמ' 66). אמונה תמימה זו המובעת מפי נער בלתי ממוחז, מבריחה את כל הספר ומעלה אותו לספר מלא אמונה, שסיומו הטוב והצלת המשפחה מאששים אותה. כנגד זה משמיע הנער ביקורת נוקבת על הנצרות ועל הטפתה ל"אהבה". "אם הנצרות מלמדת לאהב איש את רעהו, מדוע הנוצרים הטהורים שונאים אותנו?" (עמ' 72). שאלה זו מעמידה במבט אירוני וביקורת את "דת האהבה" מאז ועד היום.

5. **גבורה**
אין סתירה בין גבורה לבין פחד. גם גיבור מפחד, אך יודע להתגבר על פחדיו

ולנמוד בנסיון. קיום המצוות בסתר תוך סכנת נפשות הוא מעשה של גבורה נפשית. מנאל נותן לכך ביטוי בפתיחת הסיפור: "נשמתי כמעט פרחת ממני מרוב פחד, אך פתאום שמעתי כאילו מישהו בתוכי אומר: אל פחד, הדקף...". (עמ' 52). הנערים העומדים מולו חשים מיד באומץ ליבו ונהוגים בהתאם. את הגבורה העילאית בספר זה מגלם שמעון פראדוס, הנאשם בכפירה וב"קיום מצוות הדת העברית" (עמ' 140). גבורתו היא נפולה. הוא מודה באשמה באינקוויזיציה, אינו מבקש מחילה כדי להישאר בחיים, ותוא היחיד שאינו כורע בדרך בשעת הקראת פסק הדין. גם כאשר העלו אותו על המוקד והבעירו אש, "לא הוציא האיש נהג מפיו". זו דוגמא של קידוש ה' בגבורה.

גם לאינור, אשתו של שמעון, "עמדה בגבורה בכל העינויים", הכחישה שבי משפחתה נאמנים לדת משה, ובכך הצילה אותם מעינויי האינקוויזיציה (עמ' 141). לבורתם, שעשתה רושם על כל הסובבים, יחידים נוצרים, היתה תוצאה חיובית, והביאה את אלדינו לעיור בהצלתה (עמ' 147).

6. **אהבה ושנאה**
נשוא האהבה בספר זה קשור גם בשנאה והוא מניע את העלילה. האהבה מוונת וכוללת סוגים שונים:
א. אהבה מטאפיזית. אהבה חדדית בין המאמינים היהודים ובין האל(עמ' 55). ולהבדיל, הטפת הנוצרים לאהבה חדדית כדי להדמות לאל (עמ' 72). מאידך גיסא, שנאת הנוצרים "הטהורים" לכל מי שכופר בקדושת המשיח. למעשה, רצוף הספר שנאה תחומית ל"מינים" ורציפות אכזריות את כל מי שחשוד בסטייה מן האמונה הנוצרית. בכך הצליחה המחברת, מתוך נאמנות לעובדות היסטוריות להמחיש, בפני הקורא את שנאתם של הנוצרים ליהודים, שנאה דתית, שהיא גורם מרכזי באנטישמיות עד היום.

ב. האהבה הנשמית בין הצעירים מגלמת את המתח בין הדתות. סאנטיאגו הצעיר הנוצרי, מאוהב בליאונור די-גוביאה, בת לנשפחת אנוסים, המשיבה לו אהבה. אולם כאשר מפרידים ביניהם (עמ' 131), הופכת אהבתו של סאנטיאגו לשנאה. עמוקה ועימה להלשנה למוסדות האינקוויזיציה ולנקמה. כל ההטפות הנוצריות לאהבת הזולת מתנפצות, כל האמצעים מקדשים את מטרות הנקם. עלילה דומה עלולה היתה לקרות אם אהבת אנטוניו, המורה הנוצרי, לרמדיוס אחרת מנאל, היתה מתפתחת. אולם הוריה הקדימו רפואה למכה והרחיקו ממנו. זהו אחד הגורמים הדוחפים את המשפחה לבריחה מספרד.

החזרה והכפילות שבאהבה נשמית כזו בין יהודיות ונוצרים באה להדגיש את הסכנה הגדולה שבה היו נתונות בנות האנוסים, ואת הקושי שלמן להיות נאמנות למקור מחצבתן ואמונתן. סכנת התמללות כזו קיימת עד היום בארצות הנולה.

ולעמוד בניסיון. קיום המצוות בדרך תוד סכנת נפשות הוא מעשה של גבורה נפשית. מנאל נותן לכך ביטוי בפתיחתו הסיופית: "לשמתי כמעט פרח ממיני מרחב פחד. אך פתאום שמעתי כאלו מישחו בתוכי אומר: אל פחד, הזדקף". (עמ' 102). העלרים העומדים מולו חשים מיד באומץ ליבו ונתהנים בהתגאים.

את הגבורה העלילתית בספר זה מגלם שמעון פראודס, הנאשם בכפירה ו"קיום מצוות הדת העברית" (עמ' 190). גבורתו היא נפולית: הוא מודה באשמה באינקוויזיציה, אינו מבקש מחילה כדי להישאר בחיים, והוא היחיד שאינו כורע ברך בשעת הקראת פסק הדין. גם כאשר העלו אותו על המוקד והבעירו אש, "לא הוציא האישי הגה מפיו". זו דוגמה של קידוש ה' בגבורה.

גם ליאנוו, אשתו של שמעון, "עמדה בגבורה בכל העינויים", הכחישה שבני משפחתה נאמנים לדת משה, ובכך הצילה אותם מעינויי האינקוויזיציה (עמ' 194). לגבורתם, שעשתה רושם על כל הסובבים, יהודים כנוצרים, הייתה תוצאה חיובית, והביאה את אלדינו לעזור בהצלתה (עמ' 197).

6. אהבה ושנאה

נושא האהבה בספר זה קשור גם בשנאה והוא מניע את העלילה. האהבה מגוננת וכללת סוגים שונים:

א. אהבה מטאפיזית, אהבה הודית בין המאמינים היהודים ובין האל(עמ' 55). ולחבר'ל, הטפת הנוצרים לאהבה הדדית כדי להיזמזם לאל (עמ' 72). מאידך ניסא, שנאת הנוצרים "הטרוורים" לכל מי שכופר בקדושת המשית. למעשה, רצוף הספר שנאה תחומית ל"מינים" ורדיפות אכזריות את כל מי שחשוד בסטייה מן האמונה הנוצרית. בכך הצליחה המחברת, מתוך נאמנות לעובדות היסטוריות לתפוחי, בפני הקורא את שנאתם של הנוצרים ליהודים, שנאה דתית, שהיא גורם מרכזי באנטישמיות עד היום.

ב. האהבה המשפית בין הצעירים מגלמת את המתח בין הדתות. סאנטיאגו, הצעיר הנוצרי, מאוהב בליאנוו די-גוביאה, בת לנשפחת אנוסים, המשיבה לו אהבה. אולם כאשר מפרידים ביניהם (עמ' 131), הופכת אהבתו של סאנטיאגו לשנאה. עמוקה ועימה להלשמה למוסדות האינקוויזיציה ולקמח. כל החטפות הנוצריות לאהבת האלה מתנפצות, כל האמצעים מקדשים את מטרת הנקם. עלילה דומה עלולה הייתה לקרות אם אהבת אנוסיו, המורה הנוצרי, לרמדיוס אחת מנאל, הייתה מתפתחת. אולם הוריה הקדימו רמאה למכה והרחיקו ממנו. זהו אחד הגורמים הדוחקים את המשפחה לבריחה מספרד.

החזרה והכפילות שבאהבה גשמות כזו בין יהודיות ונוצרים באה להדגיש את השכנה המדולה שבה חיו נתינות בנות האנוסים, ואת הקושי שלכן להיות נאמנות למקור מחובבתן ואמונתן. סכנת התבלבלות כזו קיימת עד היום בארצות הנולדת.

קורבת השופרת את הקוראים להזדהות עם הגיבורים ועם גורלם המר. והרבת העלילה למשפחה נוספת, ממחישה לקוראים עד כמה חיו כולם נתונים סכנת האינקוויזיציה. ליאנוו די-גוביאה. ובעלה נאסרו ועונו במרתפי האינקוויזיציה, הקורא שומע על כך תיאורים מפורטים (עמ' 115-116).

האינקוויזיציה, הקורא שומע על כך תיאורים מפורטים (עמ' 115-116). את ספר בולט הניגוד הגדול בין החמון הנוצרי המתלהב ושמה לראות את הנשפטים על המוקד (עמ' 132, 136-140). ובין היגון המוקד את האנוסים. כאשר הועלה שמעון פראודס על המוקד "הקיפה השפחה את כולם" בעוד הגיבור עומד "התעלף מן החרדה ומן הזוער" (עמ' 190). שילוב מראות האינקוויזיציה בעלילה יוצרת מפקיע את המסופר מדיון לימודי יבש, וממחיש את המאורעות בצורה

היפה ומרתקת.

4. אמנונה ופסחיו ה' הוא בתפילת הודית כשנמלט מנאל מרודפי הוא קיים המצוות תוד סכנת נפשות והקרבה הוא ללא ספק ביטוי של אמנונה חזקה בה. אולם בספר זה שדוברה הוא נער צעיר, יש נוסף על כך ביטויים מפורשים של אמנונה בה מתוך תמימות ואהבה.

אחד הביטויים לאהבת ה' הוא בתפילת הודית כשנמלט מנאל מרודפי הוא נותן הודה לאלוקים, "זה האלוקים שהרגשתי בקיומו עוד לפני שאבא שוחח איתי עליו" (עמ' 13). גם אביו מגיב בדרך דומה: "עליתי לחדות לאלוקיני הטוב אלוקי אבותי, שהיה עם הילד בעת צרה" (עמ' 65). מנאל מביע ביטחון שעזרת ה' לעמו בנס פורים תימשך גם בסיבילה (עמ' 32). ורודתי, קטלנית, תולה את עזרת ה' בקיום המצוות (עמ' 37). הקשר החזק בין קיום המצוות והאמונה בה' ניכר כאן בעליל.

המצוות המגוננות על היהודים בעצם קיומן, מומחשות בעת המגיפה. התקפדה על נטילת ידיים הביאה לכך, שפחות יהודים נפטו במגפת הדבר השחור מאשר נוצרים (עמ' 55).

מנאל חדר אמונה עמוקה, ותולה את הצלת דודו בידי ה': "אלוקיני מניע מאחיתי אסון. אם נמשיך להאמין רק בו... יהיה פטוחים מכל רעה" (עמ' 66).

אמונה תמימה זו המובעת מפי נער בלתי מושחר, מביחה את כל הספר ומעלה אותו לספר מלא אמונה, שסיומו הטוב והצלת המשפחה מאששים אותה. כנגד זה משמיע הנער ביקורת נוקבת על הנצרות ועל הטפתה ל"אהבה". "אם הנצרות מלמדת לאהוב איש את רעהו, מדוע הנוצרים הטרוורים שונאים אותנו?" (עמ' 72). שאלה זו מעמידה במבט אירוני וביקורתי את "דת האהבה" מאז ועד היום.

5. 77131

אין סתירה בין גבורה לבין פחד. גם גיבור מפתח, אך יודע לחתוב על פחדיו

בסיפורנו יש ביטוי גם לאהבת ילדים - מתבגרים. מנאל ויאולנטי מתקבלים זה לזו ומתחילה להתפתח ביניהם אהבה ביישנית ועדינה. זוהי אהבה תמולה של נער ונערה מתבגרים, אהבה שהתגשמה בהתבגרותם, כפי שתוארה המחבת בספר "פרידה אחרונה מקורדובה" בספרנו גובר כוחה של האהבה על השנאה, ונצרת תחושה אופטימית. בלב הקורא.

ג. הדמויות המרכזיות שבספר

רוב הדמויות שבספר אינן מורכבות, רובן חד-מימדיות ואינן משתנות. יש דמויות שליליות ויש חיוביות. היהודים - על פי רוב חיוביים, ואילו הנוצרים שליליים. עם זאת, יש יוצאי דופן, כגון אלדינו הנוצרי שמעשיו חיוביים (אין הוא נוצרי "טחור"). או תחילת דרכה של ליאונורה, המוכנה ללכת אחר אהובה הנוצרי, אולם סוף מעשיה הופכים אותה לדמות עגולה.

מנאל

מנאל, הדובר בסיפור הוא הגיבור הראשי, שבאמצעות התרשמותו והיגיו ליבו מתוארים המאורעות. הוא כבן שתיים-עשרה (עמ' 57), וכבד הוכנס על ידי אביו בסדר מקור מחצבתו. מכאן מסתבר שניתן לסמוך עליו ולהפקיד בידו סוד כמסו הכרוך בסכנות רבות.

מנאל יודע לשמור סוד, הוא נער אחראי ומלא אהבה ואמונה בה' ושואף להיות יחודי גאה בגלוי (עמ' 82). הוא רוצה להוכיח את בריותו ומוכן להסתכן (עמ' 8). הוא בעל תושיה ומצליח להימלט מן הערים (עמ' 112). ביחסו אל אלדינו ניכרת חברות ודאגה לגורלו (עמ' 49, 52).

בקריאה ראשונה יש הרגשה שלפנינו דמות שטוחה, נער טוב. אולם אם מתבוננים היטב מסתבר שלא תמיד נהג כשורה, כגון בשעה שברח בתחילה מוויאולנטי ולא עזר לה (עמ' 99). הוא מתחרט ומכיר במעשיו המביש (עמ' 108), הוא מקיים מצוות כיבוד אב ומבטל רצונו מפני רצון אביו (עמ' 116).

כמו כן קיימים גם אצלו רגעים בהם הוא מקנא בנערים הנוצרים ששום דבר אינו מעיק עליהם (עמ' 109). הוא מבקש להיות כמותם, אך יודע שבקשה זו לא תתמלא לעולם. רגשות אלה יוצרים דמות אמינה ואנושית.

האב רוג'ריגו נוניס

מכל יתר בני המשפחה של מנאל בולטת דמות האב, הרופא אציל הנפש, איש המצפון המסור לחוליו ולתפקידו. חובתו קוראת לו לחזור ולשוב לסיביליה בעת המגיפה מתוך סיכון עצמי (עמ' 44). הוא אב מסור לילדיו. מתוך נאמנות למסורת אבותיו הוא מכניס את רמדיוס ומנאל בסוד הדת היהודית. עם זאת הוא דואג להדריכם בהתנהגות היומיומית בין הנוצרים (עמ' 114-115) ולהרחיק את רמדיוס

מאנטוניו. גם לאחיו אלונסו הוא דואג ושלח לו סף (עמ' 29). הוא בעל תושיה ומצליח לבסוף לחלץ את משפחתו מספרד.

אנטוניו

אנטוניו, המורה הנוצרי, הוא אדם ערמומי ולא ישר. הוא שמת להיכנס לבית הרופא ולחיות מורה לילדיו, מתוך מגמה ברורה לעזור לחברו סנטיאגו לגלות את אהבתו. הוא דוחף את מנאל לחברותם של ה"גוארדס" הצעירים, הבולשים אחד ליאונורה. הוא מוצא תכסיסים שונים כדי להימצא בקרבתה של רמדיוס. הוא חושד במשפחה בקיום מצוות וסכנתו מרובה (עמ' 88). דמותו של אנטוניו באה להמחיש את הסכנה שבהתקרבות אל הנוצרים, ואת הצורך בהתמדת פנים והסוואה גם בין כותלי הבית.

ויאולנטי

ויאולנטי היא נערה בת שתיים-עשרה וחצי (עמ' 57), נבונה, מבורגת מכפי גילה. היא מעזה ומזמינה את מנאל לביתה, שלא כמקובל (עמ' 68). היא מזהירה אותו מפני אנטוניו המחזר אחר אחותו (עמ' 98). עובדת היותה בת למשפחת אנוסים גורמת להתקרבותה למנאל (עמ' 112) היא נאמנה לאחותה ולחוריה, ואינה מוכנה לעזוב את ספרד בלעדיהם (עמ' 150). היא בעלת תושיה וגורמת לבריות משפחת נוניס מספרד, בהעבריה להם ידעות על האוניה ודרכי הברחות. במעשיה היא ממחישה את הפתגם: "כל ישראל עו בנין זה לזה".

ד. קריאה עצמית מונחית לפיתוח 1-1

1. לפני הקריאה

ידועת הרקע ההיסטורי הכרחית בספר זה. לכן רצוי לקרוא בכיתה את ההקדמה (עמ' 7-8), ולשוחח על משגי יסוד, כגון אינקוויזיציה. יהיו אמנם ילדים שכבר שמעו על כך, אך ספק אם הרקע והנסיבות נהירים להם. אם יש בכיתה מתנדבים המוכנים להכין מראש חומר על הנושא, יש לעודדם. לשם המחשת ה"אטו-דה-פה", אפשר לקרוא קטעים בעמ' 140.

עם חלוקת הספרים ניתן לבקש מתלמידים מתנדבים לקרוא על גירוש ספרד, לסכם ולהביא לכיתה. אם יש בכיתה ילדים שקראו ספרים נוספים על נושא האינקוויזיציה והאנוסים ("עמק הארזים" לגרייס אנגלר, או "בת מונטסומה" לחגרה), רצוי לתת להם לספר את הידוע להם, ובכך יעודרו מוטיבציה לקריאה נוספת. יש להציג בפני הילדים גם את ספרה האחר של דורית אורנד, "פרידה אחרונה מקורדובה", ולציין שבהמשך תיערך השוואה.

2. משימות לבית עם חלוקת הספרים

א. לציין את המצוות ששמרו האנוסים בסתר (ישנם מספרי עמודים או ציון

מאטמוני. גם לאחי אלוטו הוא דואג ושולח לו כסף (עמ' 59). הוא בעל תושיה ומצליח לבסוף לחליץ את משפחתו מספרד.

אפיוני

אטמוני, המורה הנוצר, הוא אדם ערמומי ולא ישר. הוא שמח להיכנס לבית הרופא ולהיות מורה לילדיו, מתוך מגמה ברורה לעזור לחברו סנטיאגו לגלות את אחובתו. הוא דוחף את מנואל לחברתם של ה"גוארדס" הצעירים, המבולשים אחר לילאוור. הוא מצא תכסיסים שונים כדי להמצא בקרבתה של רמדיס. הוא חושד במשפחה בקיום מצוות וסכנתו מרובה (עמ' 88). דמותו של אטמוני באה להמחיש את הסכנה שבחוקרות אל הנוצרים, ואת הצורך בהעמדת פנים והסוואה גם בין כותלי הבית.

ויאולטי

ויאולטי היא נערה בת שתים-עשרה וחצי (עמ' 57), נכונה, מבוגרת מכפי גילה. היא מעזת ומצמיחה את מנואל לביתה, שלא כמקובל (עמ' 68). היא מזוהרת אותו מפני אטמוני המחזר אחר אחותו (עמ' 98). עובדת היותה בת למשפחת אנוסים גורמת להתקרבותה למנואל (עמ' 112) היא נאמנה לאחותה ולחוריה, ואינה מוכנה לעזוב את ספרד בלעדיתה (עמ' 150). היא בעלת תושיה וגורמת לבריחה משפחת נוניס מספרד, בהעבריה להם ידיעות על האונחה ודרכי הבריחה במעשיה היא ממתישה את הפתגם: "כל ישראל עו בני זה לאה".

ד. קריאה עצמית מונחית לפיתוח 1-1

1. לפני הקריאה

ידיעת הרקע ההיסטורי הכרחית בספר זה. לכן רצוי לקרוא בנחת את ההקדמה (עמ' 7-8) ולשוחח על מושגי יסוד, כגון אינקוויזיציה. יהיו אמנם ילדים שכבר שמעו על כך, אך ספק אם הרקע והתוכנות נחידים להם. אם יש בכיתה מתנדבים המוכנים להכין מראש חומר על הנושא, יש לעודם. לשם המחשת ה"אוו-דה-פ", אפשר לקרוא קטעים בעמ' 40.

עם חלוקת הספרים ניתן לבקש מתלמידים מתנדבים לקרוא על גירוש ספרד, לסכם ולהביא לכיתה. אם יש בכיתה ילדים שקראו ספרים נוספים על נושא האינקוויזיציה והאנוסים ("עמק הארזים" למריס אנלר, או "בת מונטסומה" לחורד), רצוי לתת להם לספר את הידוע להם, וכבר יעוררו מוטיבציה לקריאה נוספת. יש להציג בפני הילדים גם את ספרה האחר של דורית אורגד, "פרידה אחרונה מקורדובה", ולציין שבהמשך תיערך השוואה.

2. משימות לצפי עם חלוקת הספרים

א. לציין את המצוות ששמרו האנוסים בסתר (רישום מספר עמודים או ציור

ויאפורנו יש ביטוי גם לאהבת ילדים - מתגברים. מנואל וויאולטי מתקדבים זה וזה ומתחילה להתפתח ביניהם אהבה ביישנית ועדינה זוהי אהבה תמימה של - ונערה מתגברים, אהבה שהתעטמה בהתגברותם, כפי שתוארה המחברת בספר "פרידה אחרונה מקורדובה". בספרנו גובר כוחה של האהבה על השנאה, אצרת תחושה אופטימית בלב הקורא.

ה. מציאות המרפדת שספר

ב הדמויות שבספר אינן מורכבות, רובן חד-מימדיות ואינן משתנות יש דמויות עם תחושות ויש תחושות. היחידים - על פי רוב חיוביים, ואילו הנוצרים שללילים. עם זאת, יש יוצאי דופן, כגון אלדזינו הנוצרי שמעשיו חיוביים (אין הוא נוצרי חורג!) או תחילת דרכה של לילאוור, המוכנה ללכת אחר אחובה הנוצר, אולם מעשיה הופכים אותה לדמות עגולה.

מנואל

הדוב בספור הוא הגיבור הראשי, שבאמצעות החרטמותו והגיגי לביב תזוארים המאורעות הוא כבן שתים-עשרה (עמ' 57), וכבר הוכנס על ידי אביו מסוד מקור מתצבתו. מכאן מסתבר שניתן לעמוד עליו ולהפקיד בידו סוד כמסו ברור בסכנות רבות.

הוא נער אחראי ומלא אהבה ואמונה בה' ושואף לחיות חזי גאה בגלוי (עמ' 82). הוא רוצה להוכיח את בורותו ומוכן להסתכן (עמ' 8) בדות ודאגה לגורלו (עמ' 49, 52).

קריאה ראשונה יש הרגשה שלפנינו דמות שטוחה, נער טוב. אולם אם תבוננים היטב מסתבר שלא תמיד נהג כשורה, כגון בשעה שברח בתחילה וויאולטי ולא עזר לה (עמ' 99). הוא מתחרט ומפיר במעשהו המביש (עמ' 108). הוא מקיים מצוות כיבוד אב ומבטל רצונו מפני רצון אביו (עמ' 116).

לוינו מעיק עליהם (עמ' 109). הוא מבקש להיות כמותם, אך יודע שבקשה זו לא תתמלא לעולם. רשות אלה יוצרים דמות אמינה ואנושית.

אביוניני

כל יתר בני המשפחה של מנואל בולטת דמות האב, הרופא אציל הנפיל, איש המצליח להתפתח בניקחם אהבה ביישנית ועדינה זוהי אהבה תמימה של - ונערה מתגברים, אהבה שהתעטמה בהתגברותם, כפי שתוארה המחברת בספר "פרידה אחרונה מקורדובה". בספרנו גובר כוחה של האהבה על השנאה, אצרת תחושה אופטימית בלב הקורא.

- ע"י סימניות).
- ב. להצביע על סכנות שבחן הם היו נתונים.
  - ג. גלויי שגאה כלפי האנוסים.
  - ד. מהו הרגע המזעזע ביותר בסיפור?
  - ה. להביא תמונות של ערים בספר.
  - ו. **דיון בפניה לאחר הקריאה - (המורה יבחר כמה מן הנושאים)**
  - א. הביטויים השונים לנאמנות לדת היהודית.
  - ב. המחיר הכבד של השמירה על המצוות בדת.
  - ג. האם הפחד הנזכר בספר פוגם בגבורה?
  - ד. קידוש ה' - בירור המושג ההלכתי וההיסטורי, והדגמתו בספר.
  - ה. האהבה וסכנותיה.
  - ו. ביקורת על הדת הנוצרית והאינקוויזיציה.
  - ז. הדמויות: מנואל - מדוע שמה המחברת את הסיפור בפיו? אופיו, יחסו למשפחתו ולשכניו.
  - ח. האב - עזרה לזולת. תפקיד הרופא.
  - ט. אנטוניו - האם זוהי דמות מורה מהימין?
  - י. "כל ישראל ערביין זה לזה" - איך בא הדבר לידי ביטוי בספר?
  - יא. מה מאפיין רומאן היסטורי?
  - יב. נושא שלא נדון בכיתה יכול להימנע לכתובה - למי שרוצה)
    4. **פתיחה יצירתית (רשות)**
    - א. אני גר בסיביליה, פגשתי במנואל מי הוא?
    - ב. השכן הגר מול ביתנו החל לעקוב אחרי...
    - ג. חלמתי על האינקוויזיציה...
    - ד. מכתב לנער בן למשפחת אנוסים הגר כיום בספרד.
    - ה. מנואל ואלידנו והמשותף ביניהם.
    - ו. קשה להיות אנוס בספרד.
    - ז. עמנואל מגיע לאמשטרדם. חוויות ראשונות.
    - ח. שנאת היהודים אז והיום. השווה והבא דוגמאות.
    5. **השוואה לספר "פתיחה אחרונה מקורידובה"**
    - א. מצאו נושאים מקבילים בשני הספרים.
    - ב. באיזה משני הספרים חשת יותר בסכנת האינקוויזיציה? נמק והסבר את הסיבות.
    - ג. האם הבריחה מספרד הביאה לחופש דתי מוחלט?
    - ד. מדוע בחרה המחברת גיבור חדש לספרה, קרלוס, ולא העמידה במרכז את הסיבות.

מנואל ההופך שם לגיבור משני? קרא את נימוקיה (לעיל, הערה מס' 3 חוברת 69).

- ה. האם יש קווים מקבילים בין דמות מנואל ודמות קרלוס?
- ו. כמה תרומות מורכבות העלילה בספר השני להבנת הרקע ההיסטורי של היהודים בספרד? חלקו את עלילות הספר לפי משפחות והדגמו את דבריהם.
- ז. באיזה משני הספרים בולט יותר היסוד ההרפתקני ובמה?
- ח. **הערות למורה על הספר "פתיחה אחרונה מקורידובה" לדורית אורג**
- א. בספר זה המשיכה המחברת את עלילת מנואל וויאולנטי, והביאה אותם לסופם הטוב. אולם מקומם בעלילה הוא משני בלבד, והם מקשרים בין המאורעות של הגיבור החדש, קרלוס. דמות זו ומשפחתה ממתישים ביתר שאת את גורל יהודי ספרד במאה ה-17.
- ב. גם כאן שמה דורית אורג דגש על זוועות האינקוויזיציה, בעלות אביו של קרלוס על המוקד ומאסר אימו. מודגשת כאן גבורתו ומסירותו של קרלוס, העושה הכל כדי לחדש את אימו מכלאה. אולם צירוף המקרים והצלחת המשמחה גובלים לעתים בדמיון.
- ג. הנאמנות לדת היהודית ומצוותה מוצאת ביטוי גם בספר זה, אך לא באותה נחישות ומידת סיכון כבקודם. כאן יש בדיחה ליהודים להתגורר באמשטרדם החופשית, אולם לעיתים, בשל שיקולים כלכליים, הם מעדיפים את אנטורפן שבה עליהם להתחזות לנוצרים. אמות היסטורית זו פוגמת במבע של קידוש ה' ומסירות הנפש שראינו בספר.
- ד. העלילה כאן הרפתקנית ומורכבת מאד, ומציגה את בעיית ההתנצרות לגוניה השונים. המחברת האריכה בסיפור ההרפתקאות בים בשיט לארצות השפלה, המחישה את הקשיים שבאותם ימים. אולם יש בכך סטייה מן העיקר. ואילו בסיום הספר קיים חיפזן בתיאור המאורעות ובסיבוכ הקשרים המשפחתיים שבין כל הדמויות, וספק אם הקורא הצעיר יוכל לצרף את השושלת המשפחתית הנפתלת. רומאן היסטורי זה תורם אף הוא, בקודמו, להבנת המאורעות ההיסטוריים של התקופה, ובו מודגשת העובדה, שעזיבת ספרד אינה סוף פסק. כמו כן מודגשת שאלת הזכות היהודית (בפי הלך הרוח), והצורך להתחזות. אף קשוי החיקליות שבהם נתקלו היהודים בארצות השפלה, מומחשים בספר.
- ה. אמות. הצירוף תופשת בספר זה מקום מרכזי. צירוף של קרלוס הנושאים חן בעיני סוחר האמנות "הנוצרי" שארל קלוד פורייה, הם מניע מרכזי בעלילה במתאצית השניה של הספר. הם הגורמים לחיבור הקצוות ולאחיד המשפחתי שבסוף העלילה. אך כאמור יש צורך להוסיף, הסבר לקוראים כדי שהקשרים המשפחתיים יובנו כהלכה.
- ו. הערות למאמרה של ד"ר לאה חובב ראה בעמוד 61.

מנואל החופד שם לגיבור משני? קרא את נמוקוה לעיל הערה מס' 3 חוברת 69.

ה. האם יש קווים מקבילים בין דמות מנואל ודמות קרלוס?
במה תרומת מורכבות העלילה בספר השני להבנת הרקע ההיסטורי של היחידים בספרד? חלקו את עלילות הספר לפי משפחות והדגימו את דברכם.

ז. באיזה משני הספרים בולט יותר היסוד החתרמקני ובמה?
ה. התעזת למורה על הספר "פרידה אחריה מקורדובה" לדריה אריג?

בספר זה המשכיח המהברת את עלילת מנואל וויאלנטי, והביאה אותם לסופם הטוב. אולם מקומם בעלילה הוא משני בלבד, והם מקשרים בין המאורעות של הגיבור החדש קרלוס. דמות זו ומשפחתה ממחישים ביותר שאת גורל יחודי ספרד במאה ה-17.

גם כאן שמה דורית אורגד דגש על זועות האינקוויזיציה, בעלות אביו של קרלוס על המוקד ומאסר אימו. מודגשת כאן גבורתו ומסירותו של קרלוס, העושה הכל כדי לחשר את אימו מפלאת. אולם צידוף המקרים והצלחת המשימה גובלים לעתים בדמיון.

הנאמנות לדת היחודית ומצוותיה מוצאת ביטוי גם בספר זה, אך לא באותה נחישות ומידת סיכון כבקודם. כאן יש ברירה ליחידים להתגורר באמסטרדם החופשית, אולם לעיתים בשל שיקולים כלכליים, הם מעדיפים את אנטוורפן שבה עליהם להתחזות לנוצרים. אמת היסטורית זו מוגמת במפע של קידוש ה' ומסירות הנפש שראינו בספרד.

העלילה כאן המסתעפת ומורכבת מאד, ומציגה את בעיית ההתמצנות לגוניה השונים. המחברת האריכה בספור ההדמקטאות בים בשיט לארצות השפלה, המחלישה את הקשיים שבאותם ימים. אולם יש בכך סטייה מן העיקר. ואילו בסיום הספר קיים היפזון בתיאור המאורעות ובסיבוכ הקשרים המשפחתיים שבין כל הדמויות, וספק אם הקורא הצעיר יוכל לצרף את השגשגת המשפחתיות הנמללת. רומאן היסטורי זה תורם אף הוא, כקודמו, להבנת המאורעות ההיסטוריים של התקופה, ובו מודגשת העובדה, שעזיבת ספרד אינה סוף מסוק. כמו כן מודגשת שאלת הזכות היהודית (בפי הילד חוסה) והצורך להתחזות. אף קשיי ההיקלטות שבהם נתקלו היחידים בארצות השפלה, מומחשים בספר.

אמנות הציור תופשת בספר זה מקום מרכזי. ציוריו של קרלוס הנושאים חן בעיני סוחר האמנות "הנער" שארל קלוד פוריה, הם מניע מרכזי בעלילה במתענתו. השגה של הספר. הם הגורמים לחיבור הקצוות ולאחיד המשפחתי שבסוף העלילה. אך כאמור יש צורך להוסיף, הסבר לקוראים כדי שהקשרים המשפחתיים יובנו כהלכה.

והעיות למאמדה של ד"ר לאה חובב ראה בעמוד 61.

להצביע על סכנות שבחן הם היו נתונים.

גילויי שנאה כלפי האנטיסמים.

מהו הרגע המוצע ביותר בסיפור?

להביא תמונות של ערלים בספרד.

4. **פציה לאחרי הקריאה** - (המורה יבחר כמה מן הנושאים)

הביטויים השונים לנאמנות לדת היחודית.

המחיר הכבד של השמירה על המצוות בספר.

האם הפחד הנוכח בספר פוגם בגבורה?

קידוש ה' - ברור המושג החלכתי וההיסטורי, והדגמתו בספר.

האהבה וסכנתה.

ביקורת על הדת הנוצרית והאינקוויזיציה.

הדמויות: מנואל - מדוע שמה המחברת את הסיפור בפיו? אופיו, יחסו למשפחתו ולכנסי.

חאה - עזרה לזילת, תפקיד הרופא.

אנטוניו - האם זהו דמות מורה מהימן?

"כל ישראל ערובין זה לזה" - איך בא הדבר לידי ביטוי בספר?

ג. מה מאפיין רומאן היסטורי?

נושא שלא נדון בכתה יכול להיתן לכתיבה - למי שרוצה?

פ. **פציה יצירתית** (רישית)

אני גר בסביבילה, פגשתי במנואל, מי הוא?

השכן הגר מול ביתנו החל לעקוב אחרי...

חלמתי על האינקוויזיציה...

מכתב לנער בן למשפחת אנוסים הגר כיום בספרד.

מנואל ואלדנו והמשותף בניחים.

קשה להיות אנוס בספרד.

עמנואל מגיע לאמסטרדם: חוויות ראשונות.

ש. שנאת היהודים אז והיום: השווה והבא דוגמאות.

ח. **שעוואה לספר** "פרידה אחריה מקורדובה"

ג. מצאו נושאים מקבילים בשני הספרים.

ז. באיזה משני הספרים חשת יותר בסכנת האינקוויזיציה? נמק והסבר את סיבות.

האם הבריחה מספרד הביאה לחופש דתי מוחלט?

ה. מדוע בחרה המחברת גיבור חדש לספרה, קרלוס, ולא העמידה במרכז את

גירושין והשלכותיהם על נפש הילד*

בראי ספרות ילדים עברית

מאת: מ ר י ס ו י ג ב ר ג ר

א. מבוא: ספרות ילדים עברית עכשווית, אפיוניה ומגמותיה בקורותיה כלפי המבוגר, הטלת ספק בסמכות, אינדיזינאליזם מוגבר ופייזוצנטריזם (העמדת הילד במרכז) מאפיינים את ספרות הילדים העברית בעיקר בדבע האחרון של "מאתנו".

ראוי להזכיר, שעם ראשית המהפכה הציונית, שלוותה בתחום הלשון ובפריחתה של היצירה העברית של דור התחיה, בני תש"ח ונציגי דור המדינה, רתמה עצמה הספרות העברית לילדים, כאחותה הבוגרת הספרות העברית הקאנונית, לשרות של אידיאות, ופעלה כשופרן של תמורות לאומיות.

עם שכניס את פאורין, נלחם על קוממויותו, התבצר "בחומה ובמגדל" וניסה להתנער כציפור החול מאפרה של שואת עמנו וזניב בפני הספרות אתגרי מציאות שגרמו לה להיות, במידה זו או אחרת, "ספרות מוגיטת".

משעיפה הציבוריות הישראלית מחיים שהוקדשו בעיקרם לשרות במשימות לאומיות הרות-גורל, בקשה לה גם הספרות אתנחתא של התנדלות ומנוחה מן הפאטוס הציוני, המתחייב מתמורות הזמן, והחלה למקד את מבטה בעולמו הפנימי של היחיד באדם, שאיננו מיתוס. גם ספרות הילדים כיום משקפת את מציאות חייו של הילד ובוחרת את פנימיות נפשו של הילד והמתבגר בסוגאר עומק. הילד העברי של היום, כבר אינו מצווה כדני של מרים ילן "להיות גיבור" ולא לבכות אף פעם, ואין תולים בו עוד תקוות שיגלם את "מיתוס הצבר" החולך בשדות (שמיר), מסתפח לחבורת סוד מוחלטת במדפייה אחרי גורמים עוינים (מוסינאוף), או מטפח בלבה שתשרת אתו בצנחנים (מ. גור).

מותר לילד הישראלי של ימינו "להיות אני" (י. אטלס) לברר איך היה עולמה של אמא שהייתה קטנה (בנימין) ולאחר את אבא שלו כמי שעושה בושות (מ. שלו). ההכרה כי חי היום יום בבית ובמשפחה, בכיתה ובשכונה, הם חומר גלם לעיצוב ספרותי, וגם הרהוריו שלו בינו לבין עצמו, שינתה את מגמותיה ונימותיה של ספרות הילדים העכשווית.

*פורטו ורקע להדפאה בכנס בחנוכה תש"כ

כך קורה שבשבע השנים האחרונות נתברכו בכ־20 יצירות המעמידות במרכז את הילד המתמודד עם משבר במשפחתו, ושניתן להעזר בהם ככלי לתינוך בין ילד למבוגר - בדיכוב ובשיחה על נושא הגירושין בכלל - ועל פירוד ההורים הפרטיים - במיוחד, הסיפור עשוי לשמש גשר לתבונה, אימות לעובדה שהילד אינו לבד בעצמיה, לסח ולחמליל את מועקותיו, לאפשר לו מרוקן רגשי לכעסיו, אך גם לנתב אל פיתוח כישורי תושיה מתמדדים, ואל ראה מאוזנת - שניתן להתגבר על המשבר בסיועה של תכונת הילדות - לצמות, להתפתח ולהתחזק ממשברם.

ב. דיון בסיפור גירושין אחדים - החולמים גישה טיפולית - הינזכרית מסייעת.

סיפורי הגירושין בעברית מגלים מודעות פסיכולוגית לשלבי "עיבוד האבדן" העוברים על ילד נוכח בזמן ולאחר פירוד הוריו.

מדיית זרחי - משקפת "פלא לגיש את נני" את הסתייגותו של שתי בנות צעירות מכניסת איש חדש למערכת המשפחה, כבן זוג לאימן ובוחרות אותו בספקנות דרך יחסו לכלבתן האהובה נני הן מוכנסות בעצמן, דורי מנסה לברוח מהבית, הן נצמדות לכלבה, מתגעגעות לאב האמיתי ורק בסיום הסיפור, משמטפל האיש החדש במסירות בכלבה שנפעה - מוכנות לקבל אותו למשפחתן.

אורית רז "פולס פה יודעים" מלווה ברגישות את שלבי הסתגלותו של רוני לגירושי הוריו, את קשייו בהתמודדותו עם קבוצת בני גילו "לשונה", הנאלץ לחשוף בפני חבריו את עובדת פירוד ההורים. רז מתארת באמינות את רגשות סלידתו מחברה החדש של אימו, הנראה לו "קרפדי ודוחה, אך גם פותחת אשכ לאופטימיות כשהיא מנתבת את הילד - גיבור הסיפור אל שלבי ההתמודדות המסתגלת וההשתלבות החברתית במי בני חבורתו. עד לרגע בו הופך הילד המסוגר לשעבר למנהיג בקבוצתו.

זרית רואה ב"ד' האושר מס' 4" מציגה את שלבי האבדן - הדחקה ופגוע, אשמה והשלמה מפוייטת בדרך משלית אלגורית - דרך תגובותיו של הכלב "יחזקאל" המעז לבטא בבכיותו, ובנשיכותו, בקפיצות ובהתנהגות "פרועה" את שהילדה המנומסת אינה מעזה להחציץ. הכלב יחזקאל מעורר צחוקים והסכמות בקרב הילדים הקוראים המכנינים את "התחלולה" הספרותית.

אחוד זו עזר⁶ מעצב את עולמה המרי - מותק של ילדה הוזה בחלומות וגומנית - בשם עופרית בלופרית, שהחומר בדבריה המונולוגיים החפסה על עצב של בדידות כפולה, שלה ושל אמא שלה. ("עופרית בלופרית", יבנה 1988)

שני סיפורים המשקפים מציאות ישראלית טיפוסית, מעצבים את קוטב עולמותיה של ילדה שהוריה נפרדו על רקע של חזרתו בתשובה של האב. אלו הם סיפוריה של אורה מורג, "תיבת המצותנים הני מקושקשת ברחוב"⁵ והחבר החש של אמא מתואר בחומור, אך באמינות משתקף הניגוד בדפוסי החיים של האם הותל-אביבית, ושל האב שהסתפח לקהילה חרדית, אצל אמא: נהנתנות, ספרים, ריקוד וחוגים - חיים קלילים רווי ילדות כמעט "שינקינית". אצל אבא לעומת זאת - טקסי חגי, נרות שבת, מאכלי מסורת, לבוש צנוע - ובעיקר גבולות חינה ברורים.

דרכו של מי נכונה? דילמה לא פשוטה ניצבת בפני ניה, גיבורת הסיפור - הנחת משני העולמות, אך מועמדת גם בפני קונפליקט נאמניות בעל רקע אידיאולוגי מנוגד.

התמודדות מסתגלת עם קשיים קונקרטיים שמציבים הגירושים בפני ילדים ואמם: מעבר מקום מגורים, אלוצי פרנסה, ניתוק מסביבה קודמת והשתלבות בחברה חדשה - משתקפים בסיפוריה של לאה נאור "היום הראשון הכי קשה", "הכל קרה בגלל כולי" (מסדה). סיפוריה של נאור מלמדים שבשעה שאין שוקעים ברחמים עצמיים, מתמנה אנרגיה נפשית רבת תועלת - המסייעת לילדים לאלתר פתרונות נבונים לכל הבעיות - האחריות החדשה המוטלת עליהם מבגרת אותם, והם הופכים לשותפים פעילים לאימם, אפילו בתחום שיפור הפרנסה... ושכרם - מצב רוח משתפר והולך, הסתגלות למצב - ומציאות חברה חדשה.

שלושה סיפורים שנכתבו לאחרונה מתמודדים עם שאלת החז-חוריות שלא בעיקבות הגירושים.
ציפי שחרור - "אמא שלי היא גם אבא"⁶
סמדר שיר - "היא שלי ואני שלה"⁷
רות האוסמן - "הקוסם וכלבי"⁸

הספרות מתארות את קשיי הילד בפתרון תעלומת זהות האב, מבטאים האמינות את מועקת שונותו - למרות הקשר הטוב עם האם - הרי חידת זהות האב - מטרידה אותם, ובעיקר כשהם חייבים להתמודד עם שאלות לילי הכיתה. המסר המשתמע משלושת הסיפורים הוא שיש לנתב בהירות שיחות מבהירות שאין להותיר ילד בתעלומת זהות האב ומקיומו, כי על עוד יעסוק הילד בכך.

השאב תעלומת ליכור האב את מלא האנרגיה הרגשית שלהם ותמנע מהם ילדות בראה ומסתגלת.

מה חסר בסיפורי הילדים בעברית בנושא הגירושים?
סקיית מיבב הסיפורים המצויים בדינו חושפת התמודדות אמיצה של האם ושל ילדיה, ההתנגדות מילולית או תחלבלית לזיקמת קשר חדש של האם עם גבר שאינו אבי הילד, הצמדות של ילד לחיית מחמד (לרוב כלב) הופך דמות אמינה, תתליף לחורה שאין לסמוך על רגשותיו.

אך בהשוואה לספרות ילדים אירופית נעדר מספרות הילדים העברית החיבת החשוב של התמד הקשר עם האב וטיבם של החיחסים שלאחר עזיבתו את הבית. רק סיפוריה של רחל הרץ לירוביץ "מה קרה לאבא ואמא"⁹ מתאר את שיחות האב ובתו יפית.

אך נעדרת מסיפור חרוזים זה, חשיפת עומק של מימד קשרי אב-בת במצב שונה בהיי המשפחה.
לעומת זאת, ספרות הילדים האירופית, מתארת גם את סבלו של אבא, ואת החמי הילד על בדידותו, קשייו בארגון ביתו החדש, הארוחות הקניות, הפגישות הלא תמימות מספיק, ובעיקר את געגועי האב לילדו.

בסיפור ילדים מאויר שיצא לאור בגרמניה, ושזכה בפרס לשנת 1990 מתואר בין היתר האב, שנטל מבית המשפחה את הדובון של ילדו, כשריד מזמנים שבהם נהג להשיב את בנו לישון בלילה, דובון זה מוצמד עתה לאב הישן לבד במטותו בביתו החדש. הסיפור חושף את האמפטיה שחש הילד כלפי אביו, הצוירים ממוחשיים את מבוכתו וקשיי התארגנותו - וכל זאת מגובה קומת ילד.
עדיין קוראת מציאות החיים של קשרים מסוג חדש בין אב לילדו בעקבות פירוד לעיצוב האמנותי בסיפור הילדים העברי, כדי גם היבט זה יבוא לילד: ביטוי ויזבל לשמש אף לסייע טיפולי.

- 1 הוצאת ספרית פועלים, 1988
- 2 כתר 1990
- 3 רכנולד 1989
- 4 עופרית בלומפריט יבנה 1988
- 5 עשרה פרפרים 1990
- 6 מעריב 1989
- 7 מעריב 1991
- 8 במבט הדפוס
- 9 ספרית פועלים 1976

תשאב תעלומות ניכור האב את מלא האנרגיה הרגשית שלהם ותמנע מהם לידות בריאה ומסתגלות.

מה הסר בסיפורי הילדים בעברית בנושא הנגריזשיון? סקירת מירב הסיפורים המצויים בידינו חושפת התמודדות אמיצה של האם ושל ילדיה, התנגדות מילולית או תתבולנית לריקמת קשר חדש של האם עם גבר שאינו אבי הילד, הצמדות של ילד לחיית מחמד (לרוב כלב) החופך דמות אמנית, תחליף לחורה שאין לסמוך על רגשותיו.

אך בהשוואה לספרות ילדים אירופית נערך מספרות הילדים העברית החיבט החשוב של החמד הקטן עם האב וטיבם של החיחסים שלאחר עיזבתו את הבית. רק סיפוריה של רחל הרץ לירוביץ "מה קרה לאבא ואמא"⁶ מתאר את שיחות האב ובתו יפיה.

אך נעדרת מסיפור חרוזים זה, השיפת עומק של מילוד קשורי אב-בת במצב שונה בחיי המשפחה.

לעומת זאת, ספרות הילדים האירופית, מתארת גם את סכלו של אבא, ואת רחמי הילד על בדידותו, קשייו באיגון ביתו החדש, הארוחות הקטנות, הפגישות הלא המלימות מספיק, ובעיקר את געגועי האב לעידו.

בסיפור ילדים מאויר שיצא לאור בנגרמניה, ושזכה בפרס לשנת 1990 מותאר בין היתר האב, שנטל מביט המשפחה את הדובון של לילדו, כשריד מומנים שבהם נחם להשכיב את בנו לישון בלילה, דובון זה מוצמד עתה לאב הישן לבד במטתו בביתו החדש. הסיפור חושף את האמפטיה שחש הילד כלפי אביו, הצעורים ממחשבים את מובכותו וקשיי התארגנותו - וכל זאת מנוגה קומת ילד עדיין קוראת מציאות החיים של קשרים מסוג חדש בין אב לילד בעקבות פירוד לעיצוב האמנותי בסיפור הילדים העברי, כדי גם היבט זה יבוא לידי ביטוי ויכלל לשמש אף לסייע טיפולי.

- 1) תוצאת ספרית פועלים, 1988
- 2) בית, 1990
- 3) רבנולד, 1989
- 4) עטמרת בלפורית יבנה, 1988
- 5) עשרה מפרדים, 1990
- 6) מעריב, 1989
- 7) מעריב, 1991
- 8) במבט חדשים
- 9) ספרית פועלים, 1976

י: סיפורים המשקפים מציאות ישראלית טיפוסית, מעצבים את קיטוב למותיה של לילה שהוריה נפרדו על רקע של חרדתו בתשובה של האב. אלו הם הסיפורים של אורה מורג, "יעצב המפתחים הכי מקושקשת ברחוב"⁵ והחבר החדש ל אמא מתואר בהומור, אך באמלינות משתקף הניגוד בדפוסי החיים של האם ותל-אביבית, ושל האב שהסתמך לקהילה הודית, אצל אמא: נתנתנות, ספרים, עיקוד וחוגים - חיים קלילים רווי לידות כמעט "שינקניות", אצל אבא לעומת את - טקסי חג, נרות שבת, מאכלי מסורת, לבוש צנוע - ובעיקר גבולות חינוך.

דרכו של מי נכונה? דילמה לא פשוטה ניצבת בפני נידה, גיבורת הסיפור - הנחנת שעגי העולמת, אך מועמדת גם בפני קונפליקט נאמנות בעל רקע אידיאולוגי מנוגד.

התמודדות מסתגלת עם קשיים קונקרטניים שמציבים הנגריזשים בפני ילדים מתאמם: מעבר מקום מגורים, אילוצי פרנסה, ניתוק מסביבה קודמת והשתלבות בחברה חדשה - משתקפים בסיפוריה של לאה נאור "חיים הראשון הכי קשה", ו"הכל קרה בגלל בולי" (מסדה). סיפוריה של נאור מלמדים שבשעה שאין שוקעים ברחמים עצמיים, מתפתח אנוגיה נפשית רבת תועלת - המסייעת לילדים לאלתר פתרונות נכונים לכל הבעיות - האחריות החדשה המוטלת עליהם מבגרות אותם, והם הופכים לשותפים פעילים לאימם, אפילו בתחום שיפור הפרנסה... ושברים - מעב רוח משתפר וחולך, הסתגלות למצב - ומציאת חברה חדשה.

שלושה סיפורים שמכתבו לאחורונה מתמודדים עם שאלת החי-חוריות שלא בעקבות הנגריזשים.

⁵ צפני שחרור - "אמא שלי היא גם אבא"⁶
⁷ סמדר שיר - "היא שלי ואני שלה"
⁸ ורות האוסמן - "הקוסם וכלב"⁹

הסופרות מתארות את קשיי הילד בפתרון תעלומת זהות האב, מבטאים האמינות את מועקת שונתו - למרות הקשר הטוב עם האם - הרי חלדת זהות האב - מטרידה אותם, ובעיקר כשהם חייבים להתמודד עם שאלות ילדי הפיתה המסר המשתמע משלושת הסיפורים הוא שיש לנתב בהחלטות שחיות מבחירות שאין לחתור ילד בתעלומת זהות האב ומקיומן, כי כל עוד יעסוק הילד בכך

ספרים לגדולים על ספרים לקטנים

לקרוא להבין ליהנות, מדריך למורה*

מאת ג. ברגסון

את המדריך למורה כתבו נירה פרדקין ורחל גבר, בהשתתפות הצוות ללשון וספרות באגף לתוכניות לימודים, ושיתפו בו מורים בבתי-ספר יסודיים, מדריכים ללשון, יועצים ועורכים - כעשרים שמות - וכולם רשומים במבוא לספר. המדריך יצא בצורה אסתטית ומשולבים בו איורים הלקוחים מן הספרים שהמדריך דן בהם, וגם איורים שהוכנו במיוחד למדריך זה.

המדריך, המיועד לכיתות ב'ה', מביא עיבודים מתודיים לעיון בספר-שלם, בהדגשה, שאלו הן רק דוגמאות, ולפי מתכונת זאת אפשר ליישם את המתודה לספרים נוספים בעלי אופי דומה.

בספר ארבע סוגות של יצירות:

- 1) עלילות פרידיגנד פדהצור, מאת אפרים סידון, סיפור הומוריסטי פחדזים.
- 2) המוכבים הם ילדים של הירח, מאת יהונתן גפן, שירים על חוויית הילד.
- 3) גדא ופיש גדא, מאת יצחק בישיביס-זינגר, מעשייה אמנותית.
- 4) וולפיניאה מומי בלום, מאת נורית זרחי, פריזה בצורת מפתב פיזי.

בנוסף לכך יש נספחים על מפגשי הורים וילדים.

ההנחיה מפורטת לכל אחת היצירות, אך יש בחוברת סעיפים זהים שחוזרים ליד כל אחת מהן כגון: על הספר, ההומור בספר, הספר בכיתה ובבית הספר, וכן "ספרים נוספים" לגבי כל סוגה.

ההנחיה לכל ספר בנפרד, בהתאם לאופיו והמתבקש לסוגה ולתוכנה, כך למשל: לכבש הששה עשר - הדובר בשיר, הגל המוטונימיות; בספר עלילות פרידיגנד פדהצור - הסיפור כמעשייה; לגדא ביש גדא - תיאורו, ולולפיניאה - מכתבים פיזיים.

במבוא למדריך מוסבר שהקריאה בספר שלם, "בניגוד לקריאה ביצירות קצרות... מעוררות בעיות ייחודיות בשל אורכו ומורכבותו". בין החצעות לקריאה

* לשון וספרות לבית-הספר היסודי הממלכתי, מדריך למורה משרד החינוך והתרבות, המנהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים. ירושלים, תשל"א. נראה לי כי בבואנו להמליץ וליון בספר-שלם אין לכלול בפעולה זאת לקטים לא של שירים ולא של סיפורים קצרים.

בספר-שלם מובאת גם "המוכבים הם הילדים של הירח", והערה בצדה: מדובר בקובץ של שירים, או סיפורים קצרים, יש צורך לעמוד על יחסי הגומלין בין החיבור השונות ולבחין כל יחידה על רקע הספר-השלם" הסיבות הן מאוד ואגע בכמה מהם.⁶

א) תמיתות של יצירות קצרות - שירים או נובלות, נלמדים בבית הספר במשך שנות הלימוד ואין רבותא בכך. לדעתי הדיון בספר-שלם בא למלא את השבבית-ספר מקדישים מעט מאוד לנושא זה.

ב) בשל אורכו ומורכבותו של ספר-שלם - חשוב להדגיש את הקשר בין הפדמוניות, העלילה, שנובע אחד מתוך השני, המורכבות ומתורונה, או ללא פד היחסים בין לבין, המעבר ממקום למקום, כל האלמנטים קשורים זה בזה גם צריך לסיים את השיחה והניתוח בפרק זמן קצר, ולא למוחו על פני ארוכה - כי הדי אין אפשרות לזכור את הקשור בכך בפסחות ארוכות.

הכרח להתרכז בנושא שבאופן טבעי קשור ליצירה. והיה המחברות במדריך כותבות במדריך: "הקטיעה הן בקריאה והן בדיון והחזרה לנושא כעבור תקופת זמן - מעי בעיות מיוחדות".

לא רק מעוררות בעיות, אין גם במדריך פיתרון לבעיות אלו. בהדרכה יש מירוט של שמונה שירים מתוך הספר בסעיף על הספר "סביב הספר כולו". אנו מצאים בהנחיה הוראות רבות שאינן קשורות ולתוכנו ואפשר ברוח זאת לפנות לכל יצירה הנלמדת בבית-הספר.

כלומר בפעילויות סטים מן הנאמר והנקרא בספר המומלץ, ועוברים לשונות. משמע לא מה שקראו בספר הוא העיקר אלא דברים שונים לספר-השלם.

יש במדריך נספחים נוספים והם חשובים למורה העוסק בקריאה מודר אם מקשיבים לקולותיהם של ומציאי ספרים מתרשמים עם-הספר חדל בספרים.

התמצה פחותה מזו שלפני עשרים שנה, האמצעים האלקטרוניים מחווי מתחרה חזק לקריאה בספרים.

יש צורך לחזור על ההסברה שהמדיה אמנם טובה ומועילה, אם אין לס אמצעי זה בלבד שיגביר את הקריאה העצמאית המהנה. יש הכרח לנקוט נוספים להגשים מטרה זאת. החוברת שלפנינו ממלאת בחלקו תפקיד זה.

א) לא במקרה מוקדש "מוכבים של הירח" למעלה משלוש של המדריך המתודי, כנה המתרגם הרגישו שיש בנושא זה בעיות ייחודיות ויש להקדיש לה תשומת - על מנת

בספר-שלים מובאת גם "המובנים הם הולדים של הירח", והערה בצדד: "אם מדובר בקובץ של שירים, או סיפורים קצרים, יש צורך לעמוד על יחסי המגמלין בין ההיחידות השונות ולהכין כל יחידה על רקע הספר-השלים" הסיבות הן רבות מאוד ואנע בכמה מהם.⁴

א) הנחתה של יצירות קצרות - שירים או נובלות, נלמדים בבית הספר במשך כל שנות הלימוד ואין רבותא בכך. ליעתי הדיון בספר-שלים בא למלא את הצורך שבבית-ספר מקדישים מעטי מאוד לנושא זה.

ב) בשל אורכו ומורכבותו של ספר-שלים - חשוב להדגיש את הקשר בין הפרקים, הדמויות, העלילה, שנובע אחד מתוך השני, המורכבות ומתרגנה, או ללא פיתרון היחסים בין לבין, המעבר ממקום למקום, כל האלמנטים קשורים זה בזה ואם גם צריך לסיים את השיחה והניתוח בפרק אמן קצר, ולא למתוח על פני תקופה ארוכה - כי הרי אין אפשרות לזכור את הקשור בכך במסיחות ארוכות - יש הכרח להסריכו בנושא שבאופן טבעי קשור ליצירה.

והרי המתבדות במדרוך כותבות קשור ליצירה.
"הקטיעה הן בקריאה והן בדיון והחזרה לנושא לצורך תקופת זמן - מעוררות בעיות מיוחדות".

לא רק מעוררות בעיות, אין גם במדרוך פיתרון לבעיות אלו. בהדרגה יש פירוט של שמונה שירים מתוך הספר בסעיף על הספר "פעילות סביב הספר כולו". אנו מוצאים בהנחייה הוראות רבות שאינן קשורות לספר ולתוכנו ואפשר ברור זאת לפנות לכל יצירה הנלמדת בבית-הספר. כלומר בפעילויות סוטים מן הנאמר והנקרא בספר המומלץ, ועוברים לחריגות שונות משמע לא מה שקראו בספר הוא העיקר אלא דברים שונים שמתוץ לספר-השלים.

יש במדרוך נספחים נוספים והם חשובים למורה העוסק בקריאה מודרכת. אם מקשיבים לקולותיהם של ומציאי ספרים מותשמים שעם-הספר חדל לעסוק בספרים.

התמוצה פחותה מזו שלפני עשרים שנה, האמצעים האלקטרוניים מהווים גורם מתחרה חזק לקריאה בספרים.

יש צורך לחזור על ההסברה שהמדיה אמנם טובה ומועילה, אם אין לסמוך על אמצעי זה בלבד שיגבי את הקריאה העצמאית המתנה. יש הכרח לנקוט צעדים נוספים להגשים מטרה זאת. החוברת שלפנינו ממלאת בתפקו תפקיד זה.

א לא במקרה מקודש ל"כוכבים של הירח" למעלה משלוש של המדרך המתנה. כנראה שגם המספרים הרגשי שיש בנשוא זה בעינתות ייחודית ויש להקדיש לה השומות - לב מיוחדת.

פרים לגוללים על ספרים לקטנים

סקרין להפין לירחנות, מגדריך למורה⁴

מגדריך ג. מ. ג. 1970

ענ המדרוך למורה כתבו נירה פרדקין ורחל גרבר, בהשתתפות הצוות לשון המפרות בארץ לתוכניות למורים, ושיתפו בו מורים בבתי-ספר יסודיים, מדרכיים ושון, יועצים ועורכים - כעשרים שעות - וכולם רשומים במבוא לספר.

מדרוך יצא בצורה אסתטית ומשולבים בו איורים חלקוקחים מן הספרים המדריך דן בהם, וגם איורים שהובאו במיוחד למדריך זה.

המיועד לכתות ב-ה', מביא עובדים מותדיים לעיון בספר-שלים, הדגשת, שאלו הן רק דוגמאות, ולפי מתכונת זאת אפשר ליישם את המתודה בספר ארבע שונות של יצירות.

עלילות פרדיננד פרדצור, מאת אמריס סידון, סיפור הומוריסטי בחיזים. המופנים הם ילדים של הילת, מאת יוזפון זמן, שירים על חוויות הילד.

גדא ופניש גדא, מאת יעחק בישיפביס-זימל, מעשייה אמנותית.

ולפלניגאט מונזי בלופ, מאת נולית זרחי, פרוזה פצרות מופת פוטי.

ונסף לכך יש נספחים על מפגשי הורים וילדים.

הנחתייה מפורטת לכל אחת היצירות, אך יש בחוברת סעיפים זהים שחוזרים ד כל אחת מהן כגון: על הספר, ההומור בספר, הספר בכיתה ובבית הספר, ו"ספרים נוספים" לגבי כל סוגה.

הנחתייה לכל ספר בנפרד, בהתאם לאופיו והמתבקש לסוגה ולתוכנה, כך למשל: ההצגה הששה עשר - הדובר בשיר, הגיל המוטונומינתי; בספר עלילות פרדיננד הרחור - הסיפור כמעשייה; לדא ביש גדא - תיאור; ולולפלניגאט - מכתבים וטיינים.

המבוא מוסבר שהקריאה בספר שלם, "בניגוד לקריאה ביצירות קצרות - לשון וספרות לבית-הספר היסודי הממלכתי, מודרך למורה משרד החינוך והתרבות המינל

האף לתוכניות לימודים. יודשלים, תש"א.ג.ג.ראה לי כי בבואנו להמליץ ולחן ספר-שלים אין לכלול במעולה זאת לקטים לא של שירים ולא של סיפורים קצרים.

פרס זאב לשנת תשנ"ב

ביום רביעי כ' בכסלו תשנ"ב (27.11.91) התקיים בספריית בית אריאלה, בתל אביב, טקס חלוקת פרס - זאב לספרות ילדים ונוער לשנת תשנ"ב. הפרס ניתן זו השנה ה-21 ע"י משרד החינוך והתרבות והקרן להנצחת אהרן זאב שע"י האגודה למען החייל.

בפרס לשנת תשנ"ב זכו הסופרים:

עודד בורלא, על מכלול יצירתו למען הילד.

לסמי מיכאל, על הספר "אהבה בין דקלים" בחוצות "כתר".

אודי טאוב, על ספרו "הרמן" בהוצאת "מסדה".

את הטקס ליוו בקטעי נגינה, קריאה וריקוד, תלמידי ביה"ס התיכון שליד האקדמיה למוסיקה על שם רובין בירושלים.

את חותני הפרס ברכו:

מר בנימין אמיר, סמנכ"ל במשרד החינוך והתרבות

מר יוס אלדר - בשם האגודה למען החייל.

מר יון פדר - בשם המולי"ם.

את נימוקי השופטים קראו: ד"ר מנוחה גלבע, הגב' נחמה בן-אליהו ומר גרשון ברגסון. חותני הפרס השיבו בדברים על זכייתם והודו לכל הגורמים המתמימים במתן הפרס. הנחה את הטקס; מר גרשון ברגסון שסקר את הפרסים לספרי הילדים. איחל הצלחה לחותני הפרס והודה לאגודה למען החייל, לעיריית תל-אביב, למנהלת המחלקה לתרבות בבית אריאלה, חוה ליבר, ולביה"ס התיכון שליד האקדמיה - השותפים המלאים לעריכת הטקס ולהצלחתו.

דברי ברכה של מר בנימין אמיר.

אני שמח על ההזדמנות שניתנה לי לברך את מקבלי "פרס זאב" השנה. מובן שהברכה היא בראש ובראשונה למקבלי הפרס, אבל ראויים לברכה גם כל האישים והגורמים האחרים, הפועלים, כל אחד בדרך, בתחום החשוב של ספרות הילדים, ואני מנצל את ההזדמנות הזאת לברך את כולם.

דובר הרבה לאחרונה, על המבטנים בחמת הנקרא, שנערכו בכיתות ד' וה' בכל בתיה"ס בארץ, וכאשר מעיינים במבטנים אלה - המושגים הרווחים הם: ציונים, תרגילים, ניתוח הנתונים והפקת לקחים, תכנית לימודים ומיומנויות יסוד, הקצאת משאבים ומושגים דומים אחרים.

המבטנים הללו חשובים ונחוצים מאד, והם יתקיימו גם בעתיד, אך בצידם, ובצד כל מה שהם מייצגים, יש בעשייה החינוכית תחומים והיבטים אחרים, המשקים

להם אך גם שונים באופיים. האירוע הזה מאפשר לנו להצביע על תחום כוללי ולהדגיש את המקום המרכזי שספרי הילדים, והקריאה בהם, תופסים, וצריכים לתפוס, בהתפתחותם של כל ילד וילדה.

אני מתכוון לקריאה בהנאה; אני מתכוון לקריאה שיש בה כדי להיות במציאות ובדמיון גם יחד; אני מתכוון לקריאה שהילד הקורא מוצא בה עולם ומלואו - עולמו של הפרט ועולם הכלל, עולם של מחשבות ועולם של רגשות ועולם של עשייה; עולם של עבר ועולם של הווה ועולם של עתיד; אני מתכוון לקריאה שתגדל לנו ילד קורא להיות מבוגר קורא; ואני מתכוון לקריאה שמעמידה אותנו במבחן, אם אכן נשכיל להתחיל אותה לתלמידנו.

גם בתכנית הלימודים שלנו ככל שהיא "ממוסדרת" ו"ממוסגרת" בשעות, במקצועיות, ובפרקים מוגדרים גם בה אהנו מנסים ומשתדלים, לטשטש את המחצה בין ספרות נלמדת וספרות נקראת. אהנו מנסים לפתח את הקריאה כחוויה תרבותית בצד החוויות האחרות בצד המטרות האחרות שבתכנית הלימודים, ולא כמתחרה בהן. אהנו משתדלים לממש זאת בבחירת התכנית, בהדרכה למורים, בהצעת פעילויות משותפות של הורים, מורים וסופרים סביב קריאת הספר, ואפילו, ובודאי שמתם לב לכך, בשמות ובכותרות של הספרים והחבורות שאנו מוציאים לאור במסגרת הפיתוח של תכנית הלימודים.

אני רוצה להצביע על עוד פעילות מיוחדת, שאהנו משתדלים לחזק ולהרחיב. כוונתי לטיפוח ולפיתוח של הספריה הכיתתית, שהיא בהישג ידו של הילד בחדר כיתתו, סמוכה לשולחנו ממש, ספריה פעילה ומפעילה. מדי שנה מתווספות למעלה מ-200 כיתות לתכנית זאת, והשנה הגענו כבר לכ-1300 כיתות, הפארות בשושים רבים בארץ, מירוחם ועד קרית שמונה, ובכוונתנו להמשיך בכך גם בעתיד. זאת ועוד: העלינו לאחרונה על סדר היום של דיוני הנחלת משרד החינוך והתרבות גם את נושא ספריות בבתיה"ס, ואני מקווה מאד, שתוצאות הדיונים הללו יקדמו גם את הספריות הכלליות בבתיה"ס ומוחצה להן.

אהנו יודעים שרבים הם השותפים בפעולות אלה, ואולי נכון יותר לומר: רבים הם הגורמים, שאנו, במערכת החינוך, מצטרפים אליהם לפעולה זאת. בראש ובראשונה - הכותבים, הסופרים, והמאיירים, ואיתם כל המוסדות, הנופים והאישים המוציאים את הספרים לאור והמסייעים לקרנם לליבם של הילדים ובני הנוער. כולם יבואו על הברכה. אני מברך שוב את הזוכים בפרס זאב השנה, אולי אומר זאת אחרת: אני רוצה להודות לכם, חותני הפרס, על שזיכתם אותנו באפשרות להעניק לכם את הפרס, אני בטוח שמצטרפים אלי גם לתודה וגם לברכה הרבה הרבה ילדים וילדות, שנהנו ועוד ייהנו מספריכם, ומהספרים האחרים. אני בטוח שתשכימו אתי, שההנאה הזאת של הילדים - היא היא הפרס הגדול ביותר, שלכם ושל כולנו.

רובים זאב לשנת תשנ"ב

זיום רביעי ל' בכסלו תשנ"ב (27.11.92) התקיים בספריות בית אריאלה, בתל אביב, טקס חלוקת פרס - זאב לספרות ילדים ונוער לשנת תשנ"ב.

פרס ניתן זו השנה ה' ז' על משרד החינוך והתרבות והקרו להצגות אהרן זאב.

ע"י האגודה למען החייל.

פרס לשנת תשנ"ב זכו הסופרים:

רחד ברולא, על מפלול יצירתו למען הילד.

סמ"י אודי טאוב, על ספר "הרמל" בהוצאת "מסדה".

זאת הטקס ליוו בקטעי נגינה, קריאה וריקוד, תלמידי ביח"ס החינוך שליד

זאקדקוליה למוסיקה על שם רובין ברושלים.

זאת חתני הפרס ברובי:

מור בנימין אמיר, סמנכ"ל במשרד החינוך והתרבות

מור יוס אלדז - בשם האגודה למען החייל.

מור יון פדד - בשם המולד"ם.

נאת נמוקי השופטים קראו: "ל' מנוחה גלבע, הגב נחמה כן אליהו ומר ברשון

ברובסון. חתני הפרס השיבו בדברים על זכייתם והודו לכל הגורמים המתמדים

במתן הפרס. הנחה את הטקס: מור גרשון ברגסון שסקר את הפרסים לספר

הילדים. אהל הצלחה לחתני הפרס והודו לאגודה למען החייל, לעיריית תל-

אביב, למנהלת המתקחה לתרבות בבית אריאלה, חוה ליבר, ולביח"ס החינוך

שליד האקדמיה - השותפים המלאים לעריכת הטקס ולהצלחתו.

9297 ש' של מור בנימין אמיר.

אני שמח על ההזדמנות שניתנה לי לכרד את מקבל "פרס זאב" השנה מבור

שהשרכה היא בראש ובראשונה למקבל הפרס, אבל ראויים לכרכה גם כל

האישים והגורמים האחרים, הפועלים, כל אחד בדרכו, בתחום החשוב של

ספרות הילדים, ואני מנצל את ההזדמנות הזאת לכרד את כולם.

זוכר הרבה לאחורונה, על המבתלים בהבנת הנקרא, שעורכו בכיתות ד' וה' בכל

בתי"ס בארץ. וכאשר מעיינים במכתבים אלה - המושגים הדוחקים הם ציונים

תרגילים, ניותח הנתונים והפקת לקחים, תניגית-לימודים ומיומנויות יסוד

הקצאת משאבים ומושגים דומים אחרים.

המבטלים הללו חשובים ונחוצים מאד, והם יתקיימו גם בעתיד, אך בצידם, ובפז

כל מה שהם מייצגים, יש בעשייה החינוכית תחומים והיבטים אחרים, המשלימים

להם אך גם שונים באופיים. האירוע הזה מאפשר לנו להצביע על תחום כוללני ולחדגיש את המקום המרכזי שספרי הילדים, ורקו: יאה בהם, תופסים, וצריכים לתפוס, בהתפתחותם של כל ילד וילדה.

אני מתכוון לקריאה בתנאות: אני מוכוון לקריאה שיש בה כדי להיות במציאות ובדמיון גם יחד, אני מוכוון לקריאה שהילד הקורא מוצא בה עולם ומלואו - עולמו של הפרס ועולם הכללי, עולם של מחשבות ועולם של רגשות ועולם של עשייה: עולם של עבר ועולם של הווה ועולם של עתיד. אני מתכוון לקריאה שתגדל לנו ילד קורא להיות מבור קורא: ואני מתכוון לקריאה שמעמידה אותנו במבחן, אם אכן נשכיל להתחיל אותה לתלמידנו.

גם בתכנית הלימודים שלנו ככל שהיא "ממוסדת" ו"ממוסגרת" בשעות, במקצועות, ובפרקים מוגדרים גם בה אנו מנסים ומשדללים, לטשטש את המחיצה בין ספרות נלמדת וספרות נקראת. אנו מנסים לפתח את הקריאה כחוויה תרבותית בצד החויות האחרות ובצד המטרות האחרות שבתכנית הלימודים, ולא כמתחלה בהן. אנו מנסים משתדלים למוש את בחירת התכנית בהדרכה למורים, בהצעת פעילויות משותפות של הורים, מורים וסופרים סביב קריאת הספר, ואפילו, ובוודאי שמתם לב לכך, בשמות ובכותרות של הספרים והחברות שאנו מוציאים לאור במסגרת הפיתוח של תכנית הלימודים.

אני רוצה להצביע על עוד פעילות מיוחדת, שאנו משתדלים לחזק ולחדד: מונית לסיפוח ולפיתוח של הספריה המביתית, שהיא בהישג ידו של הילד בחדר כיתתו, שמוכח לשולחני ממש, ספריה פעילה ומפעילה. מדי שנה מתווספות למעלה מ-200 כיתות לתכנית זאת, השנה הגענו כבר לכ-1300 כיתות הפורות בשוגים רבים בארץ, מירוחם ועד קרית שמונה, ובמונתנו להמשיך בכך גם בעתיד. זאת ועוד: קולנו לאחרונה על סדד היום של דיוני הנחלת משרד החינוך והתרבות גם את נושא ספריות בבתי"ס, ואני מקווה מאד, שתוצאות הדיונים הללו יקדמו גם את הספריות הכלליות בבתי"ס ומחוצה להן.

אנו יודעים שרבים הם השותפים בפעולות אלה, ואולי כוון יותר לומר: רבים הם הגורמים, שאנו, במערכת החינוך, מצטרפים אליהם לפעולה זאת. בראש ובראשונה - מכותבים, הסופרים, והמאיירים, ואיתם כל המוסדות, הגופים והאישים המוציאים את הספרים לאור והמסייעים לקרבים לליבים של הילדים ובני הנוער. כולם ינאו על המרכה. אני מבורך שוב את הזוכים בפרס זאב השנה, אולי אומר זאת אחרת: אני חצי לחדות לבם, חותני הפרס, על שזיכיתם אותו באפשרות להעניק לכם את הפרס, אני בטוח שמצטרפים אלי גם לתודה וגם לכרכה הרבה הילדים וילדות שהיו ועוד יתנו משפטים, ומהספרים האחרים. אני בטוח שתשכילו אתי, שהתנאה הזאת של הילדים - היא היא הפרס הגדול ביותר, שלכם ושל כולנו.

נימוקי השופטים לפרס זאב תשנ"ב לעורך בורלא על מפלול יצירתו

עורך בורלא מירסם במשך 30 שנה, מ-1961, קרוב לשש עשרות ספרים. אמנם כמות ספריו אינה רבות, ויש עושים ספרים הרבה, שלא תרמו לספרות הילדים שלנו.

כשרונותיו הרב גוונים של בורלא תרמו ליצירת מופת: גם אייר את רוב הספרים ואף חיבר מוסיקה לשירי-ילדים. וכך שלט על העקרונות הטובים לשירי ילדים: טקסט מעולה, איור, ורגשות לצליל היצירה שתרמו לטיבה ולשלמותה.

בכמות הרבה של ספריו יש חידוש רב, והוא בין הראשונים שהעניק ספרות בז'אנר של נונסנס, שהם מאפיינים את גישתו האיטית והמקורית לסוג זה של ספרות ילדים, לדוגמא:

האם יש רעמים שירדעים לשתק?

האם יש אנמים שירדעים לשרק?

האם יש מלח שידוע להיות מתוק?

האם יש קרוב שידוע להיות רחוק?

סיפוריו רוויים צבע: לפרפר הקטן היו כנפים אדומות, ועל כל כנף נקודה שחורה, והיו לו עיניים ורודות.

הוא רגיש לרוחות בעלי - חיים:

הפילים בשבי עצובים, רק בערות, ערבות ומישרים הם חופשיים.

בורלא האניש את בעלי החיים למשל: "בשומרי הגוזלים" הפקיד נמר, קרנף ותמסח לשומרים על קן גוזלים של פשוטה, והנחש שבא לאכול את הצפור לארוחת בוקר - הסתלק מחר מפחד הנמר.

המסר ביצירותיו הוא שאיפה לעולם צודק, הוא מתאר מאווייו של ילד, או ילדה הרוצים שלא יהיו ילדים רעבים בשום מקום בעולם ומסכם בשיר "הלואי".

הלואי שהייתי קוסם מפורסם

אז הייתי עושה בקסמים

שלכל הילדים יהיה מה שירצו.

מכאן הדאגה היא לכלל, ולאונברסליות לכל הילדים.

השאיפה לרוח זו של צדק ויושר, ועזרה בצרה, דרשת פעולה חינוכית, היחד צריך להיות משוכנע שאכן טוב הדבר ומועיל, וכך אנו עדים לעידוד תכונה זאת "שהאני בשיר" הוא הילד".

אני אוהב לעזור לכל מי שצריך.
לולדים שעוברים את הכביש,
לעגלון שסוסו מתעקש ויושב,
לאשה זקנה, אין לה איש,
לחולל מפחד היושב על העץ,
לעכבר שאבד את חורו...

השאיפה לצדק מופיעה גם בעולם בעלי חיים:
"בהדרקון השובב" מזהיר הפיל: מי שנהנה מן הכאב ומן הנזק שהוא גורם לאחרים, לחיות שלוות וטובות - אין מקומו איתנו", ולכן הופך בורלא את עולמן של החיות ומשייך את הפיתיון והנמר, לקטגוריה של סנאי, פשוט זירף וקרנף. הדרקון שנראה בעיני הילדים כחיה הפולטת איש והורסת את כל שבדרכה, הפכה להיות דרקון טוב, חביב ומועיל.

בורלא מולך את הילדים ממקום מגוריהם אל ארצות רחוקות כדי להרחיב את עולמם. בספר "אבא, אמא ואני", אנו מתרדעים לילדים באינדונזיה, באנגליה, בחולד, בירדן, בכל חלקי תבל. בורלא מקיף עולם ומלואו ומועיל גם לצמחים, למימות ולירקות. את הביטוי לכך מוצאים בספרו "הרפתקאות נמיל". במשחקי מילים בצליל זהה:

החציל צועק: אני מציל! והשום הוא יום גשום. התרד קורא: אני רוד!
ענבניה היא אניה.

החלעת קצת צולעת,

בכל יצירותיו אנו מוצאים פשטות ילדותית, עם מקצב נעים שהלך אוהב, יצירותיו רוויות חומר מתוחכם שגם הקוראים הצעירים מבינים ונהנים לקרוא בהן כגון:

איד יודעים הפרחים מתי לפרוח?

איד יודעים גולמים מתי לפרוח?

איד יודעים עצים שצריך לצמוח?

ואיד יודעים ילדים תמיד לשמוח?

על מפלול יצירתו לילד, על תרומתו המקורית לספרות ילדים, על סגנונו הרב גוני התורם לקריאה בתנאה, החלטנו פה אחד להעניק לעורך בורלא פרס זאב לתשנ"ב.

גרשון פרגוסון ד"ר מנוחה גלבויע נחמה בן אליהו

ממקי השופטים לפרס זאב תשנ"ב לעורר בוללא למפלול יצירתו

דד בורלא פוריס במשך 30 שנה, מ1961, קרוב לש עשרות ספרים. אמנם
לחיות ספריו אינה רבותא, ויש עושים ספרים הרבה, שלא תרמו לספרות הילדים
ורחוקותיו הרב גנינים של בורלא תרמו ליצירת מופת: גם אייר את רוב הספרים,
ף חיבד מוסיקה לשוירי-ילדים, וכד שלט על העקרונות הטובים לשירי ילדים:
קסט מעולה, אייר, ורגישות לעליל הציירה שתדמו לטיבה ולשלמותה.

הרבה של ספריו יש חידוש רב, והוא בין הראשונים שהעניק ספרות
ל'אנר של נונסנס', שהם מאפיינים את גישתו האינטימית והמקורית לסוג זה של
ספרות ילדים, לדוגמא:

- האם יש רעמים שידעיים לשתק?   האם יש פילים שידעיים לצחק?
- האם יש אנמים שידעיים לשרק?   האם יש סלעים שידעיים לצעק?
- האם יש ענק שיכול להיות קטן?   האם יש מלח שידוע להיות מתיק?
- האם יש קרוב שידוע להיות רחוק?   האם יש מלאך שיכול להיות שטן?

לספריו רוויים צבע, לפרפר הקטן היו כנפים אדומות, ועל כל כנף נקודה שחורה,
וא רגיש לרוחות בעלי - חיים.

מפלים בשבי עצובים, רק בערות, ערבות ומשורים הם חופשיים.
המלאך האנשי את בעלי החיים למשל: "בשומרי המולגים" הפקיד נמר, קרין
נמסת לשומרים על קן גוזלים של פשוטה, והנחש שבא לאכול את הצופר
אדרות בוקר - הסתלק מהר מספר הנמר.

מסר ביצירותיו הוא שאיפה לעולם צודק, הוא מתאר מאווייו של ילד, או ילדה
רוצים שלא יהיו ילדים רעבים בשום מקום בעולם ומסכם בשיר "הלואה".

לואה שהייתי קוסם מפורסם
לזז הייתי עושה בקסמים
לכלל הילדים יהיה מה שרצו.
וכאן הדאגה היא לכלל, ולאוינוסליות לכל הילדים.
דריש ששאפה לרוח זו של צדק וישר, ועורה בצרה, דרשת פעולה תנוכית, היתח
לרדך להיות משוכנע שאכן טוב הדבר ומועיל, וכד אני עדים לעידוד תכונה זאת
שהיאני בשיר "הוא הילד".

אני אותך לעזור לכל מי שארד:
לילדים שעוברים את הכביש,
לעגלון שסיסו מתעקש ויושב,
לאשה זקנה, אין לה איש,
לחתול מפחד היושב על העץ,
לעכבר שאבד את חורו...

השאיפה לצדק מופיעה גם בעולם בעלי חיים:
"בהדרקון השובב" מהזיר הפיל: מי שנחנה מן הכאב ומן הנזק שהוא גורם
לאחרים, לחיות שלווה וטובות - אין מקומו איתנו", ולכן חופד בורלא את עלמן
של החיות ומשידך את הפיתון והנמר, לקטגוריה של סנאי, פשוט, זירף וקרני,
הדרקון שנראה בעיני הילדים כחיה הפלסות איש והורסת את כל שבדרכה,
הפכה לחיות דרקון טוב, חביב ומועיל.

בורלא מולדך את הילדים ממקום מגוריהם אל ארצות רחוקות כדי להרחיב את
עולמם. בספר "אבא, אמא ואני", אנו מתרעים לילדים לילדים באינדיזניה, באנגליה,
בהולנד, בירדן, בכל חלקי תבל וברלא מקיף עולם ומלואו ומגיע גם לצמחים,
לפירות ולירקות. את הביטוי לכך מוצאים בספר "הרפתקאות נמולל" במשחקי
מילים בצליל זהה.

החציל צועק: אני מצלילי והשום הוא יום נשים. החרד קורא: אני ורד!
ענבניה היא אניה.
הדלעת קצת צולעת,
ככל יצירותיו אנו מוצאים פשטות ילדותית, עם מקצב נעים שהולד אותה,
יצירותיו רוויות חומור מתוחכם שגם הקוראים הצעירים מבינים ונהנים לקרוא
בהן כנון.

איד יודעים הפרחים מתי לפרוח?
איד יודעים גוזלים מתי לפרוח?
איד יודעים עצים שארדך לצמותו?
ואיד יודעים ילדים תמיד לשמותו?

על מכלול יצירתו לילד, על תרומתו המקורית לספרות ילדים, על סגנונו הרב גוני
התווים לקריאה בתנאי, התלסטנו פח אחד להעניק לעודד בורלא פרס זאב
למש"ב
ג'רשון ג'רמסיון   י"ד מנחמה גלבעזע   נחמה ג'רמסיון

נימוקי השופטים לפרס זאב תשנ"ב על ספרו של אודי טאוב "הרמן"

בספרו "הרמן" חושף אודי טאוב עולם מורכב של ילד מתגבר הפוש בעולות מצאונותיות או מדומות - במשפחה ובסביב החברתית, כושר השיפוט של הילד את המציאות המתרחשת סביבו, מתפתח במהלך הסיפור.

הספר כולו מסופר מנקודת מבטו של הילד.

בנקודת תצפית זו עזה החבר שימוש מרשים ואוטנטי.
אוטנטיות זו ניכרת הן בברירת פרטי המציאות והן בלשונו של הילד הדובר.

הסיפור נאמן לאופן בו משתקף העולם מבעד לעיניו של יד בגילו של הדובר ויחד עם זאת, לא קיימת כל נטייה לה"התייחסות" מלאכותית.

גיבור הסיפור מעוצב בחן בכמה מעגלים, הוא מרגיש אחריות כלפי החורים, כלפי בית-הספר, כלפי העולם.

מערכת היחסים עם האב מעוצבת ברגשות, כל אחת מהדמויות המרכזיות הנוטלות חלק בעלילה, לומדת משחו ומושמועותי לקראת סופו של הסיפור.

כך היונתן הילד וכך גם אביו אשר וחברו הרמן.

גם הקורא הצמוד לנקודת מבטו של הילד מבין את העולם המסופר בסופו של הסיפור בדרך שונה משהבין אותו בראשיתו.

הבים הם הערכים החיוביים המוקמים לקורא תוך כדי פריסת העלילה. אולם, הקורא רחוק מלהיות מצוי תחת כובדו של מכבש דידקטי. לפנינו סיפור רווי חן והמור המסופר בטבעיות.

מבחינת הסיגנון מתאפיין סיפור זה בשימוש חינוכי ורענן בלשון הדיבור. ניכרת חיות רבה בלשון הדיאלוג, הן באז שבפי הילדים והן באז שבפי המבוגרים. זו לשון שנשמע בה הדיבור החי היומיומי ועם זאת (ואולי בשל זאת) יוצא הילד הקורא נשכר מן המרקב הסגנוני של הספר.

בעקב כל הנאמ, כאן, מצאנו ספר זה ראוי לפרס זאב לתשנ"ב

נחמה בן אליהו
גרשון ברגסון

נימוקי השופטים לפרס זאב תשנ"ב על ספרו של סמי מיכאל אהבה בין הדקלים

אהבה בין הדקלים הוא סיפור של סמי מיכאל שכמוכן מזכיר את ספרי סופי בין הדקלים.

בספר אהבה בין הדקלים עניינים חשובים מבחינת ההיסטוריה של יהודי בנד והיחסים החברתיים-מעמדיים, וכל זאת בעיצוב אמנותי.

סיפור אהבה של בני נעורים, של לואיז בת למשפחה יהודית עשירה לבין סעיד. סיפור אהבתם העזה מעוצב באיפוק ובעדימות ומשתלב בערכים החברתיים של החיים בבגד של שנות הארבעים.

הסיפור מייצג גם את משמחות האוהבים, משפחה עשירה מול משפחה ענייה ומכאן כמוכן, בולט העיצוב האמנותי של בעיות החברה בבגד. זאת ועוד. זהו סיפור המתחברת הציונית בעיקר ומאבק לעלייה לארץ ישראל ואין פלא שהספר יצא במסגרת המשימה העפלה.

שפת הספר יפה מאד, פתגמים ושדות מטאפוריים מעולם שאולי היה זר לנו כאן בארץ - אז הספר אם כן מנציח עולם שהיום כבר עבר מן העולם ושפה שבודאי השתנתה. אביא מספר דוגמאות: לואיז אומרת: "חייתי בעיר שבנתנה כבלות באיזקים של מסורת עתיקה" (שם, 43).

"עדיין התייחס (סבא) אל סעיד כאל נמר פראי, אך ייתכן ששקל בדעתו, והחליט כי בעיות צרה טוב שנמר כזה יהי לצדו".

המטאפוריה של בעלי חיים היא תופעה מזרחית יפהפיה" (65) ועוד דוגמה: "הוא מסביר (סבא) לנאלי כי בסופות החזקות שורדים דוקא גבעולי העשב הרכים והנמוכים" - מטאפורה נפלאה.

יש קטאים שבהם תיאור הזוועת הוא קשה ביותר (למשל בעמ' 111), ועם זאת ספר כתוב באיפוק חכם שרק ספרות טובה ניחנה בו.

רק ביצירה שרחוקה מעיתונות ומחיקויפוטריזם, ורק ביצירת ספרות נרתש הנרא ומסר ע"י המספר, ואפילו פה ע"י אחת הדמויות בדרך אומנותית מנובשת ללא פטטיות. עם זאת עולות גם בעיות בספר כמו זו: מי בגד ומי גיבור ולעיתים הסוף פתוח ואין הכרעה "כי אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו". במסר ישנם קטעי עלילה אחדים, שהסוף בהם פתוח כמו הסוף בספר זה, גם זו דרך של יצירה אומנותית מודרנית.

לכן החלטנו פה אחד סמי מיכאלמתעד נפלא וחשוב וסופר מצויין יזכה בפרס זאב על ספרו אהבה בין הדקלים.

ד"ר מנחם גלביע
נחמה בן אליהו
גרשון ברגסון

במבט ראשון
מאת ג. ברגסון

בן אנוסים, כתבה: אוריית עוזיאל, איורים: אבי כץ, סיפרית מעלים
1991, 120 עמ', לא מנוקד.

הכותרת "בן-אנוסים" מגלה את תוכנו של הספר. גיבור העלילה הוא ילד-נער-מבוגר בנדיקטוס, ובלשון חיבה בטון, שגדל כאסומי בבית-כפרים בספרד, ובמשך הזמן נתגלתה לו יהדותו. ואז הפליג לארץ החדשה כמו כל יהדות ספרד ופורטוגל, אנו מתוודעים לגיבורים שלכאורה הם נוצרים, ואף לא ידעו מה מוצאם, ובתהליך העלילה נודע להם מוצאם והיים היים כפולים, ותוך סכנה שהשתייכותם ושרשיהם יתגלו לאינקוויזיציה. הם היו אנוסים לשמור על סודם בתמרונים רבים.

הספר כתוב בנוסח בלשי, כבר בפרק הראשון נכנס פרש בסתר, אל אחת סמטאות ולוחש משהו לפותח במרווח הצר שבין כנפות השער. ואנו שומעים בתשובה לשאלה "מי שם?" אחיך. ועדיין אין אנו יודעים מי הפרש ומי אחיך. והק המתח שבסיפור בלשי גובר גם בפרקים הבאים, וכך אנו למדים על גיבורים וגיבורי-משנה הקשורים כולם - במישורן עו בעקיפין - לחווי חיים של האנוסים באותה תקופה. אורית עוזיאל מקפידה בספרה על דיוק בתיאור התקופה, משרטטת את גיבוריה האילו הייתה עדה בהתרחשויות, ובכך מגרה את הקורא להזהרות עם היהודים בסתר שרשמו פרק הרואי בתולדות עמנו.

קטינקה, כתבה: אסיה מרגוליס, איורים: אבי כץ, בצבעים, הקה"מ 1991
46 עמ', מנוקד.

הסופרת עולה מברית המועצות, אך היא נמצאת בארץ כבר 20 שנה, וקשה כמובן לאפיין אותה כדולה חדשה. אסיה מרגוליס מספרת על לידה - קטינקה - קטיה, שחוריה מתכוונים לעלות לישראל. בינתיים היא מקדישה את הרהוריה של קטינה לתנאים חדשים בארץ ומשווה מדי פעם, בעיניה של קטינקה, מצב של"שם" ו"כאן".

הסופרת נותנת דעתה על הווי חברתי, מצב סוציאלי, מעבר של החורים ממקצוע למקצוע, קשיי שפה, ומאבק על השבתת המצב הכלכלי.

יש בספר הרבה אפיוזיות וחבל שאין להן סיום, כגון הסיפור על העלמות המחקים בפרק "הכתה", או ההסבר בפרק "אלקים זה דבר גדול בלב".

גם ההסבר של אנשים דתיים "אלקים זה דבר גדול שבלב" אינו סביר, אדם דתי אינו מתחמק ומסביר לפי השקפתו מהו אלקים, וגם קטיה אינה יורדת לסוף דעתם של האורחים מה זה אומר "אלקים זה דבר גדול שישנו בלב".

הסיפור מסתיים בהפי-אנד בפרק "לימור", ובצדק אומרת המורה: "נאחב אותך גם בשם קטינקה וגם בשם לימור".

החד דיגי-דיגי, כתבה: נעמי בן-גור, איורים: נורית צרפתי, הקה"מ 1991, 26 עמ'
משחק של גן-יה והחר.

הקלדה מתפכה לחר נחמד ואימה העמידה פנים שאין זו בתה אלא צמח פתאום החר. החר מואנש, היא משחקת, מלטפת, החר התבלבל, צחק, וכך העניקה לבתה רגשי אהבה, ושתיין נהנו מן המשחק.

איני יודע ממין השם גן-יה. יתכן שהמתחברת עברתה את השם הסלבי ג'ניה, והפכה לגן-יה, אך נראה שזה מאוד פרטנציוזי לקרוא לילד גן-יה.

האיורים של רות צרפתי עליזים וצבעוניים.

ליון קיפניס, מי שם פה לאלים? אייר: יעקב גוטרמן, הוצאת תמוז-מורן, 1991, 98 עמ', לא מנוקד.

בספר 3 סיפורים והספר נקרא "מי שם פה לאלים" על שם הסיפור הראשון בו: שנים הנוספים הם "טבעת קידושין" ולבדי לדרך לא אצאה".

שלושת הסיפורים הם התרחשויות שחלו בימי ילדותו ועדותו של ליון קיפניס. נאמן הכתיבה והתיאור אנו קוראים על הווי החיים באירופה המזרחית, בעירה נידחת ובכפרים סביבה. יש תיאור והאקלים החורפי, כאשר ה"שלג כבר ירד ממהומים, כיסה את רעפי הגגות... ועששית נפט תלויה על חוט-ברזל באמצע

התיקרה הפיצה אור צנוע".

בשלושת הסיפורים אנו מתוודעים לחווי חיים, שנראים היום בעיני צעירנו אקזוטיים, וקיפניס יודע לסתום בחן, משולב בהומור כיד הטובה עליו, בשילוב יידיש עסיסית. קיפניס מראה את גיבוריו, הקטנים והגדולים, בסגנון ריאליסטי

המשכנע את קוראיו: מאמנים לכל משפט שיצא מפרי עטו.

אנו קוראים ב"טבעת קידושין" על לידה בת החמש שמקבלת גט... אנו למדים על ליד בן שלוש-עשרה - הוא ליון קיפניס, שהולך לכפר מעיירתו ונעשה מורה ל-שמונה ילדים מגיל-שמונה ועד-17, והוא הילך, שהגיע למצוות מתמודד בתפקיד זה. והכל עטוף בתיאורים חיים המרחיבים את דעתנו.

בגב העטיפה נאמר: "החוויות וההתרחשויות שבספר מתוארות בידי אמן ותיק וצעיר כאחת, אשר על-אף תשעים וחמש שנותיו הוא זוכר אותם בחיות נפלאה של ילד מתפעם גם אמתו מתפעמים מסיפורים אלה".

אנו מודים, בתורה: אוריית עזריאל, אוריית: אפי פא, סיפורית פועלית, 1991, עמ' 120, לא מנוקד.

התורה "בן-אנוסים" מגלה את תוכנו של הספר.

הבור העלילה הוא ילד-נער-מבוגר בקדיקטוס, ובלישון חיבה בנטון, שגדל כאסופי. בכתב-כפיתים בספרד, ובמשך הזמן נתגלחה לו יחדותו. ואז הפליג לארץ חדשה. אמר כל יחדות ספרד ופורטוגל, אנו מתודעים לגיבורים שלכאורה הם נוצרים, אף לא ידעו מה מוצאם, ובתהליך העלילה נודע להם מוצאם וחייהם חיים שמור על סודם בתמונות רבים.

ספר כתוב בנוסח בלשני כבר כמק הראשון נכנס פרש בסתר, אל אחרת. תשובה לשאלה "מי שם?" אחיד. ועדיין אין אנו יודעים מי הפרש ומי אחיו. ורק "ח"כ אנו מגלים פרטים על הנפשות הפועלות.

ממתן שבסיפור בלשני נובד גם בפרקים הבאים. וכך אנו למדים על גיבורים גיבורי-משנה הקשורים כולם - במישור עו בעקופין - להווי חיים של האנוסים אורית עזריאל מקפידה בספרה על דיוק בתואר התקופה, שרטרטת את גיבוריה האילו הייתה עדה בהתרחשויות, ובכך מגלה את הקורא דהדחת עם היהודים בסתר שרשמו פרק הראוי בתולדות עמנו.

סיפור עולה מברית המועצות, אך היא נמצאת בארץ כבר 20 שנה, וקשה כמובן אפיין אותה כדולה חדשה.

סיסה מרגוליס מספרת על ילדה - קטינקה - קטיה, שהוריה מתכוונים לעלות לישראל. בניתיים היא מקדישה את ההוריה של קטינה לתנאים חדשים בארץ. גישות מדי פעם, בעיניה של קטינקה, מצב של"שם" ו"כא".

סופרת נותנת דעתה על הווי חברתי, מצב סוציאלי, מעבר של החורים ממקצוע מקצוע, קשיי שפה, ומאבק על השבתת המצב הכלכלי.

בספר הרבה אפיונות והבל שאין לתק סינים, כגון הסיפור על היעלמות מתחיים בפרק "הכתה", או החסבר בפרק "אלקים זה דבר גדול בלב

גם החסבר של אנשים דתיים "אלקים זה דבר גדול שבלב" אינו סביר, אדם דתי אינו מתחמק ומסביר לפי השקפתו מהו אלקים, וגם קטיה אינה יורדת לסוף דעתה של האורחים מה זה אומר "אלקים זה דבר גדול שישנו בלב". הסיפור מסתיים בתפי-אנד בפרק "לימור", ובצדק אומרת המורה: "נראה אותך גם בשם קטינקה וגם בשם לימור".

החך דיגי-דיגי, פתגם: נעמי בן-גור, אורים: נורית צופתי, הקה"מ 1991, עמ' 26, עמי. משחק של בן-יהודה.

הילדה נתפכה לחר נחמד ואימה העמידה פנים שאין זו בתה אלא צמת פתאים חר: החר מואנש, היא משחקת, מלטפת, החר התבלבל, צחק, וכך העניקה לבתה רגשי אהבה, ושתיהן נהנו מן המשחק.

אני יודע מניין השם בן-יהודה. יחפן שהמחברת עברתה את השם הסלבי גליה והפכה לבן-יהודה, אך נראה שזה מאוד פרטנציוזי לקרוא לילד בן-יהודה האורים של רות צרפתי עלילים וצבעונים.

ליון קיפניש, מי שם פה לאולם? אייך: יעקב גוסרמן, הוצאת תמוז-מודן, 1991, עמ' 98, לא מנוקד.

בספר 3 סיפורים והספר נקרא "מי שם פה לאלים" על שם הסיפור הראשון בו: שניים הנוספים הם "טבעת קידושין" ולבדי לדרך לא אצאה".

שלושת הסיפורים הם התרחשויות שחלו בימי ילדותו ונעורו של ליון קיפניש. לאמן הכתיבה והתיאור אנו קוראים על הווי החיים באירופה המזרחית, בעיירה ממוקמים, כושה את רעפי הגגות... ועשית נפט תלוייה על חוט-ברזל באמצע התקרה הפיצה אור צנוע".

בשלושת הסיפורים אנו מתודעים להווי חיים, שנראים היום בעיני צעירינו אקזוטיים, וקיפניש יודע לסתורם בחן, משולב בהומור כיד הטובה עליו, בשילוב יידיש עסיסית. קיפניש ט"ר: את גיבוריו, הקטנים והגדולים, בסגנון ריאליסטי המשכנע את קוראיו: זמאמנים לכל משפט שיצא מפרי עטו.

אנו קוראים ב"טבעת קידושין" על ילדה בת החמש שמקבלת גט... אנו למדים על ילד בן שלוש-עשרה - הוא ליון קיפניש, שהולך לכפר מניידתו ונעשה מורה ל-שמונה ילדים מגיל-שמונה ועד-17, והוא, הילד, שהגיע למצוות מתמודד בתפקיד זה והכל עטוף בתיאורים חיים המרחיבים את דעתנו.

גב העטיפה נאמר: "החוויות והחידושים שביספר מתוארות בידי אמן ותק ועצור נאחת, אשר על-אף תשעים וחמש שנותיו הוא זוכר אותם בחיות נפלאה של ילד מתפעם גם אנתנו מתפעמים מסיפורים אלה".

על ספרו של ג'ראלד דארל "הפיקניק ומהומות אחרות"

תרגום: איילה בלאנדד. ספריית מעריב 1989

מאת: ירדנה הדס ודינה דינאלי.
ג'ראלד דארל הוא סופרם של מסעות. שלא בגיבונו, הוא מתאר אותם עינו האוהבת משקיפה בסלחנות בהומור שנון מבלי לנקוט לכאורה כל הומוריסטית על אדם וחיו, על נופים עמדה משלו. על כן הוא חושף את ותופעות. "מדי ספר" הוא מצדף אותנו חולשותיהם הבסיסיות של כל לסיור ברחבי תבל ומשתף אותנו הסובבים אותו מבלי לחשוף את ב"מהומות" קטנות, שיוצר לו האדם עצמו. אין כאן כל מומנט וויזוי - לשם עניין ושעשוע. הפעם אנו לירי.
"יצאים" לשישה טיולים קצרים האת, לארי, הנרגו, החיפוכנוד בתברת בנימשפחתו של הסופר, והמפונק, החתן ג'וני (שהדולס הויס ירדיו או מי ממכריו. בשני שלו עומדת לרשותו לצורך תיקונים הסיפורים הראשונים "הפיקניק" בוסח "עשה זאת בעצמך" בלבד).
ו"הפלגת - הבכורה" יוצאת המשפחה האחות מרג'י ("המעונה הקדושה" המורחבת והמורכבת לשני טיולים: הסובלנית והסובלת והאם סוכנת האחד - לפקניק (במכונית) הטיולים המוצלחים "של המשפחה - הדולס-רויס של החתן ג'וני) והאחד - כולם מתוארים בלא כנס ובלו כל רצון להפלגת בכורה בספינה יוונית. את לתקן את מידותיהם על ידי המספר: המסעות יוזמת מכתבה ומתכנתת ייחודם של הסיפורים בכך למרות אס'המשפחה, שהיא דמות הרחוק הנצור ע"י החומר שהם הומוריסטית לעצמה. כלומר: כל מביאים את הקורא לידי הזהדהת כוונותיה הטובות מחטיאות את מלאה ע"י מביכותם של גיבוריהם. מטרתיה הכשרות ומובילות שהרי כל אחד מאתנו חווה "מהומות" למהומות (המשעשעות את המספר משלו בטיולים משפחתיים בעבר לרוגו והקורא בלבד). גורמי הטבע, הטבע הזמני נותר תמיד הזכרון המשעשע. האנושי ורזי המיכאניקה תמיד שני הסיפורים הבאים "חינד יוקרתי" "מתנבלים" לה.
האני המספר דארל עצמו, הוא האח מסעות אישיים של המספר. בשניהם הצעיר, המתבונן מן הצד, בחינת שלא מרצונו ולא טובתו הוא מעורב "Mr. SPECTATOR", בכל בעיניים שבינו לבניה. ב"חינד יוקרתי" הארועים, שבהם הוא נוטל חלק מערבת אותו ידידה לשעבר שפגש

באקרי בונציה בתסבוכת של "משולש רומאנטי" ב"הבלוק הזורע הויס" משפיע ספרו של האבלוק, המצוי ברשות דארל על חייהם הרומנטיים של אנשי צוות בית המלון שו באנגליה. רצונם של החדרנים (המנהל, פקידות הקבלה והמלצרים לכות במעט אושר בעזרת האבלוק וליישם תורתו בחייהם האישיים זורעה הרס - הרס שמח - בשגרת קיומם (ראה עמ' 112)
מטיב חשוב מאוד בכתביו של דארל לבד מאהבתו לחי באשר הוא - הוא חבתו לספרים, שהיא עזה, תושנית ועמוקה. דארל כותב שיר הלל לספר באשר הוא.
"שלוף החוצה את הספרים ותוכה שלכל אחד מהם יש ריח שונה. האחד מדיף לא רק ריח של אבק אלא גם של פיטריות. האחר ריח של חורשה סתוית. של פריחתם בשמש הלוהטת. או של אגוזים קלויים. אחדים מדיפים ריח חריף, לת של פחם בוער. יש שריחם - דבש..."
דארל קולט את הספר בכל חושיו: הוא רואה אותו, מריח אותו, ממשש אותו, ומאזין לאושת דפיו. "וכל זאת עוד בטרם בחנת את שמות הספרים" (עמוד 90). שני הסיפורים האחרונים, "איש משלך" ו"כנסה" הם מסעות אישיים של המספר לעולם המסתורין - אף בהם (כמו ב"הבלוק הזורע הרס") הגורם והמניע של העלילה הוא עד מהרה. הספר, כמחזות רבת אונים. האחד על דארל, ג'ראלד ראה: לקסיקון אופק לספרות ולחיים

ל ספרו של ג'ואלד דארל "הפיקניק"

מחזמות אחרות"

דגום: איילה בלאנדד. ספריית מעריב 1989

את: ירדנה מדי ודינה דניאלי.

אלד דארל הוא סופרם של מסעות. שלא ביסבתי, הוא מתאר אותם בהומור שנון מבלי לקפוץ למאורד כל עמדה משלו. על כן הוא חושף את מוריסטיות על אדם ותק על נופים חולשותיהם הבסיסיות של כל חזיר ברדלי תבל ומשחק אותנו הסובבים אותו מבלי לחשוף את עצמו. אין כאן כל מומנט וויזי - עם עניין ושעשוע. הפעם אני לרלי

"צאים" לשישה טיולים קצרים האת, לארץ, הרמן, ההיפוכונד חבדת בנימשפתו של הסופר והמפונק, החתן גוני (שהרולס רויס שלו עומדת לרשותו לצורך תיקונים מימינו או מי ממכרי, בשני סיפורים הראשונים "הפיקניק" בלבד), האחת מרגיזי "המעונה הקודשה", הפלגת - הבכורה "יוצאת המשפחה הסובלת והמוכרת לשני טיולים: סוכנת לפיקניק (במכונת) הטיולים המוצלחים " של המשפחה - רולס-רויס של החתן גוני) והאחר - כולל מתוארים בלא כעס ובלי כל רצון לתקן את מידותיהם על ידי המשפר.

הפלגת בכורה בספינה יוונית. את למרות ייחודם של הסיפורים בכד למרות מסעות יוצאת מפתיכה ומתכננת דמות שהיא זמת הסדומשפחה, ומחזיקתה, הריחוק הנמצר עליו החומור שחם ונותנת הטובות מחטאות את מלאה עי מבוכתם של גיבוריהם. הכשרות ומובלות שהרי כל אחד מאתנו חווה "מחומות" משלו בטיולים משפחתיים בעבר לרוב. דומני נותר תמיד חזרון המשועשע הקורא בלבד. גורמי הטבע, השבע מתמלך ומכאן רוי המוכאניקה תמיד שני הסיפורים הנאים "חינד יוקרת" ו"האבלוק הולע הרס", הם תיאור מתמלכים" לה.

האני המשפר דארל עצמו, הוא האח הצעיר המתבונן מן הצד, בחינת שלא מרצונו ולא בטובתו הוא מעורב בעניינים שבינו לבניה. "חינד לקרתי" Mr. SPECTATOR, בכל הפעם הזאורעים, שבהם הוא נוטל חלק מערכת אותו ידידה לשעבר שפשו

באקראי בונגיה בתסבוכת של "משולש רומאנטי". ב"הבלוק הזרוע הרס" משפיע ספרו של האבלוק, המצוי ברשות דארל על חייהם חרומנטיים של אנשי צוות בית המלון שו באנגליה. רצונם של החדרנים והמנהל, פקידות הקבלה והמלצרים לזכות במעט אושר בעזרת האבלוק וליישם תורתו בחייהם האישיים אורעה הרס - הרס שמת - בשיגרת קיומם (ראה עמ' 121) מוסיב חשוב מאוד בכתבי של דארל לכד מאחבתו לחי באשר הוא - הוא חיבתו לספרים, שהיא עזה, חושנית ועמוקה. דארל כותב שיר הלל לספר באשר הוא:

"שליף החוצה את הספרים, ותוכה שללך אחד מהם יש ריח שונת. האחד מדיק לא רק ריח של אבק אלא גם של פיסיות. האחד ריח של חורשה סמוית. של פריחתם בשמש הלוהטת. או של אגוזים קלויים מדיפים ריח חריף. לך של פחם בוער... יש שריחים - רכש..."

דארל קולט את הספר בכל חושיו: הוא רואה אותו, מריח אותו, ממשש אותו, ומאזין לאישות דפניו. "וכל זאת עור בטרם בנת את שנות הספרים" (עמוד 90). שני הסיפורים האחרונים, "איש משליך" ו"כניסה" הם מסעות אישיים של המשפר לעולם המסתורי - אף בהם (כמו ב"הבלוק הזרוע הרס") חנום והמניע של העלילה הוא חספר, כמחאות רבת אונים. האחד

הראויה לשבח. אני תקווה שקריאת הספר תהיה לברי הנעורים בבחינת פיקניק נמלא ש"מחזמות" מתונות ואינן נשכחות עד מותי.

על דארל לנאלק רחוק לקסיקון אופק למסות ימים.

כל כולו על יד המתבשר על פרוז הוריו המגלה שבעצם, הנ"ל קורה גם למקצת מחבריו. הלשון הקולחת בהירה. תעלילה פשוטה אך יש לספרה בהמשך אחד מתחילתה ועד סיומה. בתנאי שתהא שיחה בעקבות הספר.

שוע הפרוע

כתב ואייר: היינריך הוממן, נוסח עברי: א.אמפ, הוצ. זמורה-ביתן 1991.
עוצוב אלבומי (כריכה קשה) מקביל בצורתו וצבעיו ל"מקס ומורץ" שיצא לאור, באותה הוצאה, אשתקד.

לנו, המבוגרים הספר מוכר. יש - והוא חביב עליהם ויש - כולו כידוע, קצב חריזה ומשחק. נושאי ונושאים, בשי-מזל פרועים לשמצה וכו' וכו'. הספר משעשע וקל לקלוט ע"פ. יחד עם זאת, נראה לי שיש להביאו אך ורק בפני ילדים המסוגלים לעכל, להבין (ולכן גם להנות) הן את ההומור והן שהספר דמויותיו אינו "ספר רעיונות טובים" למעשי תעלולים, לשמחה לאיד וכו'.

זה קרה בקיבוץ

אנתולוגיה, איורים: יעקב גוטרמן, הוצ. ס' פועלים 1990.
למינו אוצר בלום של 30 סיפורים, פרי יצירתם של מיטב מספרי הקיבוץ. גם על "קיבוץ של פעם" וגם על "קיבוץ של היום".

הספר טוב לקריאה עצמית לקוראים רחבי בנקודות (מכתה ג' +) אוסף מצוין לשיעור קריאה" בכל עת ובכל מקום. טוב גם "לחקוי" (מספורי חברים על ארועים דומים וכו') טוב גם לעבודות אישיות ולנושא "ישובנו" ו"הקלי" ו"הקליבוץ" טוב לילדים מחוץ לקיבוץ - כסיפורי הכירות עם..

פרידה מקורדובה

כתב: דורית אורוג, איורים: אפר כ"ץ, הוצ. מידע זלמן שזר 1991.

כריכה קשה על זכר עמ' סיפור שהוא גם דומן הסטורי.
לכאורה, עוד ספור על אנוסי ספרד המצליחים להמלט לארצות השפלה ולחפש לא בלי הרפתקאות. לכאורה עוד ספור מאותם ימים שגיבורו הוא נער החלטי, אמין, מאד רגיש, נאמן ו-אמן. אך, כמו במרבית ספריה של דורית אורוג, בהם עלילת הספור מרתקת, הדמויות חיות, אמינות ומאד אנושיות - זהו גם ספורו של נער, המוכן לבוא עד עימות כדי להגשים ולממש את עצמו. "פרידה מקורדובה" הוא גם פרידה מילדות ועבר, וגם ספור אחבה ומסירות לאם, למשפחה, לעדה ולעם. ספור תעוזה ואומץ, שבו מתגלית נדיבות לב האדם, גם במקום שלא צמית לה כולל, כנקודות אור בעולם חשוך ואכזרי מאד.הרומן, כולו מתח - ובסופו מתגלה לנו תעלומה המלווה אותנו לארכו של הספור כולו.

ספרים הם ידידים

מאת דות גיז - 197-197
על כדור אחד בלבד

כתב: דדור גיז, איורים: נעמה גולומב, הוצ. מודן 1991
סיפור מסוגת (ז'אנר) "העץ הנדיב" שה"שלקט" ועוד, כאשר האזור והכתוב (כשאנו מנוקד) שזורים אלה באלה, ובספרנו מעלים במשפטים קצרים וברשים בעית האדם המחפש משמעות, מימוש ואושר.

ככל הספרים מהסוגה הנ"ל, ניתן לקראו ולהבינו ברבדים שונים (ולכן הוא גם לגלים שונים). אני מנסה להמר כי תאהבנה אותו במיוחד בנות העוורים ו... סבתות! אך בהחלט גם לצעירים יותר, בתנאי כמובן, שישוחחו עליו וינסו מתוך "הרמז" להגיע אל הפשט. כדאי!

ילד בערף

כתב: חגית בנימין, איורים: נעמה בנימין, הוצ. דומינו בע"מ תשנ"א 1991
את חגית בנימין כסופרת ומשוררת לילדים ודאי שאנו כבר פטורים מלהציג גם הפעם כתיבתה, נושאי ונושאי ספרנו, בסגנונה הקולח, הקצבי ובלשונה המאד-מאד, עדכנית. הספר - שכולו שירים וחרוזי אמירה, הנם כשירי בלטו אושר של ילד לחוויות יומיומיות טריטוריאליות ולעונות השנה וחגיגה. מרענן מקורי. האיורים פסטליים מתאימים לסגנון ולתכניו.

הספר, כספר, "מעצב". אין בו לא תוכן ענינים (למענם מנתי את השירים: - 34 במספרו) למה עושים לנו את זה?!

תיק הצירים של אבא

כתב: מרים חת, צירים: יעקב עברי, עיצוב ודיושום: דני עברי, הוצ. ס' פועלים 1991
חוליה נוספת בשרשרת ספריה של מרות "חגיגה" לקטנים. הספר הוא גם ספר זכרון ליעקב עברי ז"ל, בנה של מרות, הזכור לנו מצוירו ואוירו לספרה "חמעה של סבתא" שטבע לפני למעלה משנה במעמקי ים-סוף. בספר 8 שירים קצרים ומאויירים בשנים-עשרה ציורים יפהפיים, מעולמו המוכר ותחום התענינותו של ילד רגיש ומתבונן.

בספר נפגש הילד עם זמיר, סרטן, נמלה, פרת משה-רבעו ועוד. חוד חוויה מעמיקה.

אבא ואמא של טל נפרדים

כתב: שולה מודן, איירה: אורנה איל, הוצ. מודן 1991
ספר - ספור מציאותי, כריכה קשה, 32 עמ' ללא מספור, אותיות גדולות ומנוקדות (לכן מתאים גם לראשית קריאה לסיפור - לא לפני גיל 5)

כל כולו על יד המתבשר על פרוד חוריו המגלה שבעם, הנ"ל קורד גם למקצת מחבריו. הלשון הקולחת בהירה. העלילה פשוטה אך יש לספרה בהמשך אחד מתחלתה ועד סיומה. בתנאי שהיא שוחה בעקבות הספור.

שוע הפרוע

כתב ואייר: היינריך הפמן, נוסע עברי. א.א.פ. חוג זמורה-ציתן 1991.
עיצוב אלבונני (כריכה קשה) מקביל בצורתו וצבעיו ל"מקס ומרטי" שיצא לאור, באותה חוצאה, אשתקד.
לני המבוגרים הספר מוכר. יש - והוא הבנ עליהם ויש - כולו כידוע, קצב הריזה ומשחק. נושאי ונושאי, בשי-מזל פרועים לשמעה וכו' וכו'. הספר משעשע וקל לזקלים ע"פ. יחד עם זאת, נראה לי שיש להביאו אך ורק בפני ילדים המסוגלים לעכל להבינו (ולכן גם להנות) הן את ההומור והן שהספר דמיונותיו אינו "ספר לעיונות טובים" למעשי תעלולים, לשמחה לאיד וכו'.

זך קרה בקיבוץ

אנתולוגיה, איורים: יעקב גוטנרמן, חוג ש' פועלים 1990.
לפנינו אוצר בלום של 30 סיפורים, פרי יצירתם של מיטב מספרי הקיבוץ. גם על "קיבוץ של פעם" וגם על "קיבוץ של היום".
הספר טוב לקריאה עצמית לקוראים רחוי בנקודות (מנתח ג') אוסף מעין "ישעת קריאה" בכל עת ובכל מקום. טוב גם "לחקוי" (מספרי חברים על ארועים דומים וכו') טוב גם לעבודות אישיות ולנושא "ישבנו" ו"חגל" ו"חגיגות" טוב לילדים מוחץ לקיבוץ - כסיפורי הכרות עם...

מרידה מקורד צב

כתבה: זורית אורג, איורים: אפרת פ"י, חוג מרפז זלמן שזר 1991.
כריכה קשה על גבי עמל סיפור שחוג גם רומן הסטורי.
לפארה, עוד ספור על אנסי ספרד המעלחים להמלט לארצות השפלה ולהפש לא בלי הרפתקאות. לכאורה עוד ספור מאותם נמים שגיבורו הוא נער החלטי אמלי מאד רגיש, נאמן ו- אמן, אך, כמו במרבית ספריה של זורית אורג, בהם עלולת הספור להתקוות, הדמיונית חיות. אמנות ומאד אנושית - זהו גם ספורו של עיר. המוכן לכוא עד עימות כדי להגשים ולמש את עצמו. "פרידה מקורד צב" - הוא גם פרידה מילדות ועבר, וגם ספור אהבה ומסירות לאם, למשפחה, לנערה ולעם ספור תעוזה ואומץ, שב מתגלית נדיבות לב האדם, גם במקום שלא צפית לה כלל בנקודות אור בעולם חשוך ואכזרי מאד.החומן כולו מתח - ובסופו מוגלה לנו תעלומה המלווח אותנו לארכו של הספור כולו.

אמרים הם יצירות

זאת רות גולדמן 1991-1991
זאת דוד זי, איורים: נעמה גולדמן, חוג מורדן 1991

זאת: סיפור מסוגת (זאמן) "העץ הנדיב" ש"שלקטי" ועוד, כאשר האיור והכתב כשאינו מנוקד) שזורים אלה באלה ובספרנו מעלים במשפטים קצרים וברשים שבעת האדם המתחש משמעות, מימוש ואושר.

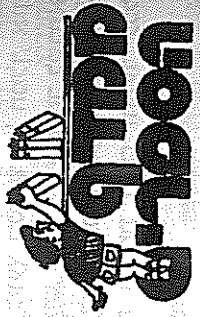
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי

זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי

תיק הצירים של אצא

זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי
זאת: רומן" להגיע אל הפסח, כדאי

לכתוב נמוכות

עשרים סיפורים שנונים, חכמים, ולא חינוכיים על דנה שיש לה נקודת מבט מוזרה על העולם ועל המשפחה שלה בפרט, התרגום התאים את הספר לילדים בארץ באופן מאוד אמין והתוצאה - ספר לזיכרון הנמוכות. הרמה מאוד גבוהה, הסיפורים הם מחיי היום-יום, השפה פשוטה ומדויקת, וכל הזמן קורים דברים מצחיקים.

לפעמים בגשם השירים מסודרים בשני פרקים. בפרק א' נושאי לפעמים בלב, השירים הם נושאים המעסיקים ילדים בחיי כתבה: שלומית כחן - היום-יום, ובפרק ב' שירים בנושאים על קוסמים, אסיף, צירה: הלה מפלצות, ועוד. חבקין, כתר, 1990, 81 שירים כתובים בחריזה ובמשקל והם חכמים.

מעשה שהיה חשיבותם של הרמזור וכללי חציית הכביש מועלים במעבר חצייה, בדרך סיפורית, שתעניין את הקוראים הצעירים. ארו כבר גדול, ויכול ללכת לבית-הספר לבדו. אם ייעור ברמזור ובעיקר ברוקי - הוא האות הירוק למעבד ציירה: אורה אייל, בטוח. ירוק איננו מוכי בחשיבותו ובערכו עד שהוא עוזר לארו לעבור את הכביש. ומאז הם חברים. ציורה של אורה אייל משלימים את הספור החביב.

לפינוניות של הקובץ מכלל שמונה-עשר ספורים, חוזיים עתיקים מאד, הידועים בשם סיפורי ג'אטקס. על הקוף שסידר את

יאמן כי יסופר
כתב: עמואל בן-גורדון, (עריכה ומתיחה צבונן) איורים: דנה דניאל, חצי "דביד" 1991.

291 עמ' (מנוקדים באות בינונית) 160 ספורי מעשיות עמים ומשלים (רובם מורחבים) אוצר בלום של חכמת זורות ועמים.

כל סיפור וסיפור בפני עצמו, עליה המתפתחת בד"כ לסיזמות של הפתעה, עקף וחכמה. הספר חנו "תגינה" אמיתית לאוהבי סוגה זאת, על אף שהלשון מבט ראשון נראית קשה, (ולא היא) בבספרנו ניתן למצוא מנוון עשיר של הבעת הגיגי נפש אנושיים (ועל - עמים ומקומם) ושילוב אומנותי במרקם עליילתי שבין תחושות הנפש למחשבות מעשיות שבדרך "שוברות" גבולות בין אדם לאדם.

מן הנגאן עד לפינג'אן
כתבה: תקוה שריג, עיצוב שערי: אדאלה, הוצ. ירון גולן 1991.

73 ספורים ב 179 עמ' (ללא ניקוד) כרוכים בכריכה רכה. כל אלה, שזורים כמחרוזת, בסגנונה הבהיר והמדויק של תקוה שריג - וכל כולם מספוריה של "ההנהגה" מימי הנגאן (הוא האקדח הרוסי שלאחר מלחמת הע"ה) ועד לפינג'אן שסיביו נרקמו מספורי הפלמ"ח, הזכור לטוב.

זה קרה באמת/לאה שנער
מאת דבורה שומרון/ספרנית

הסופרת לאה שנער היתה מורה שנים רבות, ארגנה "שעת ספור" ובמסגרת זאת סיפרה סיפורים מפרי עטה.

במשך הזמן נאספו תחת ידה סיפורים ושירים רבים אותם כינסה לספר המתאים לילדי הגן ולכיתות נמוכות. דומה שהסיפורים באסופה מתקבלים על דעתו של הקורא הצעיר, מובנים לו ביותר, מכאן שם הספר "זה קרה באמת". נמצאים בו כ-40 סיפורים ושירים העוסקים בכל מה שמעניין את הילד. כלבים וחתולים, אבא ואמא, אחים ואחיות, סבא וסבתא, תיגם ושמות, ממתקים ועוגות ועדיין לא מניתי הכל. הדברים מסופרים בהומור, מוגשים בחן ובאהבה רבה. אין המחברת נרתעת מלספר על מקרים עצובים כמו: מות האחות הקטנה שטרם נולדה, או מחלתו של חתלתול... כן היא מספרת על דן שנשאר בגן...

לילדים גדולים יותר יש באסופה זו סיפורים על מאורעות השואה, וגבורת מעפילים. כל אלה לפי יכולת הבנתו של הילד. גם מוסר-השכל לא נעדר, ועל כך מעידה לאה שנער בגלוי באחד הסיפורים: "יש מוסר השכל בסיפור קטן זה, אבל מהו הגידו אתם!"

מנוקד ומאויר.

לפרטות נמזרות

עשרים סיפורים שנונים, חכמים, ולא חינוכיים על דנה שיש לה נקודת מבט מוזרה על העולם ועל המשפחה שלה במרט, התרגום התאים את הספר לילדים בארץ באופן מאוד אמין והתוצאה - ספר לכיתות הנמוכות חרמה מאוד נבונה, חספורים הם מחלי חיונים-ים, השפה פשוטה ומדויקת, וכל הזמן קורים דברים מעורקים.

לפעמים בגשם
 לפעמים בגשם, כתבה: קריסטין בויק, תרגום: אסתר טיכו, ציורים: נקובא רדנה ויגור, עם-עובד, 70 עמ'
 חשורים מסודרים בשני פרקים. בפרק א' נשאי חשורים הם נושאים המעסיקים ילדים בחיי חיונים-ים, ובפרק ב' שורים בנושאים על קוסמים, מפלצות ועוד.
 חשורים כתובים בהרזיה ובמשקל והם חכמים.

מעשה שהיה
 במעשה חצייה, כתבה: נירה הראל, ציירה: אורה איל, 1991.
 חשיבותם של הרמזור וכללי חציית הכביש מועלים בדרך סיפורית, שתעניין את הקוראים הצעירים. ארו כבר גדול, וסול ללכת לבית-הספר לבד. אם יעזר ברמזור ובעיקר בירוקי - הוא האות הירוק למעבר בטוח. ירוק איננו מפלי בחשיבותו ובערכו עד שהוא עוזר לארו לעבור את הכביש. ומאז הם חברים. ציוריה של אורה אייל משלימים את הספור החגיגי.

הפיל המלך
 של הלפר של הקובץ מביל שמונה-עשר ספורים חרדים עתיקים מאד, הודעים בשם סיפורי ג'אסקם. על הקוף שסדר את

ממנו פי יסופר
 ב: עמנואל בן-מריון, (עריכה ומתחה צבמו) אורנים: דנה דניאל, חוג 1991.

רחהבים) אור בלום של חכמת דורות ועמים. סיפור וסיפור במני עצמו, עלילה המתפתחת בד"כ לסיזמת של הפתעה, עקב כמות. הספר חנו "חגיגה" אמיתית לאוהבי סינה זאת, על אף שתלשון במבט ששון נראית קשה (ולא היא), בבספרנו ניתן למצוא מנון עשיר של הבעת חגיגי ש ש אנשיים (ועל - עמים ומקומם) ושילוב אומנותי במרקם עלילתי שבין חושיות הנפש למחשבות מעשיות שבדרכן "שוברות" גבולות בין אדם לאדם.

ון הנגאן עד לפענא'אן
 תתבה: תקוה שרגי, עיצוב שעל: אדאלה, חוג. ידיו גוילן 1991.
 ספורים ב 197 עמ' (ללא נקוד) כרוכים בכריכה רכה. כל אלה, שזורים בהמנה הבחיר המדויק של תקוה שרגי - וכל כולם מספוריה של "החגיגה" מנגי הנגאן (הוא האקדת הרוסי שלאלח מלחה"ע חת) ועד לפענא'אן סביבו נרקמו מספורי הפלמ"ח, הזכור לטוב.

קרה באמת/לאה שער

גאת 1979 שזומרה/ספרנית
 במשך הזמן נאספו תחת ידה סיפורים ושירים רבים אותם כינסה לספר המתמאים לילדי הגן ולכיתות נמוכות. דומה שהסיפורים באסופה מתקבלים על "עתי של הקורא הצעיר, מובנים לו ביותר, מכאן שם הספר "זה קרה באמת".

המציאים בו כ-40 סיפורים ושירים העוסקים בכל מה שמעניין את הילד כלבים חתולים, אבא ואמא, אחים ואחיות, סבא וסבתא, חגים ושמות, ממתקים "עונות ועדיין לא מנתי הכל. הדברים מסופרים בהומור, מוגשים בתו ובאהבה רבה. אין המחברת נרתעת מלספר על מקרים עוצבים כמו: מות האחות הקטנה ששטרה נולדה, או מחלתו של חתלתול... כן היא מספרת על דן שנשאר בגן... לילדים גדולים יותר יש באסופה זו סיפורים על מאורעות השואה, ונברת מעפילים. כל אלה לפי יכולת הבנתו של הילד. גם מוסר-השכל לא נעדר, ועל כך מעידה לאה שער בגלי באחד הסיפורים: "יש מוסר השכל בסיפור קטן זה, אבל מהו חגידו אתם?"

מנקד ומאויר.

הפילים הזקנים.
 חי הקרנפים דומים מאוד (עפי' הספר) לחיילי הילדים
 הפתורניות לתעלומות קצת מאכזבים, אין בספר
 מקוריות, הומור או מתח במידה שהופכת אותו למענין.

תנו ילד בן תשע וכותב יומן על המלחמה במפרץ. הספר
 כתוב היטב אבל נראה שהמלחמה כבר נשתכחה
 בתודעת הילדים וחורים ולכן הוא אולי כבר לא
 רלבנטי. היומן שודר בקול ישראל בתוכנית "בראש
 צעיר".

קלאסיקה מעובדת - העיבוד שינה את סדר הארועים
 בטקסט לסדר כרונולוגי, כדי לחקל על הקורא ממיון
 שמדובר כאן בנתח מן הקאנון התרבותי - המערבי, זהו
 ספר חשוב מאוד שעשוי לקרב את הקוראים למקור.
 התרגום קולח, השפה גבוהה.

ביננויות - גבוהות

שמונה סיפורים על יצורים מזרים בעמק המומינים,
 שיר האביב; פנפקין הנוד מסנה לחבר שיר, "סיפור
 זוועה", על דמויותיו הפרועים של מוסיפי פיליפובק.
 "אחרון הדרקונים", ממונטרול מוצא דרקון קטן, המיוול
 שאהב שקט, המיוול מנסה לצאת למלאות, "מעשה
 בילדה בלתי נראית", על ילדה בישינית והתגברות על
 הבישנות. יסודם של המנטפים מומינאבא יוצא למסע,
 "סדרין" פניץ מוסר את הצעצוע האהוב (סדרין)
 ומתחרט. סיפוריה של טובה ינסון הם קלאסיקה
 בתחום ספרות הילדים.

התנין האכזר ומה קרה ליועץ הטיפש של המלך, איך
 התגבר הנסיך על שד המים, הפיל הטוב שעזר לסבתא
 ומדוע הינשוף לא נבחר להיות למלך העופות ועוד. יש
 בסיפורים אלה הרבה חוכמת חיים והומור לכל
 הגילים.

בספר מאגדות אלף לילה ולילה אותן עיבדה הסופרת
 האגדה הראשונה מציגה את סיפור המסגרת של
 סיפורי אלף לילה ולילה - אגדת המלכה שחרז. שאר
 האגדות (מלבד מחצית השקר) מתמצלות לעלילות
 מספר ולכן מצוין בכותרת כי בספר עוד ששה-עשר
 סיפורים - למעשה יש בו חמש אגדות מלבד המלכה
 שחרז - סיפור הדין, מחצית השקר, סנדל הספן, הכליף
 הגדול הרוח אלרשיד אלדן ומנורת הקסם.

נושא הספר הוא ההתמודדות של יערה עם מחלתה של
 אמה. המיוחד בספר הוא שווהי מחלת נפש.
 ההתמודדות עם הנושא נעשית ברגישות והיא חשובה
 כשלעצמה, אבל חבל שהמסותרין סביב המתרחש
 בסיפור גדול מדי ולא מערער את הטאבו נושא מחלות
 הנפש.

שירים הומוריסטיים על הז'רד שבה רואים הכלבים את
 העולם. חלק מהשירים כתובים מנקודת מבט של
 הכלב בן, חלקם מנקודת מבטה של הכלבה שלי, חלקם
 מנקודת מבטו של הילד השכן, וחלקם מנקודת מבטו
 של נתן. השירים חרוזים ושקולים, ויש בהם התייחסות
 לבעיות חשובות ולא חשובות בחיים, ותשומת לב לשפה,
 נחמה, משעשע וברמה גבוהה.

אמא מספרת לרן, שאינו מאמין בקיומם של קרנפים
 סיפורים על דינו הקרנף וחברתו הסודית, רינו עוסק
 בתעלומות כגון: מה עושות הצפורים הלבות שעוקבות
 אחרי אמא שלי, לאן נעלם האדם הקדמון, איפה מתים

סיפורים מארץ חרזי (סיפורים מארץ חרזי)
 מאנגלית: מנחם רגב,
 אייר: אילאנג, הוצאת
 קסת, 1989, 77 עמ'
 מנוקד.

אלדן ומנורת הקסמים,
 ועוד ששה עשר
 סיפורים, כתב: אמבל
 ויליאמס-אליס, תרגום:
 צבי ארד, ציורים:
 פאולין דיאנה בינס,
 מתברות לספרות 1988,
 144 עמ' מנוקד.

קשה להזיג קקטוס,
 כתבה: חוה חבושי,
 ציירה: כריסטינה
 קדמון, מעריב 1991,
 70 עמ' מנוקד.

שירים על צלל
 וצללה,
 כתב: נתן זך, צייר:
 גרשון קניספל,
 הקיבוץ המאוחד, 38
 עמ' מנוקד.

דינו והאגודה
 הסיודית,
 כתבה: שושנה יובל,

צילי: דני קרמן, הפילים הזקנים.

הקליבוי: המאוחד, חיי הקרנפים דומים מאוד (עפ"י הספר) לחזוי הילדים

1991, 96 עמ' מנוקד. הפתרונות לתעלומות קצת מאכזבים, אין בספר מקוריות, הומור או מתח במידה שתופסת אותו למעניין.

יומן מצ' החוד האסוף, חנן ליד בן תשע וכותב יומן על המלחמה במפרץ. הספר כתובת: רעיד הריק, חנינו היטב אבל נראה שהמלחמה כבר נשתכחה

צילי: מושיק לין בתודעת הילדים והחורים ולכן הוא אולי כבר לא ספרית פועלים, 1991, רלבנטי. הזמן שורד בקול ישראל בתוכנית "בראש 6 עמ' לא מנוקד. צעיר".

אליאדה ואייזיאה, קלאסיקה מעובדת - העיבוד שינה את סדר הארועים

כתב: חורבנים (מעובד בטקסט לסדר כרונולוגי, כדי לחקל על הקורא מפיון עליו ורור וטיון, שמדובר כאן במחן מן הקאנון התרבותי - המערב, וזו תרגום: אנדה אמיר - ספר חשוב מאוד שעשוי לקרב את הקוראים למקור.

פיקרפלד, סטימצקי התרגום קולח, השפה גבוהה

1988, 96 עמ'. פיקרפלד, סטימצקי התרגום קולח, השפה גבוהה

ביננו - גבורות

סיפורי משפחת החיות שלונה סיפורים על יעורים מוזרים בעמק המונמיים, המוזרות.

כתבת: טובה ניסון, אוני, על דמויותיו הפרועים של מוספי פיליפונק. תרגום: ויואן ברסקי, "אחרון הדרקונים", ממונטרול מוצא דרקון קטן המייל

צילי: רישומים: שאהב שקט, המייל מנסה לצאת לגמלאות, "מעשה שלטבה ניסון, חדר, בילדה בלתי נראית", על ילדה בישיבת והתגברות על

1988, 150 עמ' מנוקד. הבישנות. יסודם של המנטפים מומינאנא יוצא למסע, "סדר" פניץ מוסר את הצעצוע האהוב (סדרן) ומתחרט. סיפורית של טובה ניסון הם קלאסיקה

בתחום ספרות הילדים.

התנין האכזר ומה קרה לנוע הטיפש של המלך, איד חתוב הנסיד על שד המים, הפיל הטוב שעור לסבתא

ומדוע חנישוף לא נבחר לחיות למלך העופות ועוד. יש ביספורי-יעים אלה הרבה חוכמת חיים והומור לכל הגילים.

בספר מאגדות אלף לילה ולילה אותן עיבדה הסופרת האגדה הראשונה מצגה את סיפור המסגרת של

סיפורי אלף לילה ולילה - אגדת המלכה שהודד. שאר האגדות (מלבד מתצית השקין) מתפעלות לעלילות

מספר ולכן מצוין בכותרת כי בספר עוד ששה-עשר סיפורים - למעשה יש בו חמש אגדות מלבד המלכה

שהודד - סיפור הדון, מתצית השקין, סנבד הספן, הכלוף הגדול חרין אלרשיד אלדן ומנורת הקסם.

נושא הספר הוא ההתמודדות של יערה עם מחלתה של

אמה. המיוחד בספר הוא שיוחזי מחלת נפש. התמודדות עם הנושא נעשית ברגישות והיא חשובה

כשעלצמה, אבל הכל שהמסתורין סביב המתרחש בסיפור גדול מדי ולא מערער את הטאבו נושא מחלות

הנפש.

שירים הומוריסטים על הז'רד שבה רואים הכלבים את העולם, חלק מהשירים כתובים מנקודת המבט של

הכלב כן, חלקם מנקודת מבטה של הכלבה שלי, חלקם מנקודת מבטו של הילד השכן, וחלקם מנקודת מבטו

של נתן. השירים חרוזים ושקולים, ויש בהם התייחסות לבעיות חשובות ולא חשובות בחיים, והשומת לב לשפה נחמד, משעשע וברמת גבוהה.

אמא מספרת לרן, שאינו מאמין בקיומם של קרנפים

סיפורים על רינו הקרנף והבורתו הסודית, רינו עוסק בתעלומות כגון: מה עושות הציפורים הלבנות שעוקבות אחרי אמא שלי, לאן נעלם האדם הקדמון, איפה מתים

משוט בעולמנו

מעשה בנוצה

מאת יפרח חביב

מה זה?
זוה הכל?
ועל זה... הרי זו... בסך הכל... נוצה...
נוצה קטנה...
אכן - לכאורה - נוצה, אך אתם רואים
לעניים ואני - ללבב...
בודאי יש מאחריה סיפור.
סיפור! רומן!
טוב, אל תמותח ספר, ואני שב ומספר
סיפור - "הנוצה" -
במסגרת פעילותי - כפנסיונר מתנדב,
בספרייה בכדורי ותחביבי - סופר
לילדים, אני מבקך בכיתות שונות,
כאשר המחנכות מזמינות אותי אליהן.
הפגישות - האהובות עלי ביותר הן עם
ילדים מכתה - א'.

תום - טללי לירות זך עולם קסום;
משק כנפי זמיון וחלום... והלא עמם -
אכניף - כנף
אמריא: אדאה אל-על! אלי שחקים
ורום

וכבר גיבשתי לך במשך השנים, דגם
של מיפגש עם תלמידי כותה א';
אני פותח ומספר, בקצרה, כיצד
התחלתי לחיות סופר, כבר בכתה א';
אח"כ מספר (ולא קורא) בעל-פה
סיפור מסיפוריך, ולזו - שדרת

מפלומתה, לבנה כמשי, רכה
ומניה וביה אני מפליג על כנפי זמיוני
שלי, ומתבר סיפור. באחד ממפגשי
האחרונים, עם כיתה א' אחת, ביסודי
כדור, סיפרה לכיתה בת אחת, חלום
ביעותים על צפרים שחורות,
שמתקפות את ביתם; היצ'וק -
בצפרים" שלו - ינוקא ליד חלומה;
משסיימה השתי, כי עליזי סיפור
נרחב - אפיג סיטויה.

או אז סיפרתי על מלכת הציפורים
הטובות, הלבנות, שנטלה ציפור
לארמונה, ונתנה לה נוצת פלאים
מפלומתה, לבנה כמשי, רכה

יש סופרים פוטנציאליים - ללא
מרכאות - שמספרים סיפורים
שלמים ומגובשים; יש שמספרים
אירוע שקרה; יש שמספרים
בצל-אירוע ואני - קולט, עד אשר
זהו זה! אני מוחא כף למאן דחוא -
מה שסיפרת, גרעין הוא שזרעת בשדה
הזמיון שלי. הנה - השקית אותו, והוא
נובט, עולה, ו-נוצר סיפור.

המפגש: "כתיבת" סיפור משותפת
בעל-פה - וכיצד נעשה הדבר?
אומר אני לילדים: ספרו לי חוויות,
חלומות, מחשבות, סיפורים, דברים
שקרו לכם - מה שתרוצו; והם -
מספרים.

המפגש: "כתיבת" סיפור משותפת
בעל-פה - וכיצד נעשה הדבר?
אומר אני לילדים: ספרו לי חוויות,
חלומות, מחשבות, סיפורים, דברים
שקרו לכם - מה שתרוצו; והם -
מספרים.

המפגש: "כתיבת" סיפור משותפת
בעל-פה - וכיצד נעשה הדבר?
אומר אני לילדים: ספרו לי חוויות,
חלומות, מחשבות, סיפורים, דברים
שקרו לכם - מה שתרוצו; והם -
מספרים.

ד. אמרה לי, שיש לה מכתב בשבילך,
הילדה מעטפה מאורכת ומלטה...
מתחתיה, והנה גליון מקופל:
ובגליון נוצה קטנה, לא תואר ולא חדר
המפתחות - נתעופפה גם נוצת
הפלאים... וכאן - עזרת?
הי... מה?
איפה הנוצה? - אזעקת כל הכיתה.
ואני מזמזם בדממה, עובר ביניהם,
פיזז... הנה; הנה... מתעופפת... ו...הופס

נוחתני
איפה?
כאן!
איפה "כאן"!
בחדר של כדורי?
אפשר למצוא אותה?
אם תחפשו, ותרצו, ותאמינו בלב -
תוכלו למצוא...
קח מה זה?

הערות, מעמוד 37, למאמרה של ד"ר לחובב
1. אגלה, גייס. עמק הארזים, 1850. תרגם ועובד מספר פעמים לעברית: א"ש פרידברג, ורשה
1876. האנסיקופ, עיבד ש"ש קנטורוביץ, ורשה 1923. פוחה של אמונה, תרגם משה שנפלה, 1970.
2. חגרי, הנרי רייד. בת מונטססומה, 1983. תרגמו לעברית: מ"ו וולפובסקי, 1935; דליה למדני, 1975.
רשימה נוספת על נושא זה ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת 69, תשרי תשנ"ב, עמ' 41.
3. אורגן, דורית, הנער מסיביליה, מרכז זלמן שזר, 1994, 151 עמ'. זכה במדס זאב לשנת תשמ"ז.
ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת כ"א, אור תשמ"ז, עמ' 37-35, וחוברת 69, תשרי תשל"ב "הנער
מסיביליה - המשך", עמ' 42-45.

4. אורגן, דורית. מידה אחידה מקורוזבה, מרכז זלמן שזר, 1991, 231 עמ'.
5. הערך "אניקוויזיציה", אנציקלופדיה עברית כרך ב', עמ' 984-988.
6. בתגורה זו חסה הפירוש המילולי בלאטינית *acquisitio*, מירוש: חקירה. מטרת בית הדין
היתה "חקירת המינות" (ראה הערך באנציקלופדיה העברית, לעיל הערה 5).

סתם נוצה, כביכול, מתצר כדורי...
אך - בלבי אמרת:
"סתם נוצה! אצרו! כי טובה נוצה אז
מפנינים וכל הפצים לא ישוו בה!"
עיתוי ליד. בשיר; כתבה לי מכתב
תשובה - ושוב עיתוי לה - ונוצת
הפלאים נובטת ונובטת - וידידות
מפלא, בין ילדה בת 7 - לבין סופר
בתחילת עשורו השביעי - נובטת

הערות, מעמוד 37, למאמרה של ד"ר לחובב
1. אגלה, גייס. עמק הארזים, 1850. תרגם ועובד מספר פעמים לעברית: א"ש פרידברג, ורשה
1876. האנסיקופ, עיבד ש"ש קנטורוביץ, ורשה 1923. פוחה של אמונה, תרגם משה שנפלה, 1970.
2. חגרי, הנרי רייד. בת מונטססומה, 1983. תרגמו לעברית: מ"ו וולפובסקי, 1935; דליה למדני, 1975.
רשימה נוספת על נושא זה ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת 69, תשרי תשנ"ב, עמ' 41.
3. אורגן, דורית, הנער מסיביליה, מרכז זלמן שזר, 1994, 151 עמ'. זכה במדס זאב לשנת תשמ"ז.
ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת כ"א, אור תשמ"ז, עמ' 37-35, וחוברת 69, תשרי תשל"ב "הנער
מסיביליה - המשך", עמ' 42-45.

4. אורגן, דורית. מידה אחידה מקורוזבה, מרכז זלמן שזר, 1991, 231 עמ'.
5. הערך "אניקוויזיציה", אנציקלופדיה עברית כרך ב', עמ' 984-988.
6. בתגורה זו חסה הפירוש המילולי בלאטינית *acquisitio*, מירוש: חקירה. מטרת בית הדין
היתה "חקירת המינות" (ראה הערך באנציקלופדיה העברית, לעיל הערה 5).

סתם נוצה, כביכול, מתצר כדורי...
אך - בלבי אמרת:
"סתם נוצה! אצרו! כי טובה נוצה אז
מפנינים וכל הפצים לא ישוו בה!"
עיתוי ליד. בשיר; כתבה לי מכתב
תשובה - ושוב עיתוי לה - ונוצת
הפלאים נובטת ונובטת - וידידות
מפלא, בין ילדה בת 7 - לבין סופר
בתחילת עשורו השביעי - נובטת

הערות, מעמוד 37, למאמרה של ד"ר לחובב
1. אגלה, גייס. עמק הארזים, 1850. תרגם ועובד מספר פעמים לעברית: א"ש פרידברג, ורשה
1876. האנסיקופ, עיבד ש"ש קנטורוביץ, ורשה 1923. פוחה של אמונה, תרגם משה שנפלה, 1970.
2. חגרי, הנרי רייד. בת מונטססומה, 1983. תרגמו לעברית: מ"ו וולפובסקי, 1935; דליה למדני, 1975.
רשימה נוספת על נושא זה ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת 69, תשרי תשנ"ב, עמ' 41.
3. אורגן, דורית, הנער מסיביליה, מרכז זלמן שזר, 1994, 151 עמ'. זכה במדס זאב לשנת תשמ"ז.
ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת כ"א, אור תשמ"ז, עמ' 37-35, וחוברת 69, תשרי תשל"ב "הנער
מסיביליה - המשך", עמ' 42-45.

4. אורגן, דורית. מידה אחידה מקורוזבה, מרכז זלמן שזר, 1991, 231 עמ'.
5. הערך "אניקוויזיציה", אנציקלופדיה עברית כרך ב', עמ' 984-988.
6. בתגורה זו חסה הפירוש המילולי בלאטינית *acquisitio*, מירוש: חקירה. מטרת בית הדין
היתה "חקירת המינות" (ראה הערך באנציקלופדיה העברית, לעיל הערה 5).

המפגש: "כתבה" סיפור משתפת

בעל-פה - וכיצד נעשה הדבר?

אמר אני לילדים: ספר לי חוויות

חלומות, מחשבות, סיפורים, דברים

שקור לכם - מה שתמצא. וחס -

מספרים.

יש ספרים מיטנצאליים - ללא

מרכאות - שמספרים סיפורים

שלמים ומגובשים: יש שמספרים

אידיע שקרה: יש שמספרים

בעל-אידיע ואני - קולט, עד אשר

זהו זה! אני מרחא כף למאן דהוא -

מה שסיפרת, נרעין הוא שזרעת בשדה

הדמיון שלי. הנה - השקית אותך, והוא

נוכח, עולה, ונוצר סיפור

ומניח ובה אני מפליג על כנפי דמיוני

שלי, ומתבר סיפור. באחד ממפגשי

האחרונים, עם כיתה א' אחת, ביסודי

כדורי, סיפרה לכיתה בת אחת, חלום

בינותים על צפורים שחורות,

שמתקפות את ביתם; היצורים

בצפרים" שלו - נוקא ליד חלומות

משמיימה חשתני, כי על-ידי סיפור

נרחב - אפני סיוסיה.

או אז סיפרתי על מלכת החיפורים

הטובות, הלבנות, שנטלה צפור

לארמונה, ונתנה לה נוצח פלאים

מפלאומת, לבנה כמשני, רכח

ה המליון

הי זה... הרי זה... בסך הכל... נוצח...

עצה קטנה...

ואז יש מאחוריה סיפור.

ויפורו: רומן

ושוב אל תמתח ספר, ואני שב ומספר

הסיפור: "הנוצח" -

המספרת פעילותי - כמסיינר מתנדב,

סופר - אני מבקר בכיתות שונות,

המחנכות מזמינות אותי אליהן.

האחרונות עלי ביותר הן עם

לדים מכנה - א'.

נתנים - טללי לידות זך עולם קיסים;

גשק כנפי דמיון וחלום... והלא עמם -

כנף - אכנף - כנף

דומם

כבר גיבשתני לי, במשך השנים, דגם

של מיפגש עם תלמידי כותה א'!

כיצד, פתח ומספר, בקצרה, כיצד

התחלתי להיות סופר, כבר כיתה א'!

כעל-פה (ולא קורא) מספר (ולא קורא) כעל-פה

שדרת - וליו - שדרת

סיפור מסיפורי, וליו - שדרת

סיפור מסיפורי, וליו - שדרת

סיפור מסיפורי, וליו - שדרת

סיפור מסיפורי, וליו - שדרת

סיפור מסיפורי, וליו - שדרת

סיפור מסיפורי, וליו - שדרת

בקיפה... עם זאת אמרה לה:

תצילתי לגוש את הציפורים השחורות

הדעות

ואכן כך היה.

וברגע שנשתלקו הציפורים השחורות -

המפחידות - נתעורפה גם נוצח

תפלאים... וכאן - עצרתני.

ו... מה?

אנפה הנוצח: - זועקת כל הכיתה.

ואני מוזמם בדממה, עובר בניחים,

פיזו... הנה: הנה... מתעורפת... ה... הופס

נתחנתו

אנפה:

כאן

אנפה: "כאן!"

בחד של כדוריו

אמשר למצוא אותה!

אם תתפשי, ותצני, ותאמיני בלב -

תוכלו למצוא...

קח מה זה?

העדות, מעמוד 37 למאמרה של ד"ר לחובב

1 אנבל, בריס. עמק הארזים, 1850 תורגם ועובד מספר עממים לעברית: א"ש פרדברג, הרשה

1876, האנשים, עובד ש"ש קטורוביץ, הרשה 1923; פוחה של אמנות, הדגם משה שנמל, 1970

2 תמר, הנרי ריידר. בת מונטיסומה, 1983, תרגמו לעברית: מ"ז וולטובסקי, 1935; דליה למדני, 1975

3 אורל, דורית. הנער מסיביליה, מרכז ולמן שזר, 1984, 151 עמ'. זכה במדס יזאב לשנת תשמ"א, 41

ראה: ספרות ילדים ונוער, חוברת נ"א אדר תשמ"א, עמ' 35-37, וחוברת 69, תשרי תשנ"ב, "הנער

מסיביליה - המשיך" עמ' 42-45.

4 אורל, דורית. מריה אחוזה מקוורדיזבה מרכז ולמן שזר, 1991, 231 עמ'.

5 העיר "אינקוויזיציה", אנציקלופדיה עברית כרך ב', עמ' 92-94.

6 במגזרה זו חסר הפירוש המולולי: בלאטינית. aquisilio מירושו: הקיחה. מסרת בית הדין

היחה "הקורת המנחה" (ראה הערך באנציקלופדיה העברית, לעיל הערה 5)

SIFRUT YELADIM VANOAR
JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

התוכן

עיון ומחקר

תמונת המציאות בעין המצלמה - איילה כהן 3

בגדי המלך השנים והחדשים - מנחם רגב 12

הטבע כתיראפיה - שולה איתן 20

מתודה

נושא גירוש ספרד ותוצאותיו בשני ספרים - דר' לאה חובב 28

של דורית אורנג

גירושין והשלכותיהם על נפש הילד - ד"ר מרים וינברגר 38

ספרים לגוזלים על ספרים לקטנים

לקרוא להבין להנות - גרשון ברגסון 42

פרש זאב לשנת תשנ"ב 44

ביקורת

מבט ראשון - גרשון ברגסון 50

על ספרו של ג'ראלד דורל "הפיקניק ומומות אחרות" 52

ספרים הם ילדים רות גפן-דותן 54

זה קרה באמת - דבורה שומרון 56

ממך הספרים 57

משוט בעולמנו

מעשה בנצח 60

תוכן באנגלית 62

תוכן בעברית 63

האשתיפיים בחוברת

שולמית איתן - סופרת, מורה לספרות ילדים, גרשון ברגסון - חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות, רות גפן-דותן - מכללת תל-חי, דינה זניאלי - מרדכי לגל, הרן, ברל ירדנה חזק - סופרת, בית ברל, ד"ר מרים וינברגר - אוניברסיטת בר אילן, יפרח חביב - סופר, ד"ר לאה חובב - חוקרת ומתרגמת איילה כהן - האגף לתוכניות למורים, מנחם רגב - חוקר ומרצה, דבורה שומרון - ספרנית.

SEPTEMBER 1991, Vol XVIII No. 2 (70) Deborah Haneviah Str.
ISSN 0334-276X Lev-Ram Bldg.
Editor G. BERGSON Jerusalem, Israel

CONTENTS

STUDY AND RESEARCH

Reality as the Camera sees it - Ayala Choen 3

The Emperor's Clothes-and his Old Clothes - Menachem Regev 12

Nature in the Poetry of Zeev as Therapy - Shula Eitan 20

Methodology

The Subject of the Expulsion from Spain
in two Books by Dorit Orgad - Dr Leah Hovav 28

Divorce and its Consequences for the Child Psyche - Dr. Miriam Wainberger . . . 38

BOOKS FOR ADULTS ABOUT BOOKS FOR CHILDREN

To Read, to Understand and to Enjoy - G. Bergson 42

The Zeev Award

Greeting from Benyamin Amir, Jos Eldar, Jon Feder 44

The Judges' Considerations - Dr. Menuha Gilboa, Nechama Ben-Eliyahu, G. Bergson

REVIEW

At First Glance G. Bergson 50

About Gerald Durells "The Picnic and other Disturbances"

Yardena Hadas, Dina Danieli 52

Books are our Friends Ruth Gefen-Dotan 54

It did Really Happen - Dvora Shomron 56

FROM THE BOOKSHELF 57

Around the World - A Story about a Feather - Yifrach Haviv 60

Contents in English 62

Contents in Hebrew 63

תמונת המציאות בעין המצלמה
ע"ש דורית אורנג
ירושלים

19 JAN 1997

תוכן

עיון ומחקר

- 3 . . . . . תמונת המציאות בעין המעלמה - איילה כהן
- 12 . . . . . בגדי המלך הישנים והחדשים - מנחם רגב
- 20 . . . . . הטבע כתרופה - שולח איתן

מחזרה

- 28 . . . . . נטע גירוש ספרד ותוצאותיו בשני ספרים - דר' לאה חובב
- 38 . . . . . גירושין ותשלכותיהם על נפש הילד - ד"ר מרים וינברגר

- 42 . . . . . ספרים לצדילים על ספרים לקטנים
- 44 . . . . . לקרוא להבין לחנות - גרשון ברנסון
- 44 . . . . . מילי זאב לשנת תשנ"ב

- 50 . . . . . ביקורת
- 52 . . . . . במכתב ראשון - גרשון ברנסון
- 54 . . . . . על ספרו של גוראלד דארל "הפסיכיק ומחומות אחרות"
- 54 . . . . . ספרים הם ילדים ורת נפ-דורן
- 56 . . . . . זה קרה באמת - דבורה שומרון

- 57 . . . . . נמנדי הספרים
- 60 . . . . . משוטי בעולמנו
- 62 . . . . . מעשה בנצח

- 62 . . . . . תוכן באנגלית
- 63 . . . . . תוכן בעברית

- 63 . . . . . תמשתתפים בתוכנית
- 63 . . . . . שולמית איתן - סופרת, מורה לספרות ילדים, גרשון ברנסון - חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות, רות נפ-דורן - מכללת תל-חי, זינה דניאל - מדרשה לגיל החד, בית ברל, ירדנה הודס - סופרת, בית ברל, ד"ר מרים וינברגר - אוניברסיטת בר אילן, נפרת חביב - סופר, ד"ר לאה חובב - חוקרת ומר' איילה כהן - האגף לתוכניות לימודים, מנחם רגב - חוקר ומרצה, דב שומרון - ספרנית.

SIFRUT YELADIM VANUAR
JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

SEPTEMBER 1991, Vol XVIII No. 2 (70) Deborah Haneyiah S

ISSN 0334-276X Lev-Ram Bldg.

Editor G. BERGSON Jerusalem, Israel

CONTENTS

STUDY AND RESEARCH

Reality as the Camera sees it - Ayala Choen. 1

The Emperor's Clothes and his Old Clothes - Menachem Regav 1

Nature in the Poetry of Ze'ev as Therapy - Shula Eitan 2

Methodology

The Subject of the Expulsion from Spain 2

in two Books by Dorit Orgad - Dr Leah Hovav 2

Divorce and its Consequences for the Child Psyche - Dr. Miriam Wainberger 3

BOOKS FOR ADULTS ABOUT BOOKS FOR CHILDREN

To Read, to Understand and to Enjoy - G. Bergson 4

The Ze'ev Award

Greeting from Benyamin Amir, Jos Eldar, Jon Feder 4

The Judges' Considerations - Dr. Mencha Gilboa, Nechama Ben-Eliyahu, G. Bergson

REVIEW

At First Glance G. Bergson 5

About Gerald Durrells "The Picnic and other Disturbances"

Yardena Hadas, Dina Danieli 5

Books are our Friends Ruth Gelen-Dotan 5

It did Really Happen - Dvora Shomron 5

FROM THE BOOKSHELF

Around the World - A Story about a Feather - Yifrach Haviv 60

Contents in English 62

Contents in Hebrew 63

תוכן בעברית
 על"ם דור גיליון
 ירדנה הודס

19 JAN 1992